

جس کتاب پر انجمن کی مہر نہ ہوگی، وہ مسروقہ تصور ہوگی

فارسی کی تیسری کتاب

(لڑکوں کے لئے)

منظومہ شدہ محکمہ ہائے تعلیم پنجاب، پشاور برائے مدارس اسلامیہ

دہلی۔ جموں و کشمیر برائے جملہ مدارس

انجمن حمایت اسلام، لاہور

۱۳۵۸ھ مطابق ۱۹۳۹ء

فارسی کی تیسری کتاب کی منظوری کے متعلق بعض سرکاری گشتی مراسلوں کے حوالے

پنجاب - سی۔ ایم نمبر ۵۰۷ بی مورخہ ۲۹ مارچ ۱۹۲۶ء
برائے مدارس اسلامیہ

دہلی اور اجیم وارڈن سرکل نمبر ۷۲ مورخہ ۷ مارچ ۱۹۳۱ء
برائے جملہ مدارس

جموں و کشمیر - جی۔ ڈی نمبر ۲۶۷ مورخہ ۶ مارچ ۱۹۳۲ء

پشاور - بطور انسپکٹر برائے اسلامیہ سڈل ایگاوونیکلر کنٹری سکولز
یکم اپریل ۱۹۲۸ء

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِهِ الْكَرِيمِ

انتخاب از گلستان

حمد و نعت

مَنْتِ خُدایِ رَاغَزُو جَلُّ که طاعتش مُوجبِ
قُرْبَتِ اِست - و بِشْکَرِ اَنْدَرش مَرْیَدِ نَعْمَت - ہر
نَفْسِ کہ فِر و مِیْرُو - مَحْدِ حِیَاتِ اِست - و چُوں
بِر مے آید - مَقْرَحِ ذَات - پس در ہر نَفْسِ
دو نَعْمَتِ مَوْجُوْدِ اِست و بر ہر نَعْمَتِ شُکْرے
واجب - بِیْتِ

از دُست و زبَان کہ بر آید
کَز غَمْدِ شُکْرش بِدَر آید

قُطْعہ

بندہ ہاں پر کہ زلفِ شیرِ خویشِ غُذر بدرگاہِ خُدا آورد
 وز سزا دایہِ خُدا دیدیش کس تواند کہ بجا آورد
 بارانِ رحمتِ لے جہانش ہمہ را رسیده - و خوان
 نشتِ بیداریش ہمہ جا کشیده - پرہوہ ناموسِ بندگان
 بگناہِ فاحشِ ندرد - و وظیفہٗ رُوزی بخطائے مُشرک
 بُنرود - قُطْعہ

اے کریمِ کی کہ از خزانہٗ غیبِ گہر تر شا وظیفہٗ خور داری
 دوستانِ را کجا کنی محروم تو کہ با دشمنانِ نظر داری

قُطْعہ

ایر و باد و مہ و خورشید و فلک در کار اند
 تا تو ناسے بکت آری و بغفلتِ بخوری
 ہمہ از بہر تو سرگشته و فرماں یزوار
 شرطِ انصاف نباشد کہ تو فرماں نبری
 در خیر است از سزورِ کائنات - فخرِ موجودات
 رحمتِ عالمیاں - صفوتِ آدمیاں ^{لطمہ} تہمتہٗ دوبر
 زماں - لطمہ

يٰلَہٗ اَیُّہَا الْکَلِمَہُ کَشَفَ الدُّجَىٰ بِجَالِہِ
 حَسَنَتْ جَمِیعَ خَصَالِہِ صَلَوٰتُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ

بیت

چه غم دیوار اُمت را که وارو چوں تویشیاں
 چه باک از موج بحر آں را که وارو لوح کشتیاں
 که یکے از بندگان گنہگار پریشاں روزگار دست
 انابت با نسیب اجابت بزرگوار حق جل و علا بردارو -
 این و تقاضای درو نظر نکند - بازش بخواند - بار
 دیگر اعراض فرماید - بازش به تضرع و زاری
 بخواند - حق سبحانه تعالی گوید یا مَلَاِئِکَۃُ قُلُوْا
 اِنَّ الْحَیۡسِیۡتَ مِنْ عِبۡدِیْ ذٰلِکَیۡنِ لَءَاغِیۡرِیۡ - اے
 فرشتگان من ! البته من شرم میدارم از بنده
 خود و نیست برای او غیر من و عفویش را اجابت
 کردم و امیدش را بر آوردم - که از بسیار
 دعا و گریه بنده شرم دارم .

بیت

کردم این و نطف خداوندگار
 کند بنده کزو است او شرمسار

باب سوم۔ در فضیلت قناعت

حکایت ۱۔ خواہندہ مغربی در صفِ بزازان
حلب میبفت۔ اے خداوندانِ نعمت! اگر شما را
انصاف بودے و مارا قناعت۔ رہم سوال از

جہاں برفا شتے۔ قطعہ
اے قناعت تو انکرم گرواں کہ ورائے تو هیچ نعمت نیست

کج صبر اختیار نشان است ہرگز صبر نیست حکمت نیست
حکایت ۲۔ دو امیر زاوہ بودند در مصر۔ یکے
علم آموختے و دیگرے مال اندوختے۔ ایں علامہ

عصر شد۔ و آلِ عزیزِ مصر۔ پس تو انگر بچشم
حقارت و رفینہ نظر کرد۔ و گفت من بسطنت
رسیدم۔ و تو بچناں در مسکنت بماندی۔

گفت۔ اے برادر! شکرِ نعمت پاری تعالیٰ
مراے باید گفتن۔ کہ میراثِ پیغمبراں باقیم۔
یعنی علم۔ و تو میراثِ فرعون۔ یعنی ملک

مصر۔ منقوی

من آں مورم کہ در پایم بالند نہ ز نورم کہ از نیشم ببالند

چگونه شکست این تخت گزارم که زود مژوم آتاری ندارم
 حکایت ۳۰ - یک از ملوک عجم طیبی حاذق بخدمت
 مصطفی صلی الله علیه و سلم فرستاد و ساله
 در ویا به عرب بود که بخریدت پیش او نیاید -
 و معالجت بخوانست و روزی پیش پیغمبر صلی الله
 علیه و سلم آمد و گله کرد - که مرا برائے
 معاشرت اصحاب فرستاده اند - و کسی درین مدت
 التفات نمی کند - تا خدمتی که برین بنده
 است - بجا آرد - رسول صلی الله علیه و سلم
 فرمود - که این طائفه را طریقت که تا ایشان
 را گزینی غالب نشود - بخورند - و هنوز اشتها
 باقی بود - که دست از طعام بدارند - حکیم گفت
 موجب تندرستی همین است - زمین خدمت بوسید

و برفت و فتوی

سخن آنگاه کند حکیم آغاز یا سرانگشت سوسه لقمه دراز
 که ز ناکشش خلل زاید یا و تا خوردش بجا آید
 لاجرم بکشتش بود گفتار خوردش تندرستی آرد بار
 حکایت ۳۱ - دو دوش خراسانی در ملازمت
 صحبت بیکدیگر سیاحت کردند و در راه

کہ روزہ داشتے و بعد از دو شب افطار کروے و
 دیگرے قوی کہ روزے سے بار بخور دے - قضا
 را بر دور شہرے بہ ثمت جاسوسی گرفتار آندند -
 و ہر دو را جس کردند - و در زندان بگل
 بر آوردند - بعد از دو ہفتہ معلوم شد کہ
 لے گناہ اند - و یکشاندہ - قوی را ویدند -
 مژدہ و ضعیف جان بسلامت بردہ - ویریں عجب
 ماندند - حکیمے گفت - اگر برخلاف آں بود -
 تعجب بودے - ببرا کہ ایں بسیار خوار بود -
 طاقت بینوائی نیاورد - و سختی ہلاک شد -
 و آں و یکہ خویشن دار بود بہر عادت خود عبوری
 کرد و بسلامت ماند - **قطعہ**
 چون کم خوردن طبیعت شد کہ را چو سختی پیش آید پہل گیرد
 و نترن پردہ است اندر فراخی چو تنگی بیند از سختی ہمید

ہیئت

ننور شکم و مہدم تا فتن مصیبت بود رد ز نایافتن
 حکایت ۵ - یکے از حکما پسرانے کردے
 از خوردن بسیار کہ سہری شخص را رنجور کند -
 گفت - آے پدر! اگر تنگی مرہم را یکشد نشنیدہ

که ظریفان گفته - که بسیری مژون به که بگرستی جان
 بسپزون * پدید گفت - اندازد نگذار * بیت
 نه چندان بخور کن و هانت بر آید
 نه چندانکه از ضعف جانست بر آید

قطعه

با آنکه در وجود طعام است حظ نفس
 رنج آورد طعام که بیش از قدر بود
 گر گل شکر خوری به تکلف زیان کند
 در نان خشک دیر خوری گل شکر بود
 حکایت ۴ - رنجور را گفتند که دولت چه می
 خواهد ؟ گفت - آنکه دلم چیر خواهد *

بیت

معه چوپر گشت و درون درد خاست
 سود ندارد همه اسباب راست
 حکایت ۵ - بقای را در می چند بر صوفیا
 گزید آمده بود * هر روز مطالبه کرد و شهنشای
 باخشنونت گفتند * اسباب از نعمت او خسته خاطر
 می بودند - و چرخ سحر چاره نبود * صاحب دل
 بشنید - بشنیدید و گفت - نفس را وعده دادن

بطعام آسان تر است - کہ بقال را بدرم ۲۰ قطعہ
 ترک احسان خواہ اولے تر کا پختال جفاے بواہاں
 بہمتاے گوشت مرون بہ کہ تقاضاے رشت قضاہاں
حکایت ۸ - حاتم طائی را گفتند - از خود بزرگ
 بہمت تر در جہاں دیدہ ؟ گفت - بلے ! روزے
 چہل نشتر قربان کردہ بودم و اُمراء عرب را طلب
 نمودہ - ناگاہ بجا چتے بگوشتہ صحرا رفتم - خار کشے
 را دیدم پشتہ خار فراہم آوزد - گفتم بہتائے حاتم
 چہرا تروی ؟ کہ خلقے بر سراط او گرد آمدہ اند -
 گفت : بہت

ہر کہ نان از غل خویش خورد متب حاتم طائی نہرد
 من او را بہمت و جواہردی بر ترانہ خود دیدم +
حکایت ۹ - اعرابی را دیدم در حلقہ جوہر بیان
 بصرہ حکایت میکرد - کہ وقتے در بیابانے راہ
 غم کردہ بودم و از زاد بامن چیزے نہاندہ -
 دل بر ہلاک نہادم + ناگاہ کیسے یافتہم پیر از
 مروارید کہ ہرگز آں ذوق و شادی فراموش نہنم - کہ
 پنداشتہم کہ گندم بریان است یا نہت - و باز آں سخن
 و نا امیددی چوں معلوم کردم کہ مروارید است - قطعہ

در بیان خُشک ریگ و اُل تشنه را در دهاں چه در چه صدق
مرد بے توشه کا وقتا و از پائے در کمر بند او چه زر چه خُزف

باب چهارم - در فوائد خاموشی

حکایت ۱ - باز نگانے را ہزار دینار خسارت
اُفتاد پسر را گفت - نباید کہ با کسی این سخن
در میان نہی - گفت - آے پدر! فرماں ترا شدت
نگویم ولیکن باید کہ مرا بر فائدہ این مطلع گردانی -
کہ مصیبت در ہنای داشتن چیست ؟ گفت -
تا مصیبت دو نشو و یکے نقصان مایہ و ووم

تشانیت ہمایہ - نہایت

گو اندر غولیش با دشمنان کہ لا حول گویند شاوی کُناں
حکایت ۲ - وقتے بچہ جوانی بانگ بر مادر

زوم - دل آرزوہ بکنجے نشست و گہریاں سے
گفت - مگر خردی فراموش کردی کہ دُشمنی بیکی قطعہ

چہ خوش گفت ز الے یقز زند غولیش
چو دیدش پلنگ افکن و پیل تن
گر از عنید خردیت یاد آمدے

کہ بیچاره بودی در آغوش من
 نکرودی درین روز بر من جفا
 کہ تو شیر مزی و من پیر زن
حکایت - جالینوس حکیم ابله را دید
 دست در گریبان داشتند زده بود - و بیخبر متی
 میکرد - گفت - اگر ای دانا بودی - کار او
 با نادان بدینجا نرسیده - کہ گفته اند - شنوی
 دو عاقل را نباشد کین و پیکار
 نہ دانا کے ستیزد با سبکسار
 اگر نادان بوخت سخت گوید
 خردمندش نبر می دل بسجود
 دو صاحب دل نگذارند مؤسے
 ہمیدوں سرکش و آندم جوئے
 وگر در هر دو جانب جاہلانند
 اگر زنجیر باشد بگسلانند
 یکے را زشت نوعی داد و شنام
 تخیل کرد و گفت آسے نیک فرجام
 پیر زانم کہ خواہی گفت آتی
 کہ دامن عیب من چوں من ندانی

حکایت ۴۔ سخیان وائل را در فصاحت
بے نظیر نہادہ اند۔ حکیم آنکہ بر سہر جمع سالے
سخن گفتے و لفظے مکرر نکر دے۔ اگر ہماں
سخن اتفاق افتادے۔ بجبار تے دیگر بگفتے۔ و
از جملہ آداب مذماتے حضرت پاؤشاہاں یکے این

است۔ ششوی

سخن گیر و لبند و شیریں بود۔ سزاوار تصدیق و تحسین بود
چو بارے بگفتی نگو باز پس کہ حلو او یکبار خوردند و پس
حکایت ۵۔ یکے را از حکما شنیدم کہ میگفت۔
ہرگز کسے بجل خویشتن اقرار نکرده است۔ نگر آنکس
کہ چوں دیگرے در سخن باشد۔ ہچیاں تمام ناگفتہ۔

سخن آغاز کند۔ ششوی

سخن را سرشت سے خود مندوبن میاور سخن در میان سخن
خداوند تدبیر و فرہنگ و ہوش نگوید سخن تا نہ بیند خاموش

حکایت ۶۔ منے چند از نزدیکان سلطان محمود

حن میبندی را گفتند۔ کہ سلطان اخروترچہ گفت مژا

در فلاں مضامین؟ گفت پرشما ہم پوئیدہ نامد۔

گفتند۔ آنچه با تو گوید۔ کہ خطیب سریر سلطنتی و

مشیر تدبیر مملکت۔ با مثال ما گفتن رواندار و

گفت : باغداد آئکہ واند۔ کہ باکے نگویم۔ پس چہرا
ہے پُرسید ؟ **سیت**

نہ ہر سخن کہ بر آید یگوید اہل شناخت
بہر شاہ سہر خویشتن بیاید باخت
حکایت ۷۔ ناخوش آوازے بہ بانگ بلند
قرآن میخواند ۔ صاحب دلے برو بگذشت ۔ وگفت
ترا مشاہرہ چند است ؟ گفت از برای خدا میخوانم ۔
گفت از بہر خدا مخوان ۔ **سیت**

کہ تو قرآن بدیں منظوانی بہری رونق مسلمان

باب ششم۔ در ضعف پیری

حکایت ۱۔ روزے بغیر جوانی سخت راندہ
بودم۔ و شبانگاہ پیاسہ گیر یوہ حسرت ماندہ ۔
پیر مردے ضعیف از پئے کارواں ہے آمد۔
گفت۔ چہ بھشی ؟ کہ نہ جاے خفتن است ۔
گفتم۔ چوں روم ؟ کہ نہ پاسہ رفتن است ۔
گفت۔ نشئیدہ ۔ کہ صاحب دلان گفتمہ اند ۔ رفتن
و نشستن ۔ کہ دویدن و گشتن ۔ **قطعہ**

اے کہ مشتاقِ مثنوی مشتاق
پند من کار بند و صبر آموز
اسب تازی دو تنگ رود بشتاب
اشتر آہستہ میروند شب و روز

باب ہفتم۔ در تاثیر تربیت

حکایت ۱۔ بکے از و زرا پسری کور و دل
داشت پیش دانشمندے فرستاد۔ کہ سراں
را نرہ بیتے کن۔ مگر عاقل شود۔ و روکارے تعلیم
کردش۔ مؤثر نہ بود۔ پیش پدرش کسے فرستاد۔
کہ ایں پسر عاقل نئے شود۔ و مراد یوانہ کرد۔
فقطہ

چوں بود اصل گوہر سے قابل
بیج صیقل بکونداند کرد
سگ بد زبانی ہفت گاہ نشوے
خوبے اگر بکند زود
چوں بیاید سنو ز خیر باشد
چونکہ ترشد بلید نر باشد
حکایت ۲۔ حکیمے پسراں را پند ہمیداد۔
کہ اے جان پدر! ہنر آموزید۔ کہ ملک و دولت

دُنیا اُتھاو را بُناید - و سیم و زر در سفر محل
 خطم باشد - کہ دُرد بہ یکبار برد - یا خواجہ
 بتما یاق بخورد - اما ہنر چہ شہ زائندہ است - و
 دولت پایندہ - اگر ہنرمند از دولت برفتند - غم نباشد
 کہ ہنر در نفس خود دولت است - ہر کجا کہ
 رود - قدر بیند و صدر نشیند - و بے ہنر لقمہ

چیند - و سختی بیند **بہت**

سخت است پس از جاہ تحکم بردن
 خو کردہ بنار خود مردم بردن

قطعہ

وقتے اُفتاد فتنہ در شام ہر کس از گوشہ فرا رفتند
 روتنا زادگان دانستند لوزیرے پاؤشا رفتند
 پسران وزیر ناقص عقل بگدائی بروتا رفتند

بہت

میراث پدر خواہی علم پدر آموز
 کس نال پدر خرچ توای کرد بدو روز
حکایت ۳۰ - یکے از فضلاء عصر تعلیم بلک
 زاوہ سے کرد - ضرب بے محابا زدے و
 زجر بیتیاں کردے بہ بارے پسر از بے طاقتی

تسکایت پیش پدر آورد - و جامه از تن دروشت
 بزداشت * پدر را ول بهم بر آمد - استاو را
 بخواند - و گفت - پسران احاد را بچنین جفا و
 تفریح روانداری که فرزند مرا - سبب چیست ؟
 گفت - سبب آنکه سخن اندیشیده گفتن و حرکت
 پندیده کردن همه خلق را علی الغموم باید - و
 پادشاهان را علی الخصوص - موجب آنکه از دست
 و زبان ایشان هر چه رود بر آئینه باخواب بگویند -
 و قول و فعل عوام الناس را چندان اعتبار نباشد -

قطعه

اگر صد ناپند آید ز درویش رفیقانش کی از صد ندانند
 و اگر یک ناپند آید ز سلطان ز اقلیم یا قلیم رسانند
 پس واجب آمد معلم پادشاهزاده را در تهذیب اخلاق
 خداوند نادگان اجتماع از آن بیشتر کردن که در

قطعه

هر که در خرد ویش ادب نکنند
 در بزرگی فلاح اند و بخت است
 چوب تر را چنانکه خواهی پیچ
 نشود خشک جز با تش راست

بلک را حُسن تدبیر فقیہ و تقریر جواب او موافق
آمد۔ خلعت و بعت بخشید۔ و پایہ و منصب او
بلشد گزوانید *

حکایت ۴۔ یکے را شنیدم اندر پیران مرقی۔
کہ مرید نے را میگفت۔ اے پسر! چند آنکہ خاطر
آدمی بہ رُفہی است۔ اگر بروزی وہ بُودے
بنفام از لائکہ در گذشتے * **قطرہ**

روانت داد و عقل و طبع و ادراک
جہال و لُفّ و راسے و فکریت و ہوش
وہ آنکشت مرتب ساخت بر کف
دو بازویت مرتب کرد بر دوش
کنوں پنداری اے ناچیز ہمت
کہ خواہد کزونت روزی فراموش

حکایت ۵۔ آغازی را دیدم۔ کہ پسر را
میگفت۔ اے پسر! ترا پیرسد۔ روز قیامت
کہ ہنرت چیست؟ و نگویند۔ کہ پدرت کیست؟

قطرہ

جامہ کتبہ را کہے بوشد او نہ از کرم پیلہ نامی شد
یا عزیزے زشت آنے چند لاجرم ہتجو او گرامی شد

حکایت ۶ - وزویشے زلے حاملہ داشت۔
 مدتِ حمل او بسر آمد و وزویش را ہمہ عمر فرزند
 نیامده بود۔ گفت۔ اگر خداے تعالیٰ مرا پسرے
 بخشد۔ جز این خرقة کہ در بر دارم۔ ہرچہ در
 ملک من است۔ ایثار۔ درویشاں اگنم۔ اتفاقاً
 پسر آرد و وزویش شادمانی کرد۔ و سفرۂ یاراں
 بموجب شرط بہاد و پس از چند سال کہ از سفر
 شام باز آمد۔ بجلتِ آل و دستِ بدشتم۔ و چہ گئی
 حالتش پرسیدیم۔ گفتند۔ برندان تختہ دراست و
 گفتیم۔ سبب چیست؟ گفتند۔ پسرش خمر خورہ
 است و عریذہ کردہ و نشون است زینہ و اند
 شہر گر بخیتہ۔ پدر را بجلتِ آں سلسلہ ورناس
 است و بندہ بر پاسے گفتیم ایں بلا را او بجات
 از خدا خواستہ است و **قطرہ**
 زنان باردار کے مروتیار اگر وقت ولادت ماریزند
 از آں بہتر نیز دیک خبر و مشد کہ فرزندان ناہموار زایند
حکایت ۷ - سالے نزل در میان پایگان سجاج
 افتادہ بود و داعی ہم در آں سفر پیادہ بود۔
 از بے انصافی در سرو روے یکدگر افتادیم۔ و

داد فسوق و جدال بدادیم * کجا وہ نشینے را
 شنیدم - کہ یا عدیل خود میثقت - بواجب کارے
 کہ پیادگان عاج بچوں در غصہ شطرنج بسر ہے
 برشد - فرزین میثوند - یعنی بہتر از آن میگزوند
 کہ بودند - و پیادگان عاج باو یہ بسر
 بزدند و بتر شدند * **قطعہ**

از من بگوئے حاجے فروم گزاسے را
 کو پویشین خلق باز اسے درو
 حاجی تو میستی شتر است از براسے آنکہ
 بیچارہ خار میخورد و بارے برد
حکایت ۵ - فروے را چشم درو خاست
 پیش بیطارے رفت کہ مرا دوا کن * بیطار از
 آنچه در چشم بہار پایاں میگزود - در ویدہ او
 کشید - کور شد - حکومت برد اور بزدند - گفت
 برو بیچ تاوان نیست - اگر لب نہ نبودے -
 پیش بیطار ترفتے * مقصود این سخن آشت -
 تا بدانی - کہ ہر کہ نا آزمودے کار بزرگ سے
 فرماید - ندامت برد - و نیز ویک خردمندان
 یخت عقل شوب گزود * **قطعہ**

نید ہونم شد روشن راے با فرومایہ کار ہائے خطیر
یوزیایاوت گرچہ باقذہ است نیرندش بکار کاہ حریر
حکایت ۹ - پارسائے بریکے از خداوندان

نعمت گذر کز وہ بندہ را دست و پای بستہ
یو د - و عقوبت ہمیکرد - گفت - آے پسر، بچو
تو مخلوقے را خدائے عز و جل اسیر تحکم تو
گردانیدہ است و ترا بر دے فضیلت دادہ
شکر نعمت باری نعلے بجا آر - و چندی جفا
بر دے روا مدار کہ فرزا یہ اند تو باشد -

و شرمساری یہی * شغوی
بر بندہ بگیر خشم بسیار جوش مکن و دلش میازار
او را تو بدہ درم خریدی آخر نہ بہ قدرت آفریدی
ایں حکم و غرور و خشم تا چند ہست از تو نتر خداوند
آے خواجہ ارسلان و آغوش فرابندہ خود مکن فرافوش
در خیر است از خواجہ عالم دسر در پی آدم
صلی اللہ علیہ وسلم کہ گفت نتر خستہ
در روز قیامت آن یو د - کہ بندہ صانع را بہ بیست
برند و خداوند فاسق را بد و سرخ * قطعہ
بر غلامے کہ طوع خدمت است خشم بیجہ مراں و طیرہ بگیر

که قضیحت بود بر دژ شمار بنده آزاد و خواجه در زنجیر

باب هشتم در آداب صحبت

حکایت ۱ - دو کس سنج بیبوده بُروند - و
سے بے فائدہ کز وند - بکے آنکھ مال اندوخت -
و نچوڑو - و دیگرے آنکھ علم آموخت و عمل نکرو •

منوی

علم چند آنکھ بیشتر خوانی • چوں عمل در تو نیست نادانی
نہ محقق بود نہ دانشمند • چارپائے برو کتابے چند
آں بتی مضر را چه علم و خبر • کہ برو بہیم است یا و قتر
حکمت ۲ - علم از بہر دیں پروردن است
نہ از ہر اسے دنیا خوردن • بہت

ہر کہ پرہیز و علم و زہد فروخت
بتر سے گزرو کرد و پاک بسوخت

پند ۳ - عالم نابہیزگار کور مشعلہ وار است •

سبت

بے فائدہ ہر گز عمر در باغت

چیزے نخرید و زر بنیداشت

حکمت ۳۔ ملک از خرد منداں چال گیرد
 و دیں از پڑہیز گاراں کمال پذیرد * پاؤشا ہاں بہ
 نصیحت خرد منداں از آں محتاج نراند کہ خرد منداں
 بقربت شاہاں * **قطعہ**
 پیشہ اگر نشنوی آسے پاؤشاہ * در ہمہ دفتر بہ ازیں پند نیست
 جز بخرد منداں مفرامے عمل * گنہیہ عمل کار خرد منداں نیست
حکمت ۵۔ سہ چیز بے سہ چیز پائیدار نماند۔
 مال بے تجارت و علم بے بحث و ملک بے سیاست *
قطعہ

وقتے بلطف گوے و مدارا و مردمی
 باشد کہ در کمند قبول آوری دے
 وقتے بقہر گوے کہ صد کوزہ نبات
 گہر چنناں بکار بنیاید کہ **حفظ**
حکمت ۶۔ رحم آوردن بر بدان ستم است
 بر نیکاں۔ و عفو کردن از ظالماں جور است
 بر مظلوماں * **نیت**
 خجیت راجو نمد کنی و نوازی * بدولت تو نگہ میکنند با نوازی
 بندے۔ ہر آں سترے کہ داری۔ با دوست
 و زمیناں منہ۔ باشد۔ کہ وقتے دشمن شنو و۔ و

ہر بدے کہ نُوْانی - بُدْشمن مرِساں - باشد - کہ
 رُوْزے دوست گزردو - رازے کہ نہاں خواہی -
 باہیچس لگوے - اگرچہ مخلص باشد - کہ مرآں دوست
 را نیز دوشناں باشد . **قُطعہ**

خامشی بہ کہ ضمیر دل خویش
 باکے گفتن و گفتن کہ لگوے
 اے سلیم آب ز سرچہ بہ بند
 کہ چو پُر شد نتواں بشتن جوے

قُطعہ

سُخنے در نہاں نباید گفت کہ بہراشمن نشاید گفت
حکمت ۸ - بُدْشمن ضعیف کہ در طاعت آید
 و دوستی نماید - مقصود اے بخُذ آں نیست کہ دُشمن
 قوی گزردو . و گفته اند - کہ بہ دوستے دوشناں

اغتہاد نیست تا بہ تنق دُشمنان چہ رسد ؟ **پیر**
 دوستانم ز دُشمنان بترند . دُشمنان خود علامت و گرتند
پند ۹ - ہر کہ دُشمن کو چک را حقیر شمارد - ہداں
 بہماند - کہ آتش اندک را فہل گزاردو . **قُطعہ**

اہرور بکش کہ میتواں کشت کائنات کہ بلند شد جہاں سوخت
 نگذار کہ زہ کند کماں را دُشمن کہ بہ تیر میتواں دوست

حکمت ۱۰ - سخن در میان دو دشمن چنان گوے -
که اگر دوست گردند شرمندہ نباشی .

شوقی

میان دو تن جنگ چوں آتش است
سخن چین بد بخت هیرم کش است
کنند این و آن خوش دگر باره دل
وے اندر میاں کور بخت و نجل
میان دو کس آتش افروختن
نه عقل است خود در میاں سوختن

قطعه

در سخن باد و ستاں آهسته باش
پیش دیوار آنچه گوئی بوش ار
پشت ۱۱ - چوں در امضائے کارے متروک باشی -

آن طرف اختیار کن - که بے آزار باشد بهر بیت
با مردم سهل بوی دشتوار مگوے
با آنکه در صلح زند جنگ مجوے

حکمت ۱۲ - تا کار بزر بر آید - جان در خطر

افکندن نشاید .

چودست از همه حیله در گشت
حلاست بر دن شمشیر دست

حکمت ۱۳ - هر که بدے را بکشد - خلق را
از بلائی بزرگ برهاند - و او را از عذاب
خداے قطع

پسندید است بخشایش و لیکن
منه بر ریش خلق آزار مرهم
نداشت آنکه رحمت کرد به مار
که این ظلم است بر فرزنده آدم
حکمت ۱۴ - نصیحت از دشمن پذیرفتن خطا
است - ولیکن شنیدن رواست - تا بخلات آن
کار کنی - و آن عین صوابست و نشومی
حذر کن ز آنچه دشمن گوید آن کن
که بر ندان زنی و شت تافان
گفت رایے تماید راست چوں تیر
ازو بر گرده و راه و شت چپ بگیر
حکمت ۱۵ - ششم بید و شت آرد - و لطفت
بے وقت نیست برود - نه چندان درشتی کن -
که از تو سیر گردند و نه چندان نرمی که بر تو
ولیر شوند و نشومی
درشتی و نرمی بهم در است چو رگ زن که خراج و مرهم نه است

دوشتی نیکو و خیرمند پیش نہ مستی کہ ناقص کنند قدر خویش
 نہ مرغوشتن را فروزی دهد نہ یکبار تن در زبونی دهد
 ایضاً

شبانے با پدر گفت آسے خیرمند مرا تعلیم کن ہیرانہ یک پند
 بگفتا نیک مردی کن نہ چندان کہ گزد و خیرہ گزگ تیز دستان
 حکمت ۱۶۔ دو کس دوشمن ملک و دینند۔ پادشاہ

بے حلم و زہاد بے علم و ہمت
 بر سر ملک مباد آں بلکے فراتر
 کہ خدا را جوہ بندہ فرماں بردار
 حکمت ۱۷۔ پادشاہ را باید کہ خشم بردستان
 نراند۔ کہ دوشتان را برو اعتماد نماند۔ کہ
 آتش خشم اول در خداوند خشم افتد پس آنگاہ
 زبانہ بخشم رسد یا نہ رسد
 شہوی

نشايد بنی آدم خاک زاد کہ در سر کنند کین و شنیدی و باد
 ترا با چنین تنیدی و سرکشی نہ پندارم از خاکی از آتشی
 نقطہ

در خاک بلیقان برسیدم بعبادے
 گفتم مرا بتزبیت از چل پاک کن

گفته برو چو خاک تحت کُن آسے فقیه
یا ہر چہ خواندہ ہمہ در زیر خاک کُن
حکمت ۱۸ - بد خوئے بدست دشمنے گرفتار
است - کہ ہر کجا کہ رود او چنگ عقوبت او
خلاص نیاید . **بشیت**

اگر ز دست بلا ہر فلک رود بد خوئے
ز دست خوئے بد خویش در پلا باشد
حکمت ۱۹ - چوں بینی کہ در سپاہ دشمن
مقارقت افتاد - تو جمع باش - و اگر جمعند - از
پیشانیئے خود اندیشہ کُن . **قطعه**

برو با دوستان آسودہ بشیں
چو بینی در میان دشمنان جنگ
و گر دانی کہ با ہم یک زبانند
کماں را زہ کُن و بر بارہ برنگ
حکمت ۲۰ - دشمن چوں از ہمہ جہا در ماند
سلسلہ دوستی بچنبد - آنگہ بدوستی کار ہا کند -
کہ هیچ دشمن نتواند .

پیشہ ۲۱ - ہر بار بدست دشمن بکوب - کہ
از احدی الریقین خالی نباشد - اگر دشمن غالب

آمد۔ مار کشتی۔ وگرنہ از دشمن پرستی بہ بیت
 برود مگر کہ آئین منو نہ خضم ضعیف
 کہ مغز شیر بر آرد چو دل زیاں برداشت
 حکمت ۲۲۔ خبرے کہ دانی۔ کہ دے بیزارو
 تو خاموش باش تا دیگرے بیارد بہ بیت
 بلبلا مژدہ بہار بیار خبر بد بوم باز گذار
 حکمت ۲۳۔ باؤشاہ را پر خیانت کسے
 واقف نگرداں۔ مگر آنکہ کہ بر قبول گلی دائق
 باشی۔ وگرنہ در ہلاک خودے کوشی بہ بیت
 بسبب سخن گفتن آنگاہ کن چو دانی کہ در کار گیر و سخن
 حکمت ۲۴۔ ترک نصیحت خود رائے مینند۔
 او خود بہ نصیحت گرے محتاج است
 پند ۲۵۔ فریب دشمن مخور۔ و غرور مداح
 مخر۔ کہ آں دام زرق نہادہ است و این کام
 طمع کشادہ۔ احمق راستایش خوش آید۔ قطعہ
 الا تا تشوی مدح سخن گوے
 کہ اندک مایہ نقشے از تو وارو
 اگر روزے مرادش بر نیاری
 دو صد چن داں غیوبت پر شمارو

حکمت ۲۶ - حکمکم را تا کہ عیب نگیرد
 بخش صلاح نپذیرد بہ بیت
 مشو غرہ بر حن گفتار خویش
 بخین ناداں و پندار خویش
 حکمت ۲۷ - ہمہ کس را عقل خود بکمال نماید
 و فرزند خود بجمال بہ قطعہ

یکے جوؤ و مسلمان خلافت مے جُستند
 چنانکہ خندہ گرفت از بزاع ایشانم
 بطغر گفت مسلمان گر این قبالہ من
 دوست تیشیت خدایا جوؤ میرا نم
 جوؤ گفت بتوریت مے خورم سوگند
 و گر خلافت کنم ہچو تو مسلمانم
 گر از بیط زبیں عقل منعدم گردد
 جوؤ گماں تیزد ہیچکس کہ نادانم
 حکمت ۲۸ - دہ آدمی بر سفر جوؤند -

و دہ سگ بر مزدارے یاہم بسر نرندہ حریص
 باہانے گر شہ است - و قانع بنانے سیرہ
 حکما گویند - و زویشی بتاعت بہ از توانگری
 بیضاعت بہ بیت

روده تنگ بیک گزوده نال پر گردو
بخت روه زین پر تکه دیده تنگ

مثنوی

پدر چوں دور عمرش منقضي گشت
مرا این یک نصیحت کرد و بگذشت
که شتوت آتش است از دوه به بهر
بخود به آتش دوزخ کن نیز
در آن آتش نیاری طاقت سوز
بصیر آیه برین آتش زن اهر
حکمت ۲۹ - هر که در حالت توانائی نیکی نکند

در وقت ناتوانی سختی بیند . بیت
بد اختر نزارم و دم آزار نیست که روز مصیبت کش یار نیست
پیش ۳۰ - هر چه زود بر آید - دیر تپاید .

قطعه

خاک مشرق شنیده ام که کنند پچهل سال کاسه چینی
صد پرورده کنند در موشش لاجرم تمیتش هست بینی

قطعه

مرفک از بیضه برود آید و روزی طلبد
آدمی ناده ندارد خیر از عقل و تمیز

آنکہ ناگاہ کے گشت بچیز سے ترسید
 میں تمکین و فضیلت بگذشت از ہمہ چیز
 آبلینہ ہمہ جا رہی و زراں قدرش تینیت
 نعل خوشوار بدست آید از آشت عزیز
 حکمت اسم - کار پا بسوی پر آید و مستعمل
 بسرور آید و شغوی

پچشم خویش و بیم و ریا یاں
 آمد آہستہ بگذشت از تباں
 شتر یاں بچناں آہستہ می آید
 حکمت اسم - ناداں را بہتر از خاموشی نیست
 و اگر این مصداق بدانتست - تا داں ہو دے قطعہ
 چون نداری کمال فضل آں کہ ندان در وہاں نگداری
 آدمی را زبان فنیہ کند جوڑے مقرر با شکستہ
 ایضا

خبر سے را ایت تعلیم میداد
 برو بر صفت گزیدہ سفت داغ
 عجیب گفتش آست تا داں چکرشی
 و بی سود اینس از لوم لاغ
 تیا موزد بہاغم از تو گفتار
 تو خاموشی پیامون از ہاغم
 ایضا

ہر کہ تاں ملکہ در جواب
 بیشتر آید سخشن ناصواب
 یا سخن آراے چو مرم ہوش
 یا بیشین ہنجو بہاغم خوش

حکمت ۳۳ - ہر کہ با دانا تر از خود مجاہدہ کند -
بتا بداند کہ دانا است - بداند کہ تاوانست *

بیت

بچوں و را آید یہ از توئے بہ سخن گزچہ یہ دانی اغراض مکن
حکمت ۳۴ - ہر کہ با دیاں نشیند - نیکی
نہ بیند * ثنوی

گر نشیند فرشتہ با دیو وشت آموز و خیانت در یو
از دیاں جز بدی نیاموزی نکند گرگ پستیں و وزی

حکمت ۳۵ - مردمان را عیب نہانی پیدا مکن
کہ مائشیاں را رتوا کئی - و خود را بے اعتماد *

حکمت ۳۶ - ہر کہ علم نوازد و عمل نکند
دیاں ماند - کہ گاؤ ماند - و تخم نہفتا ند *

حکمت ۳۷ - از تن بیدل طاقت نیاید و
پوشت بے مغز بضاعت را تشاید *

حکمت ۳۸ - نہ ہر کہ در مجاہدہ چشت - و
فعالہ جُشت *

حکمت ۳۹ - اگر شہتا ہمہ شب قدر بووے
شب قدر بے قدر بووے - بیت

گو شک ہمہ نخل بیخشاں بچے پس قیمت نخل و شکایاں بچے

حکمت ۴۴ - نه هر که بصورت نیکوست - سیرت
زیبا دروشت * قطعه

توان بیناقت یک روز از شامل مزد
که تا کجاش رسیدست پایگاه علوم
و لے ز باطلش آیین سیاش و غره مشو
که جنت نفس نگرود بسا اها معلوم
حکمت ۴۵ - هر که با بزرگان سینزد - خون

خود بر نبرد * قطعه
خویش را بزرگ می بینی راست گفتند یک دو بیند لودج
زود بینی شکسته پیشانی تو که بازی بسرستی با قوچ
حکمت ۴۶ - پیچہ افکندن با شیر و منبت ندن

به تمشیر کار خرد منداں نیست * بیت
جنگ و زور آوری مکن بابت پیش سر پیچہ در بغل نه دست
حکمت ۴۷ - ضعیفی که با قوی و لاوری کند

یار دشمن است در هلاک خویش * قطعه
سایه پروزده راجه طاقت آن که رود با میارداں بقتال
ست باز و بچیل می فکند پیچہ با مرد آهنین چنگال
حکمت ۴۸ - هر که نصیحت نشنود - سر ملامت
شنیدن دارد * بیت

چوں نیاید نصیحت در گوش - اگر تیر زش کم خاموش
 حکمت ۳۵ - بے ہنر را ہنرمند را نتوانند دید -
 چنانکہ سگان بازاری سگ صید را مشغول ہر آرند -
 و پیش آمدن نگذارند - یعنی سفلہ چوں ہنر باکے
 بر نیاید - بچشش در پوششیں افتد *

نیت

کند ہر آئینہ غیبت حسود کو تہ دشت
 کہ در مقابلہ گفتش بود زبان مقال
 حکمت ۳۶ - اگر جویشکم ہو دے پیچ مرغ در
 دام نیقنادے - بلکہ صیاد خود دام نہادے *

نیت

شکم بندہ دشت است وزیر پیرایے
 شکم بندہ نادر پرستہ خداے
 حکمت ۳۷ - جکیاں ویر دیر خورند - و عایداں
 نیم سیر - و زایدان تا سدر رقی - و جواناں تا
 طبق بر گیرند - و پیراں تا عرق کنند - انا
 قلندراں چنداں خورند - کہ در بعدہ جائے
 نفس ماند - و بر سطرہ رود لے کس

نیت

اسپر بخد شکم را و دوشب بگیرد خواب
 شبے ز مہدو گرسنگی شبے ز دلتنگی
 حکمت ۴۸ - ہر کرا و دشمن در پیش است اگر
 نکشد - دشمن خویش است * بہت
 شک و دوست و ہار برسنگ نکشد مرد ہوشیار درنگ
 و گرو سے بر خلاف این مصلحت دیدہ اند و گفته اند -
 کہ در کشن ہدیال تائل اولتر است - حکیم آئکہ
 اختیار با قہیت - توائل کشن و توائل بجشد -
 اما اگر بے تائل کشن شود - تائل است کہ مصلحت
 فوت گردد - کہ ہدارک مثل آل تمنع باشد مثنوی
 نیک نعل است زندہ بچال کرد کشن را باز زندہ نوال کرد
 شتر عقل است بہر تیر انداز کہ پو رشت از کمال نباید باز
 حکمت ۴۹ - جوہر اگر در خطاب افتد - ہمال
 نفیس است - و غبار اگر بر فلک رود - بہیمان
 خبیس * استعدا بے تربیت و بیغ است - و تربیت
 نامستعد ضائع * خاکستر بختی عالی دارد - کہ آتش
 جوہر علوینت - چوں نفس خود ہنرے ندارد - با خاک
 برابر است * قیمت شکر نہ ازے است کہ آل
 خود خاجیت سے است *

منشی

چو کفعل را طبیعت بے ہنر بود پیمبر زادگی قدرش نبیند و
ہنر بخا اگر داری - نہ گوهر گل از خاریت و انہا بہم ز آور
حکمت ۵۰ - مشک آشت - کہ خود بہوید - نہ

کہ عطا - گوید - و اما چوں طلبہ عطار است -
خاموش و ہنر خامے - و نادان چوں طبل غار است -
بلن آوز و میان تھی - قطعہ

عالم اندر بیابان بہتال مثلے گفتہ اند صدیقان
شمارے در میان کورانت مضمون در کشت زہد یقین
حکمت ۵۱ - دوست را کہ ہنرے فراہنگ آرند -

انشاید کہ بیک نفس بیازند - بہت
تک سبب مال شود لعل پارہ زہار تا بیک نفس شکنجہ بگ
حکمت ۵۲ - نفس در دست نفس چہاں گرفتار

نست کہ مرد عاجز بہست زن گر پز - بہت
در خیزی ہر سراے بہند کہ با ناس زن از دست برآید باشند
حکمت ۵۳ - راے بہ قوت مکرو و توان است

و قوت بہ راے جہل و جہول - بہت
تہنر بایہ و تدبیر و راے و آنکہ انگ
کہ ہنگ و دولت ناوالی ملحق جنگ خود است

حکمت ۵۵ - چه افزودن که بخورد و پدید - یہ
 از عایدے کہ روزہ دارد و پندرہ ہ ہر کہ ترک
 شہوت از بہتر قبول خلق دادہ است - از شہوت
 حلال در شہوت حرام افتادہ است ہ ہست
 عایدے کہ نہ از بہتر غذا گوشہ نشیند پیچارہ در آئینہ تاریک چہ بیند
حکمت ۵۶ - اندک اندک خصلت شود - و قطرہ
 قطرہ سیلے گردد - یعنی آنا کند و شست غبارت ندارد
 سنگ خرموہ نگاہدارند - تا بوقت فرصت و بار
 از دماغ خضرم بر آرد ہ ہست
 اندک اندک بہم شود بسیار و اندوہ است غلہ در انبار
حکمت ۵۷ - ظلم را نشاید - کہ سفاهت از
 عاقلی بچشم در گذارد - کہ ہر دو طرف را زیباں دارد
 کہ ہمیت این کم شود - و چہل آل حکم ہ ہست
 چو با سفلہ گوی بلطف و خوشی فزون کرد دل پند و گردن کشی
حکمت ۵۸ - مصیبت از بہر کہ صادر شود
 ناپسندیدہ است و از علما ناخوب تر - کہ علم سلاح
 جنگ شیطان است و خداوند سلاح را چوں با سیری
 برند - شرمساری بیش بود ہ ہست
 عاشق نادان را پیشال روزگار بہر دار نشاند ناپسندیدہ گار

کال بنای بیانی از راه اوقناد وین و ویش بود و در چاہ اوقناد
 حکمت ۵۸۔ جال در حایت یکدم است و دینا
 و جو دے مہیان و و عدم دین بدینا مفروش کہ دین
 بدینا دروشاں خرائد۔ یوسف یفروشند تا چہ خردند و پیت
 بقول و دشمن بجان دوست بشکستی
 بہیں کہ از کہ بریدی و با کہ پیوستی
 حکمت ۵۹۔ شیطان با مخلصاں برسنے آید۔
 و سلطان یا مفلساں۔ مثنوی
 دانش بدہ آنکہ لے خازانت گزچہ ویش ز فاقہ بازانت
 کہ فرض خدا نے گذارد از فرض تو نیز حکم ندارد
 حکمت ۶۰۔ ہر کہ در زندگی نانش بخورند۔
 چوں ہمیرد۔ نامش نبردند۔ لذت انگور بیوہ و اند۔
 نہ خداوند بیوہ۔ یوسف صديق علیہ السلام۔ در
 خشک سالیٰ مصر سیر بخوردے۔ تا گزشتگال
 را فراموش نکند۔ مثنوی
 آنکہ در راحت و تنعم زیست اوچہ و اند کہ حال گرسنہ چشیت
 حال در ماندگال کسے و اند کہ با حوال خوشی در ماند
 قسطہ
 آسے کہ یہ مرکب نارندہ سواری بہشتدار

کہ خبر خاک کش منیکیں در آب و گل است
آتش از خاتمہ ہمایہ درویش مخواہ
کاٹچہ از زوزن او میگذرد دو دل است
پند ۶۱ - درویش ضعیف را در تنگہ خشک حال
مپرس کہ چونی ؛ الا بشرط آنکہ مرہم بر ریش
بنی و درہم در پیش **قطعہ**

خرے کہ بینی و بارش بگل در افتادہ
ز دل برو شفقت کن دلے مرو بہر ش
کنوں کہ رفتی و پریدیش کہ چوں افتاد
میباں بہ بند و چو مرداں بگیر دہم خورش
حکمت ۶۲ - دو چیز محال عقل است -
خوردن بیش از رزق مقسوم - و مزدین پیش از

وقت معلوم **قطعہ**
قضا و کرم شود در ہزار سالہ وآہ
فرشتہ کہ کہیل است یزرائیل باد
حکمت ۶۳ - اے طالب روزی ! پیشین - کہ
یخوری - و اے منکوب اجل ! مرو - کہ جاں نہری **قطعہ**

بہم رزق ارکشی و گردہ کنی برسانہ خداست عرو و جل

در روی در وہاں شیرو ہریر نخوردت مگر بروز اجل

حکمت ۴۴ - بہ تابناوہ دشت نرسد - و پناوہ

ہر کجا کہ ہست - برسد بہ پیٹ

شہیدہ کہ سکندر برفت در ظلمات

چند محنت و آنگہ نخورد آب حیات

حکمت ۴۵ - صیاد بے روزی و در وجہ مای

نگیرد - و ماہی بے اجل و خشکی نمیرد بہ پیٹ

مشکیں حریص و در ہمہ عالم ہے رود

او در قفاے رزق و اجل و قفاے او

حکمت ۴۶ - تو آنکہ فاسق کلوخ زر اندود است

و درویش صالح شاید خاک آلود - پس ولی موسیٰ

است مرقع - و آل ریش فرعون مصلح بہ شدت

نیکیاں روے و در بلندی دارو - و دولت بدال سمر

در نشیب بہ قطعہ

ہر کرا جاہ و دولت است بدال خاطر خستہ و در سخا بہ یافت

خیرش وہ کہ پہچ دولت و جاہ لیسرے و گر سخا بہ یافت

حکمت ۴۷ - حسود از نعمت حق بخیل است

و بندہ بے گناہ را دشمن بہ قطعہ

مروے خشک مشر را دیدم رفتہ در پوین صاحب جاہ

حکمت آے خواجہ گرتو بدبختی مروت نیک بخت را چہ گناہ

قطعه

الانما خواہی بلا بر حسود کہ آل بخت بر گشتہ خود در پلاست
چہ حاجت کہ باوے کئی دشمنی کہ وے را چنیں و شمنے در قفاست

حکمت ۶۸ - تمیذ بے راوت عاشق بے زراست
و رونڈ بے معرفت مریخ بے پر - و عالم بے عمل
درخت بے پر - و زاہد بے علم غافل بے ورہ مراد نزول
قرآن مختصیل سمیرت خوب است نہ تر تیل سورہ مکتوب
عاصی متعبد پیادہ رفتہ امت - و عالم مٹھا و ن
سوار حقتہ عاصی کہ وشت بر وارد بہ از جاہدے

کہ عجب و سرور و بہت
سرنگ لطیف نوے دلدار بہتر ز فقیہ مروت آزار

حکمت ۶۹ - یکے را گفت کہ بے عمل بچہ
اند ؟ گفت بزبیر بے عمل بہت
ز زبیر و درخت بے مروت را گوے

بارے چہ عمل نئے وہی نیش مزن
حکمت ۷۰ - دو کس را حسرت از دل نزود
و پائے نقاب از گل بر نیاید - تاجرے کشتی نیکستہ
و وارے با تندرال نشستہ قطعه

پیش درویشان بود خوش میاج گری نباشد در میان ملت سبیل
یا مرو یا یار ازرق و پیرهن یا بکش بر خان و ماں انگشت نیل
یا مکن با پیلیا تاں دوستی یا طلب کن خانه در خور و پیل
حکمت ۱۷ - خلعت سلطان اگر چه عزیز است
جامه خلقان خود از آن بعزت تر - و خوان بزرگان
اگر چه لذیذ است - خورده ایشان خویش از آن
بلذت تر * بیت

بستر که از دست پر خورش و تره بهتر از نان و ده خدا و بره
حکمت ۱۸ - خلاف راه صواب است - و نقص
عند اهل الباب - دارو بکمال خوردن - و راه
نا دیده بے کار و ارفق * امام مژشد الخزالی
را در حمتہ اللہ علیہ پرسیدند - کہ چگونه رسیدی
بدین مرتبہ علوم ؟ گفت - ہر چه ندانستم بہ پرسیدن
آن ننگ ندانستم * قطعہ

امید حافیت آنکہ بود موافق عقل
کہ نبض را بہ طبیعت شناس بنمائی
پرس ہر چه ندانی کہ دل پرسیدن
دلیل را تو باشد بجز دانائی
حکمت ۱۹ - ہر آنچه دانی کہ ہر آئینہ معلوم

تو خواہد شد۔ پُرسیدن آل تجلی کن کہ ہیبت
 سلطنت را زیباں دارد * قطعہ
 چونکھاں دید کاندرونت داؤد سے آہن بھڑ موم گزود
 پُرسیدن چہ می سازی کہ دہشت کہ بے پُرسیدن معلوم گزود
 حکمت ۴۷ - یکے از لوازم صحبت آل است
 کہ خانہ پزدازی - تا با خاتہ خدا در سازی * قطعہ
 حکایت بر مزاج مشتعل گوس اگر دانی کہ وارد باتو مید
 ہر آل عاقل کہ با مجنوں نشیند - نگوید جز حدیث حسن لیل
 حکمت ۴۸ - ہر کہ با بدان نشیند - اگر طبیعت
 البشاش دروے اثر نکند - بفعل البشاش مہم گزود
 چنانکہ اگر مڑوے بخرابات رود بہانہ کنون - شوب
 شود سجنہ خوردن * مثنوی
 رحم بر خود بنادانی کشیدی کہ ناواں را بصحبت برگزیدی
 طلب کردم ز نادانیاں یکے پند مرا گفتند با ناواں پیوندد
 کہ گر صاحب تیزی خرنائی و گردانی احمق تر بنائی
 حکمت ۴۹ - حلیم شتر چنانکہ معلوم است
 اگر طفلہ ہمارش گیرد و صد فرسنگ پیرو - گزودن
 از متابعت او نہ پیچید - اما اگر راہے ہولناک پیش
 آید - کہ موجب ہلاک باشد - و طفل آخا بنادانی

خواهد رفتن - ز ما هم از کفش در گسلا ند - و بیش
متابعت کنند - که هنگام و رشتی ملاطفت مذموم است
و گویند دشمن بملاطفت دوست نگرود - بلکه طبع
زیادت کند * **قطعه**

کسی که لطف کند با تو خاک پایش باش
و گر سبزه کند در دو پیشش افکن خاک
سخن بلطف و کرم با دشمن نگو
که زنگ خورده نگرود مگر بسواں پاک
حکمت ۷۷ - هر که در پیش سخن دیگران
افتد - تا بایه فضالت بدانند - بایه چنانش معلوم
کنند * **قطعه**

نمود مرو هوشمند جواب مگر آنکه کزو سوال کنند
گرچه بر حق بود فراخ سخن حیل و غویش بر محال کنند
حکمت ۷۸ - شبی درون جامه داشتیم - شیخ
رحمة الله علیه هر روز پرسید که ریشتم چو آن
است ؟ و نه پرسید که کجاست ؟ داشتیم که
از آن احتراز میکنند - که ذکر هر غفوة روا
نباشد * و خبرو مثال گفته اند - هر که سخن بسنجید
از جواب نرسد * **قطعه**

تا نیک ندانی که سخن عین صواب است
 باید که بگفتن دهن از هم بگشائی
 گر راست سخن باشی و در بند بمانی
 زانکه دروغت دهد از بند رهایی
حکمت ۷۹ - دروغ گفتن بضررت لایب ماند
 اگر چه چراخت درشت شود - نشان بماند - چوں
 برادران یوسف علیه السلام به دروغ گفتن مأموم
 شدند - پدر را بر راست گفتن ایشان اعتماد
 نماند و قطع

دروغ نگیرند صاحب دلال بر آنکس که پیوسته گفت است راست
 اگر متنبه شد کس در دروغ اگر راست گوید تو گوی خطاست
ایضا

کس را که عادت بود راستی خطای کند و رگزارند از او
 و گرنه نامور شد بقول دروغ و گراشت باور نداردند از او
حکمت ۸۰ - اجل کائنات از روست ظاهر آدمی
 است - و اذل موجودات سگ - و با اتفاق خردمندان
 سگ حق شناس به از آدمی ناسپاس *

سگ را قلمی بهتر از فراموش نگذرد و زنی صد نوبت سگ
 قطع

وگر غم سے لڑائی سفلو را بکتر چیز آید با تو جنگ
حکمت ۸۸ - از نفس پزور هنر وری نیاید -
و بے هنر سروری را شاید چنان شوی

مکن رخم بر گاو بسیار خوار که بسیار خوار است بسیار خوار
چو گاو ارجمند بایدت قریبی چو ختن بجور کسان و روی
حکمت ۸۹ - در آجیل آمده است - که آس
فرزند آدم! اگر تو انگری و بخت مشتعل شوی مال
از من - و اگر درویش کنمت - تنگدل نشینی - پس
حلاوت ذکر من کجا دریابی - و به عبادت من
کے نشانی؟ فقط

گر اندر بختی مغرور و غافل
در اندر تنگدستی خسته و ریش
چو در ستره ترا حالت اینست
ندامم کے بحق پزوازی از خویش
حکمت ۹۰ - ارادت بیچوں یکے را از سخت
شاهی فرد آرد - و دیگرے را در شکم ماہی نکودار و

بیت

وقت است خوش آرا کہ بود ذکر تو مومن
در خود بود اندر شکم خوت چو یوش

حکمت ۸۴ - اگر تیغ قنر بر کشد - پنی و
 ولی سرور کشد - و اگر غمزہ لطف بچکشا ند -
 بہاں را بہ نیکان در رساند بہ قطعہ
 گر بہ مختصر خطاب تہر کند اینیا را چہ جاے معذرت است
 پیژدہ از روی لطف گوہر دار کاشقیار اکتید مغفرت است
حکمت ۸۵ - ہر کہ بتادیب دنیا را و صواب
 نگیرد - بتادیب عقیقہ گرفتار آید بہ پیریت
 پندہ است خطاب بہضرائ آنگہ پندہ
 چوں پندہ و پندہ و نشنوی پندہ نشد
حکمت ۸۶ - نیکبختان بچکایان و ایشال
 پیشینیاں پندہ گیرند از آل پیش کہ پسینیاں بواقفہ
 ایشال مثل زنند - و زوال و شست کوتہ نکندہ -
 تا دشت شاں کوتہ نکندہ بہ قطعہ
 نرود و مرغ موتہ دانہ فراز چوں و سر مرغ پندہ اندہ پندہ
 پندہ گیر اندہ ہدایب و گراں تا نگیرد دیگران و تو پندہ
حکمت ۸۷ - آل را کہ گوئی ارادت گراں
 آفریدہ اند - چوں کند ؟ کہ ایشود - و آل را کہ کند
 سعادت کشال میبرد - چہ کند ؟ کہ زود بہ قطعہ
 شب نار یک دوستان خدایے سے بتاید چو روز رخشدہ

وین سعادت بزور باز و نصیحت تانہ بختند خداے بخشندہ

رباعی

از تو بیکہ نالہ کہ وگر داور نصیحت
وز دشت تو بیچ دست بالاتر نصیحت
آں را کہ تو رہبری کنی گم نشود
و آں را کہ تو گم کنی کسے رہبر نصیحت
حکمت ۸۸ - گداے نیک سراخام بہ از

پاؤ شاہے بد فرجام * نصیحت

خنے کتر پیش شادمانی بری بہ از شادے کتر پیش غمخوری
حکمت ۸۹ - خداے عز و جل سے بیند
و سے پوشد - دہشایہ سے بیند و سے خروشد *

نصیحت

نمود باللہ اگر تخلق عیب و ال بودے
کے بحال خود از دشت کس نیاسوے
حکمت ۹۰ - زر از معدن بکات کندن بدر
آید و از دشت بخیل بجان کندن * قطعہ
دوناں غورند و گوش دارند گویند امید بہ کہ خورده
فر واپینی بکام و دشمن زر مانده و خاکسار مژده
حکمت ۹۱ - ہر کہ بر زیر دشتاں نہ بختاید

بجھائے زبردستاناں گریختار آید : **تلموئی**
 نہ ہر بازو کہ دروے فوٹے بہشت بہر دمی عاجزاں را بشکند وشت
 ضعیفان را منہ پر دل گزندے کہ در مانی بجور زور مندے
حکمت ۹۲ - عاقل چوں خلاف در میاں آید -
 برچمد - و چوں صلح پبند لنگر بہند - کہ آسجا سلامت
 بر کران است - و ایجا حلاوت در میاں :
حکمت ۹۳ - درویشے در مناجات میگفت -
 یارب ! رحمت کن بر بدال - کہ پر نیکاں خود
 رحمت کردہ - کہ ایشان را نیک آفریدہ :
حکمت ۹۴ - گویند اول کسیکہ علم بر جامہ کرو -
 و انگشتری در دست چپ بناد - چہنشد بودہ گفتندش -
 چہ ازینت چپ وادی ؟ و فضیلت مراشت راشت
 گفت - راست را راستی تمام است : **قطعہ**
 فریدوں گفت افغاناں ہیں را کہ پیر امون خرگاہش بدوڑند
 بدال را نیک داراے مرہنبار کہ میکاں خود بزرگ و نیک دوزند
حکمت ۹۵ - دو کس مژوند - و حسرت بہانہ بہر دند -
 یکے آنکہ وافت و بخورد - و گر آنکہ و بالشت و نکر و قطعہ
 کس نہ داند بخیل فاضل را کہ نہ در عیب گفتش کوشتد
 در گریبے دو صد گنہ وارو کہش چہنہا فرو پوشد

انتخاب از کیمیا ہے سعادت

رکنِ اوّل در عبادات

اصلِ اوّل در اعتقاد

ہر کہ مسلمان شوو - اوّل بر وے واجب آن
 است - کہ معنی کا اِلٰہ اِلَّا اللّٰہ مُحَمَّدٌ
 رَّسُوْلُ اللّٰہ یعنی مقبوضے نیست - جزو خدا
 و محمد رسول خداست - کہ بزبان گفت - بدل بداند
 و باور کند - چنانکہ هیچ شک را بدال راہ نہوونہ
 خدا ہے پاک
 بدانکہ تو آفریدہ - و ترا آفریدہ گارے است -

کہ آفریدگار ہمہ عالم و ہرچہ در عالم است -
 اوشت - یکے است - کہ او را خیریک و انبار
 نیست - یگانہ است - کہ او را ہمتا نیست ہمیشہ
 پو وہ است - کہ ہستے او را ابتدا نیست - و
 ہمیشہ باشد - کہ وجود او را آخر نیست - و ہستے
 او در ازل و ابد واجب است - کہ نیستی را
 باں راہ نیست - ہستے کے بذات خود است -
 کہ دے را ہیچ سبب نیاز نیست - و ہیچ چیز
 از دے بے نیاز نیست - بلکہ قیام او بخود
 است و قیام ہمہ چیز ہا بوسے است -
 او را در ہیچ کالبند فرو آمدن نیست - و
 ہیچ چیز مانند دے نیست - او را صورت نیست
 چندی و چونی و چگونئی را بوسے راہ نیست -
 ہرچہ در خیال آید و بخاطر گذرد - او از آل
 پاک است - خودی و بزرگی و مقدار را باں
 راہ نیست - او را با ہیچ جسم پیوند نیست -
 افروز ہم باں صفت است - کہ در ازل بود -
 پیش از آنکہ عرش را آفریدہ - و ابد ہنجناں
 خواہد بود - کہ تغیر و گردش را بوسے و بصفت دے

راه نیست - با آنکه از صفات همه آفریدگان منزه
است - دیرین جهان و استغنی است - و در آل جهان
ویدی - چنانکه دیرین جهان بیچون و بیچگون دانند -
او را در آل جهان بیچون و بیچگون بینند - که آل
و پدار از جش و پدار این جهان نیست *

با آنکه مانند هیچ چیز نیست - بر همه چیزها
قادر است - و توانایی او بر کمال است - که
هیچ عجز و نقصان و ضعف را بوی راه نیست
هرچه هست در قبضه قدرت اوست - و بدست
بیچکس جزو و کی هیچ نیست - و او را در آفرینش
هیچ یار و اثبار نیست *

و کس داناست - و دانش او همه چیزها محیط
است - تا آنکه عدد ریگ بیابان و برگ و خنثال
و اندیشیه و لما و ذرا باشد هوا در علم و کس نهچنان
کشوف است - که عدد آسمانها *

هرچه در عالم است - همه بخواست - و ارادت
و کس است - جزو آنکه او نخواهد - در وجود نیاید -
هرچه او نخواهد که بشود هیچ چیز دفع آل نتواند کرد
هرچه هست - و هرچه بود - و هرچه باشد همه به

تذہیر و تقدیر اوست *
 چنانکہ و اناست - پینا و شنواست و دُور و
 نزدیکی و شنواست وے برابر - تاریکی و روشنائی
 در پینائے وے یکے - آوازِ پاسے موچے کہ در شب
 تاریک ہو - از شنوائے وے بیروں نہو - و رنگ
 و صورت کرے کہ در تحت الشے ہو - از دیدار
 وے بیروں نباشد *

فرمان وے بر ہمہ خلق واجب است - و خیر
 وے از ہرچہ خیر دادہ - راست است - وعدہ و
 وعید وے حق است - قرآن و توریت و انجیل
 و زبور و ہمہ کتب پیغمبران سخن وے است *
 عالم و ہرچہ در عالم است - ہمہ آفریدہ وے
 است - ہرچہ آفرید - چنان آفرید کہ از آل بہتر
 و نیکوتر نباشد *

عالم کہ آفرید - از دو جنس آفرید - عالم اجسام
 و عالم ارواح - از عالم اجسام منزل گاہ روح آدمیاں
 ساخت - تا زاد آخرت دیں عالم بر گیرند - و
 ہر کسے را مدّتے تقدیر کرد - کہ دیں عالم باشد
 و آخر آل مدّت اجل او باشد - کہ زیادت و

فضاں را باں راه نشاند - و چوں اجل در آید
 جان را از تن جدا کنند - و در قیامت که روز
 حساب و مکافات است جان را باز بکالت دهند
 و همه را بر انگیزند - هر کس کردارهای خود بیند
 در نامه نوشته - که هر چه کرده باشد - همه به یاد
 وے دهند - و مقدار اطاعت و معصیت او را
 معلوم گردانند - پیرا زوے که شالسته آل کار
 باشد - و آل ترا زوے نیز ازوے این جهان فانی آنگاه
 همه را بر صراط گذر فرماید - و صراط بار یکتر است
 از موے - و تیزتر است از شمشیر - هر که درین
 عالم بر صراط مستقیم راست ایستاده باشد باسانی
 بر آل صراط بگذرد - هر که راه راست نداشته
 باشد - بر صراط راه نیابد - و در دو رخ افتد
 بر صراط همه را بدارند و بپرسند - از هر چه کرده
 باشد - و حقیقت صدق از صادق طلب کنند -
 و منافقان و مرابیان را تشویر دهند - و فضیحت
 کنند - گروهی را به حساب به بهشت برند - و
 گروهی را باسانی حساب کنند - و گروهی را
 بدشواری - و باخر جمله کفار را بدوزخ فرستند - که هر گز

خلاص نیامد - و مصلحتان را به بهشت
بفرستند - و عاصیان را به دوزخ - هر که شفاعت
ابنیا و بزرگان را دریابد عفو کنند - و هر که را
شفاعت نبوّ - بدوزخ برند - و بر مقدار گناه
وے عقوبت کنند - و بآخر به بهشت برند *

چون ایزد تعالیٰ چنین تقدیر کرده - که احوال
و اعمال آدمی بعضی سبب شقاوت او بود -
و بعضی سبب سعادت وے - آدمی آل را
از خود نتواند شناخت - بحکم فضل و رحمت خود
پیغمبران را بیا فرید و بفرمود - تا کسان را که
در ازل حکم بحال سعادت ایشان کرده بود -
ایشان را از آگاه کنند - و ایشان را پیغام داد
و بخلق فرستاد - تا راه سعادت و شقاوت ایشان
مشکار کنند - تا پیچس را بر خدا حجت ثابند -
پس بآخر همه رسول ما صلی الله علیه و سلم
بخلق فرستاد - و نبوّ وے بدرجہ کمال رسانید -
که هیچ زیادت را یں راه نبوّ - و یں سبب او
را خاتم انبیا کرد - که بعد از وے هیچ پیغمبر

نباشد و همه خلق را از جن و انس بمتابعت او
فرمود و او را سید همه پیغمبران گزیند *

اصل دوم در طلب علم

رسول خدا صلی الله علیه و سلم فرموده است
که نخستین علم قریضه است - بر جملة مسلمانان و
علماء اختلاف کرده اند و این علم چه علم
است - متکلمان گویند - که این علم کلام است -
که معرفت حق تعالی بدین حاصل آید - فقهاء
گویند - که این علم فقه است - که حلال از حرام
باین جدا نواں کرد - محدثان گویند که علم کتاب
و سنت است که اصل علوم شرعیة این است -
صوفیای میگویند - که علم احوال دل است - که
راه بنده بحق تعالی اقل و کس است - و اخشیاء
ما آن است که بیک علم مخصوص نیست - و این
هم علم نیز واجب نیست - لیکن این را تقصیر
است که این اشکال بآں خیزد - بدال که هر که
مثلاً چاشتگاه مسلمان نشود یا بالغ نیست همه علمها
آموختن بر و کس واجب نشود - بلکه در آن وقت

واجب نشود بروے معتبر کلمه - بعد ازین دو
 نوع از علم واجب شدن گیرد - یکے بدل تعلق
 دارد - و یکے باعمال جوارح و آنکه باعمال
 جوارح تعلق دارد - بدو قسم باشد - یکے کزونی است
 که مسائل نماز و روزه و غیر آن پیا موزد و
 بداند - و اگر پیشیه دارد - علم آن پیشیه بروے
 واجب نشود - دؤوم علم ناکزدنی است که بداند
 حرام چیست و نا حرم چیست و علمے که بدل
 تعلق دارد - دو جنس است - یکے باحوال دل
 تعلق دارد - و مثال آن این بود که بداند -
 حقد و حسد و کبر و بکے گمان بد بزدن حرام
 است و امثال این - و این فرض عین باشد
 بر همه کس - که پیشکس انه چنین معانی خالی نباشد -
 و جنس دؤوم - که باعتقاد تعلق دارد آن
 بود - که در اعتقاد شکے پدید آید - باید آن
 شک از دل دور کند - هرگاه که آن شک در
 اعتقادے باشد - که واجب بود در اصل
 خویش - یا در اعتقادے که شک در آن روا
 نه بود و

اضلِ سَوْم در طهارت

در کلام مجید است - که خدای تعالی پاکان را
دوشت دارد - و رسول صلی الله علیه و سلم فرمود -
که پاکی تیمیه ایمان است - و بنا بر آنکه مسلمانان بر
پاکی است - پس گمان مبر که این همه فضل و
بزرگی پاکی راست - که در تن و جامه باشد
باستعمال آب - بلکه پاکی بر چهار طبقه است -
طبقه اول پاکتی بر دل است از هر چه جز
حق تعالی است - چنانچه حق تعالی گفت - بگو
الله - پس بگذارد آثار را - و مقصود از این آن
است که تا چوں دل از غیر حق تعالی خالی
شود - بحق تعالی مشغول و مستغرق شود - و
این درجه ایمان صدیقان است طبقه دوم
پاکتی ظاهر دل است از اخلاق پلید - چوں
حد و کبر و ریا و حرص و عداوت و رعونت

لَهُ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَهَّرِينَ ۝ اَلطَّهُّوْا شَطْرُ الْاِيْمَانِ ۝
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ عَلَى التَّكَاْفُوْ ۝ قُلِ اللّٰهُ شَمَّ
وَسُرَّهُمْ ۝

و غیر آں - تا آراستہ نشود یا خلاق پاک و
پسندیدہ - چوں تواضع و قناعت و توبہ و
صبر و خوف و رجا و محبت و غیر آں - و
ایں درجہ ایمان متقیان است بہ طبقہ سیوم
پاکے جو ابرح و انعامات تن است از معاش
چوں رغبت و دروغ و حرام خوردن و خیانت
کردن و در نامحرم نگریستن و غیر آں - تا آراستہ
نشود بآداب و فرمانبرداری در ہمہ کارها - و ایں
درجہ پارسایان است بہ طبقہ چہام پاک و متقین
تن و جامہ است از پلیدیہا - تا جملہ تن آراستہ
نشود بر کوع و سجود و ارکان نماز - و ایں درجہ
پاکے مسلمانان است - کہ فزق میان مسلمان
و کافر در معاملہ بایں شمار است و ہر یک ازینہا
یک نیمہ ایمان است - پس بایں وجہ معلوم
نشود کہ در ہمہ طبقہ ایمان پاک یک نیمہ
ایمان است .

اول - طہارت از نجاست - بدانکہ جمادات ہمہ
پاک است - مگر شرابے کہ مستی کند - کہ اندک و
بسیار آں پلیدی است - و ہرچہ جانور است - ہمہ پاک

است - نگر سگ و خوک و آل جانور که بهیرون
 پلید است - نگر چهار چیز - آدمی - ماهی - بلخ و
 هر چه او را خون در تن و او نیست - چو نگر
 و کثروم و زنجور و کرم که در طعام افتد - و
 هر چه در باطن جانورال مستحیل گردیده شود -
 همه پلید است - نگر آنچه اصل جانورال باشد
 چو غایب قرض و کرم ابرشیم - و هر چه گردیده
 نباشد - چو عرق و اشک - پاک است - و
 هر چه پلید است - با آل نماز نشاید *

و ووم - طهارت از حدث است - و در آب پاش
 چیز بپاید و است - آداب قضا و حاجت - اینست
 وضو - غسل - تیمم *
 سوم - طهارت از فضلات تن است - و آل
 دو نوع است *

نوع اول - شوخاست - و آل در میان سوت
 سرد محاسن باشد - که بشانه و آب و گل و گونا
 نازل باید کرد - اگر در گوشه چشم آید وقت
 وضو با انگشت پاک باید آید - و اگر در گوش باشد
 چو از گونا به آید آل را قند باید کرد - و

اگر در بینی و بن دندان بود از روی - بمشو آک
و مضغه و استنشاق پرود - و اگر برید انگشتان
و پشت پای و پاشنه گز و آید یا در سیر ناخن و
بر همه تن کوو - ازاله این همه سخت است
نوع و موم پاک از فضلات است - و آن سخت
است - اول موم سراسر است - و ششرون آل
اولی - مگر اهل شرف یعنی سادات علوی را
اتا بفضله ششرون و به جات موم پر آکنده گزاشتن
بر عادت لشکریان مکره است - و ازاله
آمده - و موم موم سبک باله راست و ششرون
سخت است و فرو گزاشتن نمی است - سوم
موم زیر بغل و هر چهل روز کردن سخت
است - چو در این عادت کند - آسان شود
و اگر عادت مکره باشد - ششرون اولی تر -
تا خود را تغذیه مکره باشد - چهارم موم زیر
ناف و ازاله آل ششرون سخت است - و باید
که از چهل روز تا خبر نکند - پنجم ناخن قطع کردن
است تا ششرون در آل گز و ششرون ناف بریدن
است - و آل در وقت ولادت بود و ششرون

اصل چهارم در نماز

نماز ستون دین مسلمانی و بنیاد دین است -
و پیشتر و سید همه عبادت ها است - هر که این
پنج نماز فریضه بشرط خود و بوقت خود بجا آورد -
عندے بسته آمد او را با حق لغائی که در امان و
حایت آں باشد - و چوں از کبائر دشت بداشت -
هر گناه دیگر که بر وی رود - این پنج نماز
کفارت آں باشد - رسول صلی الله علیه و سلم
گفت - مثل این پنج نماز چوں جوئے آب
روان است که بدر سرائے کے میگذرد و
او هر روز پنج بار خود را با آن می شوید - ممکن
بود که بر وی هیچ شئوخ بماند ؟ گفتند -
نه یا رسول الله - گفت - این پنج نماز گناه را
پنجناں پیرو - که آب شئوخ را بر او می ریزند
الله علیه و سلم میسپندد که اذکار با کدام
فاضل تر است ؟ گفت نماز به وقت خود
بیا و اشتن - هر که از آن دشت بداشت - دین
خود را ویران کرد - پیشتر فرمود علی علیه السلام

است - و گفت خداے تعالیٰ بر بندگان خود
 بیش فریضہ نگر و امید بعد از توجید و دست تراز نماز
 و اگر چہ دوسرے تزداشتے - فرشتگان خود را
 ہاں مشغول کر دے - و ایشان ہمہ و نماز باشند -
 گروے و رکوع - گروے و سجود - گروے ایستادہ
 و گروے نشینند - و گفت ہر کہ یک نماز بچند
 ترک کرد - کافر گشت - یعنی نزد یک شد ہاں
 کہ اصل ایمان او بخلل شد - و گفت اول چیزیکہ
 در آن لگاہ نکند و روز قیامت - نماز بود - اگر
 تمام باشد و بشرط بود - بپڑشد - و دیگر اعمال
 تابع آل شود - چنانچہ تمام ابد بپڑد - و اگر ناقص بود
 بر روعے وے باز زند با ہمہ اعمال و گیرش - و
 گفت ہر کہ طہارت نیکو کند و نماز بوقت خود بگذرد
 رکوع و سجود تمام بجا آورد - و بدل خالص و متواضع
 گردد - نماز او مے رود تا بفرش سفید و روشن
 وے گوید خداے تعالیٰ ترا نکندارد - چنانکہ تو
 مرا لگاہ داشتی - و ہر کہ نماز بوقت خود نکند - و
 طہارت نیکو نکند - و رکوع و سجود بجز شوق تمام بجا
 نیارد - آل نماز مے رود تا آسماں سپاہ شدہ و

مے گوید۔ خدایے تعالیٰ ترا ضائع گزواند چنانچہ
مرا ضائع کر دی۔ تا آنکہ کہ خدایے تعالیٰ خواہد
آننگاہ نماز دے را چوں جامہ کفن درہم پیچید و بر
رؤے وے یاززند *

بدانکہ ظاہر اعمال نماز چوں کالبید صورت
است و این صورت را حقیقت است۔ کہ آن
روح نماز است۔ و ہر عملے را از اعمال نماز
و ہر ذکرے را از اذکار روح و دیگرے است خاص
کہ اگر آن روح نباشد۔ نماز ہیچ آدم مرده باشد
کہ کالبیدے بیجان است و اگر اصل باشد۔ لیکن
اعمال و آداب تمام نباشد۔ چوں آدمیے چشم
کنده و گوش و بینی بریدہ باشد۔ و اگر اعمال
باشد و روح و حقیقت بآں نباشد۔ ہیچناں بود۔
کہ چشم و گوش دارد۔ لیکن بینائی و شنوائی ندارد
و اصل روح نماز حضور است و حاضر داشتن
دل در مجلس نماز کہ مقصود از نماز است و شنیدن دل
است با حق سبحانه تعالیٰ و تازہ گز و ایندن و ذکر
حق تعالیٰ بر سبیل ہیبت و تعظیم۔ چنانکہ فرمودہ
وَاتَّقُوا الصَّلَاةَ لِئَکَ تَکُونُوا

یا و من - و رسول صَلَّی اللہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمُ فرمود
 بسا کے است کہ نصیب او از نماز جز رنج و ماندگی
 نبود - و این از آن باشد کہ بکائب نماز گذارد و بدل
 غافل بود - و گفت بسیار کس باشد - کہ
 نماز گذارد - و از نماز او شش پیک پیاده یک
 پیش نویسد - و آن مقدار نویسد - کہ بدل در
 آن حاضر بود باشد - و گفت نماز چنان کن
 کہ کسی و واع نخواهد کرد - یعنی بایں نماز خود
 را و ہوائے خود را بکہ ہرچہ جز حق است ہمہ
 را و واع کن و ہنگی خود را بنماز وہ - در خبر
 است - ہرکہ نماز او را از فحشا و منکر باز
 ندارد - او را بیچ فائدہ از نماز بود - مگر دوری
 از خداے تعالیٰ - پس ایں جملہ بدالشتی - کہ
 نماز تمام با روح آن بود کہ دل در ہمہ جا
 حاضر باشد *

اصل پنجم در زکوٰۃ

زکوٰۃ از ارکان مسلمانی بود - کہ رسول صَلَّی
 اللہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمُ گفت - رہائے اسلام ہر پنج

اصل انت کلمہ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدًا رَسُولَ اللَّهِ ط
 نماز و زکوٰۃ و روزہ و حج - در خبر است - کسانیکہ
 زر و بہیم دارند - و زکوٰۃ ندہند - ہر یکے را داغی
 بر سینہ برہند - چنانکہ از پشت پیروں آید *
 چنانکہ نماز را صورتی و حقیقتی بہشت کہ آن
 حقیقت روح و صورت بود - ہتھیں زکوٰۃ را
 صورت و روح است چون کسی بہتر و حقیقت
 زکوٰۃ شناسد - صورتی بے روح بود و بہتر آن
 بہ چیز است *

یکے آنکہ خلق مامورند بہجت حق تعالیٰ -
 چنانکہ بیچ چیز دوست تراز خداوند ندانند -
 و بیچ مومن نیست کہ این دعویٰ نکند انا
 دعویٰ را بہ نشانے و برہان حاجت آید تا
 کسی بدعویٰ بے حاصل مغرور نشود - چون ال
 یکے از محبوبات آدمی است او ایام بیانہند -
 و گفتند - کہ اگر صادق در دوستی - این بہ
 مستحق خود را فدا کن تا دہیز خود در دوستی
 حق تعالیٰ شناسی *

دوم تطہیر دل از زہدیکے بخل - پہ

بُخْلِ در دل چوں نجاسته یوکد که آں سبب
 نا ثنا بُسْتَنِیْ قَالِب وے است قُرب حضرت تعالیٰ
 را - چنانکه نجاست ظاهر سبب نا ثنا بُسْتَنِیْ قَالِب
 وے است نماز را - دل از پیدائے بُخْلِ پاک
 نشود إِلَّا بخرج کردن مال - و بدین سبب زکوة
 پدید آئے بُخْلِ را پیرو *

یَوْم - مُشْکَرِ نِعْمَتِ است که مال نفقته است
 که در حق مومن سبب راحت دنیا و آخرت باشد
 پس چنانکه نماز و روزه و حج مُشْکَرِ نِعْمَتِ تن است
 زکوة مُشْکَرِ نِعْمَتِ مال است *

اصل ششم در روزه

روزه رکنی از ارکان مسلمانی است - رسول
 صَلَّی اللہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّمْ گفت - حق تعالیٰ میگوید
 بگوئی را بده مکافات کُتْم - تا به قصد - نگر روزه
 که آں مراست خاضه و جزائے آں من دهم -
 و می فرماید اِنَّمَا یُؤْتِی الصَّابِرُونَ اَجْرَهُمْ بَعْیَرِ
 حِسَابٍ * مُرَد کسانیکه از شہوت صبر کنند -
 در پنج حساب و تقدیر نیاید - بلکه از حد پیروں

بُود - و گفت بُوئے دہان رُوزہ دار نرود حق تعالیٰ
از بُوئے مُشک مُبَشِّر است - و حق تعالیٰ میگوید
بندۂ من شہوت طعام و شراب و شہوت خویش
برای من گذاشتہ خاصۂ - و جزائے او من توانم
داد *

روزہ بر سہ وزجہ بُود - رُوزہ عوام ہمیں نگاہ
داشتن بطن و فَرْج است و این کمترین درجات
است - رُوزہ خواص کہ باشد تریں درجات
است - این است کہ دل خود را از اندیشہ
ہرچہ بجز حق تعالیٰ است - نگاہ وارو و ہنگام
خود بوسے و ہد - و از ہرچہ بجز وے است
بظاہر و باطن رُوزہ وارو - و این وزجہ انبیا و
صدیقان است - ہر کسے بایں نرسد رُوزہ
خواص این است کہ ہمہ جوارح خود را از
ناشائیت باز وارو - چنانکہ چہم را نگاہ وارو
از - چہ او را از خداے تعالیٰ باز وارو خاصۂ
از آل چہرے کہ از آل شہوت خیر و ہر زباں
را نگاہ وارو از پیمودہ گفتن و نشاید شنیدن
از چہ نشاید گفتن - و بدست و پا و ہمہ جوارح

نا شایست نباید کرو - و هر که - روزه دارد - و
 بچین کارها کند - مثل او چوں بیمارے بود -
 که از میوه نذرون حذر کند - و نه هر بخورد -
 بوقت افطار حرام و موشنه نخورد - و از حلال
 خالص نیز بنیاید بخورد که چوں بشب تدارک
 قوت شده روزه کند - مقصود حاصل نشود -
 زیرا که مقصود از روزه ضعیف نرد اینیدن شتوات
 است - و چوں افطار کند - دل از میان بریم
 و آبید معلق بود - که نداند که روزه پذیرفته اند -

یا شد

اصل مضموم در حج

حج از اهل کائن مسلمانی است و عبادت عمر
 است رسول صلی الله علیه و سلم فرمود -
 هر که حج کند بے آنکه تن بضیق آلوده کند - و
 زبان به بیو ده - و نا شایسته مشغول کند - از همه
 گناهان پیروں آید - چنانکه آن روز که از مادر
 زایشده بود - گفت - بسیار گناه هست که آن
 ریاض کنایه زائل کنند - مگر ایشان در عرفات - و

گفت - هر که از خانه بیرون آید بر اندیشه حج
و در راه بمیرد - تا قیامت هر ساله او را حج
و عمره بنویسند - و هر که در مکه نمیرد یا در مدینه -
او را نه عرض یو و نه حساب - و گفت یک حج
مبشور بهتر از دنیا و هر چه در آن است و آن
را جزا نبود - مگر بهشت *

درین عبادت اهل اسلام را کارها فرموده اند
که هیچ عقل بآں راه نیابد - چوں سنگ انداختن
و میان صفا و مزه دویدن - و در آن حکمت
آن است - که هر چه عقل بآں راه یابد - نفس
را نیز بآں اُلته باشد - چوں بدانند که در زکوة
رفیق دزد ایشان است - و در نماز تواضع خداست
جهان است و در روزه مراعات و کسیر لشکر
شیطان است - طبع و سه بر موافقت عقل حرکت
کند - اما کمال بندگی آن بود که بخص فرائض
بمیرد - که متقاضی از باطن او پیدا نشود -
و رمی و سعی ازین مجله است - که چو بخص
بندگی نتوان کرد *

اصل ہشتم در قرآن خواندن

قرآن خواندن فاضل ترین عبادت است -
 خاصہ کہ در نماز بود برپا ایستاده - و رسول
 صلی اللہ علیہ وسلم گفتہ - کہ فاضل ترین
 عبادات امت من قرآن خواندن است - و
 گفت ہر کرا نعمت قرآن دادند و پندارند کہ
 بچس را بزرگتر از آنچه اورا دادہ اند چیرے
 دادہ اند - بخرد و داشتہ باشد چیرے را کہ حق
 تعالیٰ بزرگ داشتہ و گفت روز قیامت ہیچ
 شفیعی نیست نزد حق تعالیٰ بزرگ تر از قرآن
 نہ پیچیدہ فرستہ و جز از ایشان و حق تعالیٰ
 مے گوید - ہر کرا قرآن خواندن از دعا کردن
 باز دارد - آنچه فاضل ترین ثواب شاگردان است -
 اورا عطا کنیم - و گفت آل سرور صلی اللہ
 علیہ وسلم ای و لما زنگار گیرد - ہیچو آہن -
 گفت یا رسول اللہ! ہیچ زودہ نشود - گفت -
 بہ خواندن قرآن و یاد کردن مرگ بہ

انتخاب از رُقعاتِ عالمگیر

رُقعه ۱۔ فرزندِ عالی چاہ ۔ اسبِ عزّتی کہ
 ایں مرتبہ فرستادہ اند ۔ صورت و سیرتِ خوب
 دارو ۔ از اسبِ اولین ہم خوب پر آمد ۔ سبک
 سیر نام گذاشتیم ۔ کہ انہم با مٹے باشد ۔
 رُقعه ۲۔ فدوی و نگاہ ۔ مخلص خاں بیمار
 است ۔ برائے عیادتِ آلِ مخلص باید رفت ۔
 و از طرفِ ما نیز احوال پُرسید ۔ ایں مزدوم
 غنیمت اند ۔ سلیقہٴ عرض او علی حضرت را
 بسیار خوش مے آمد ۔ چاہِ آلِ آشت کہ جوہر
 دیانت و فدویت چنانچہ باید ۔ دارو ۔ خدا شفا
 دہاد ۔ پیشکشِ امروز نیادہ ۔ کنجاست و درچہ

۱۔ مراد از اعظم شاہ پسرِ سوئیں

۲۔ مراد از اسد خاں وزیرِ الملک

۳۔ مراد از شاہ جہاں بادشاہ پدرش

کار؟ او را بطور او نباید گذاشت - تربیت باید
نمود - چند باره حفظ کرده بود - نشود فراموش
کند *

رقعہ ۳ - قدوئے با اخلاص - فرصت خال
امروز لباس فاخرہ پوشیدہ بحضور آمدہ بود -
دامن جامہ آں قدر دراز داشت کہ پا بہ نظر
خجے آمد بخرم خال فرمودیم کہ دوگرہ از
دامن آں کوتہ عقل وور کند - آں قدوی باد
بگوید - کہ دامن بدستوریکہ در حضور مقرر است -
ہماں قدر داشتہ باشد - زینت و تکلف خاصہ
زنان است - و بہا ہماے زبید - و حرفے
و دیگر ہم مناسب این مقام بطریق موعظت
بگوش او باید خواند *

رقعہ ۴ - فرزند عالی جاہ سلمہ اللہ - براب
فرزند زادہ بنویسند - امروز ہماں بہ کہ فرزا
بکار آید - و فرزا ہماں بکار آید - کہ امروز
بجمل آید *

سنہ مُرد از محمد بیدار بخت پسر کلان محمد اعظم شاہ *

رُقعہ ۵۔ فرزندِ زاوہ عظیم بہنو من غافل از
 خداے کریم۔ ظلم بر خلق کہ ودیعت خالق است۔
 خوب نیت۔ خاصہ ابنائے ملوک را ارتکاب آں
 بسیار بد۔ مسائل حقیقۃ الموت حق و البعث حق
 والبصر اطحق و الجزاء حق بالسیما و الحقیقی
 ہمارہ منظورِ نظر باید داشت۔ و ہر ساعت
 خود را از رفتنیہا باید پنداشت۔ تا کلمات
 متمنیات از صبر آہ مفلوکان نریزد۔ این
 سوادے خاص از کجا آموختند۔ نہ جد شہا وارد
 و نہ پدر شہا۔ بہتر آں است۔ کہ دماغ ازین
 سوادا پروانید۔ ما خود شہا را بہتر از دیگران
 مہیا شنیتیم۔ و شدنی سے انگاشتیم۔ مضرعہ
 خود غلط بود آنچه ما پنداشتیم
 رُقعہ ۶۔ بین پورِ خلافت۔ با وجودِ سلامت

۱۔ مراد از شاہزادہ محمد عظیم پسر دوم محمد معظم بہادر شاہ *
 ۲۔ مراد از محمد بہادر شاہ شاہ عالم پسر دوم عالمگیر کہ بعد از ان
 ہموں تخت نشین شد۔ دچوں پسر ادبیں شاہزادہ محمد سلطان
 تید شدہ بود ہیں ولی عند بود *

نفس فتح اللہ خاں را چہ تا خوش کردید - ما
 در ایام پاؤشاہراؤگی با اُمرا ایچو سلوک میکرویم
 کہ ہمہ راضی بودند - و در حضور و عنایت پشوتش
 ولی تخریف و توصیف ما میکروند - ثلما مثل
 فتح اللہ خانے سپاہیے جگر دار ہمہ کارہ را کہ
 بکار عمدہ ثلما مے آید - شکستہ دل نمودہ آید -

فردو

گر صد ہزار نعل و کمر میدہی چه سود
 دل را شکستہ نہ کہ گوہر شکستہ
 مضی ما مضی اگر حال ہم و لجوی کیند - بہتر و
 برای اصلاح کار مقید تر است - بہت
 نصیحتے گنمت بشنو و بہانہ بگیر
 کہ ہرچہ ناصح مستحق بگوید بہتر
 بیشتر ہرچہ رضا و السلام علی من اتبع الهدی
 رفعتہ کا - فدوی با اخلاص شب ابوالوفا
 عرض کرد - کہ اسباب جانناز خانہ مستغفل و
 فرستودہ شد - دیگر کارخانہ جات تیار باشند -
 وہیں کار خانہ تیار داشتنی مدرس شود
 از مسلمانان یحید است - بخانہاں زود حکم رساند

کہ ہرچہ درکار باشد - یا ظہار واروہ سرانجام
نماید *

مصرعہ

حیف صد حیف کہ ما دیر خجواں شدیم
رقعہ ۸ - فقیر شبنہ بہرہ از حکم ندارد - و
واہد خشک معلوم میشود - شاید کہ ایں ہمہ
برہیا باشد - اکثر اقوال و افعال او کہ یکے از
آہا رو فتوح است - خلاف شرع ہوو - جلیفہ
وقت ایں بیت المال است - ہرچہ یکے دیدہ
برو حلال است و اگر از محصول چنہ وہ کہ
بقنوائے علمائے ملت و مشورت امرائے شریک
ملک و دولت برائے خود اختیار نمودہ آں را
صرف خاص قرار دادہ باشد - مروت کند -
بہر حلال - خاصہ بدرویش بے پرو و بال -
چہ طور حرام نواں گفت - و جہش بہر سید -
اگر معقول گوید - عرض نمائید - تا ایں مغلوب
نفس معقول ہوو کند - و آلا پنجو متبہ عال را
کہ از خود چیز ہا تراشد - و نسبت بشرع دہند -
تنبیہ باید کرد - سلطان محمد و عطر اللہ لہ و نسبہ

سُنتِ مذہبان و مُشرِعال را در مجلسِ راه
 نمیداد - بل در ولایتِ خود جا نمیداد تا دیگران
 آنها را بصورتِ فقیر دیده گمراه نشوند - و
 ایشان نیز مجالِ گمراه کردن نیابند - اَللّٰهُمَّ
 اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ وَ السَّلَامُ
 عَلَى اَهْلِ الْبِرِّ وَالسَّلَامِ

انتخاب سفرنامہ حکیم ناصرعلوی بلخی

پچیس گوید - ابو معین ناصر بن خسرو تَابَ اللہُ
 عَلَیْہِ کہ من مزدے دبیر پیشہ بودم - و از جملہ
 مقرران و رحال و اموال سلطان - و بکار ہای
 دیوانی مشغول بودم - و مدت در آن شغل نباشد
 نمودہ در میان اقزان شہرت یافتہ - و در بیج الآخر
 سنہ چہار صد و سی و ہفت کہ آن زمان امیر
 خراسان ابوسلیمان جعفری یک داؤد بن میکائیل
 بن سلجوق بود - از مزد بشل دیوانی بچہر جاناں
 شدم - و قریب یک سال درو بودم - و شراب
 پیوستہ خوردم - پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم
 فرماید - رانت بگوئید - اگرچہ مضرب حق تھا باشد
 شبہ در خواب دیدم - کہ مرا گفتہ - چہ
 خواہی خوردن ایہی شراب کہ خرد از مزد
 زابل کند - ہوش باشی - بہتر - من جواب
 گفتم - کہ حکما جز این چیزے نتوانستند ساخت
 کہ اندوہ دنیا کم کند - جواب داد - کہ در

پنچویں و بیہوشی راستے نہا شد - حکیم تنوَال
 گفت کہ را کہ مزدَم را بہ بیہوشی رہنمُوں
 باشد - بلکہ چیزے باید طلبید - کہ نزد
 و ہوش پہنزايد - گفتم - کہ من ایں را
 از کجا آرم - گفت جویندہ پایندہ باشد -
 و پس بسوے قتلہ اشارت کرد - و دیگر
 سخن گفت - چوں از خواب بیدار شدم -
 اں حال تمام یادم بود - بر من کار
 کرد و بانو گفت کہ از خواب دویش
 بیدار شدم - باید کہ از خواب چہل سالہ
 نیز بیدار گردم - اندیشدم - کہ تا ہمہ
 افعال و اعمال خود بدل نکندم - و مے
 نیامم - روز پنجشنبہ جمادی الثانیہ سرو تن
 بستم - و بہ مسجد جامع شدم و نماز
 کردم - و یاری خواستم از تبارک و
 تعالیٰ یگرزدن آنچه بر من واجب است
 و دست باز داشتن از مہیات و ناشائستہ پس
 بہرزد رفتم و از آن شغل کہ بھندہ من بود
 معاف خواستم - حسابے کہ بود جواب

گفتیم - و از دنیاوی آنچه بود - ترک کروم - آلا
اندک ضروری *

بست سووم شعبان بیروں آدمم وغره ذی الحج
به سمنان آدمم - آسجا مدتی مقام کروم - و
طلب اہل علم کروم - مزدے نشان دادند کہ
او را استاد علی بنانی مے گفتند - نزدیکی دے
شدیم - مزدے جواں بود - سخن بزبان پاسبی
ہمے گفت - و بزبان اہل دہلیم - مومے کشودہ
جتمے پیش دے حاضر - گروے اقلیدس مے
خواندند - و گروے طب و گروے حساب *

نہم محرم سنہ چار صد و سی و ہشت پہ
قزوین رسیدیم - باغستان بسیار داشت بے دیوار
و خار - و پنج چیز کہ مانع شود - در رفتن راہ
نہ بود - و قزوین را شہرے تکیو ویدم - بارہے
حصیں و سنگرہ بر آں بناوہ - بازار ہا خوب
آلا آملہ آب در دے اندک بود در کار پزیر

بزیہ نہیں
دوازدہم محرم از آسجا بر فتم - نہم صفر پہ

۱۰ فصل ۱۰ جوئار - آب پاشی *

آباداں - طول و عرضش ہکام بیوم - ہر یک یک ہزار
 و چہار صد ہو - در آنجا قطراں نام شاعرے را
 دیدم - شعرے نیک می گفت - اما زباں فارسی نیکو
 نمیدانست - پیش من آمد - دیوان متحکک و
 دیوان دقتی پیادہ - و پیش من بخواند و ہر
 معنی کہ او را مشکل ہو - از من پرسید - پا او
 بگفتم - شرح آل بنو نشت - و اشعار خود بر
 من خواند *

بعد دو ماہ از تبریز روانہ شدہ بر رابطی
 رسیدیم برف و سرمایہ عظیم ہو - و در صحرا
 در پیش شہر مقدادے راہ چوبی بزیں فرو بردہ
 ہوئند - تا مردم روز برف و دود برہنچارہ آل
 چوب میروند - از آنجا بشہر بظلیس رسیدیم -
 بہ درہ در بنادہ ہو - آنجا غسل خریدیم - صدم
 یک دینار برآمدہ بود بآں حساب کہ بما لغو نعتند -
 و گفتند کہ دین شہر کس نپا شد کہ او را در
 یک سال سی صد چہار صد جیکے نسل حاصل
 نشود *

اہ کمر لہ نشان لہ آباد لہ سیرہ ہشتک *

باز از آنجا بر فیتیم - تا بجائے رسیدیم کہ آنجا
 مسجدے بود - مے گفتند - اویں قرن قُدس اللہ
 سر و حد ساختہ است - و در آن حدود مردم را
 دیدیم کہ در کوہ مے گزیدند - و چوبے چوں وقت
 سترو مے بریدند - پُر رسیدیم - ایں چہ مے کنند ؟
 گفتند - ایں چوب را یکسرے در آتش مے کنیم
 و از دیگر سر آن قطران بیروں مے آید ہمہ در
 چاہ جمع مے کنیم و از آن چاہ در ظروف میکنیم
 و باطراف مے برسیم ؟
 سیوہم رجب از فرات بگذشتیم و بہ شہر حلب
 رفتیم کہ شہر نیست نیکو - بارہ عظیم وارد - و قلعہ
 عظیم - ہمہ بر سر کوہ بنادہ - ہمہ آباداں - و
 بنا ہا بر سر ہم بنادہ - و آن شہر با جگاہ است -
 میان بلاد شام و روم و دیار بکر و مصر و عراق -
 و ایں ہمہ بلاد تجارت و بازرگاناں آنجا آید ؟
 یازدہم رجب از حلب بیروں شدیم - بہ پانزدہ
 فرسنگ دے بود مفرۃ النہان - بارہ سنگین داشت
 شہرے آباداں - بازاریاں او بسیار متعور دیدیم -
 لہ روغن چیرہ لہ فصل ؟

و مسجد آویزہ شہر بر بلندی بنادہ است -
 بیان شہر کہ از ہر جانب کہ خواہند - بمسجد
 و رفتن سیرودہ و زجہ بر بالا پایشد - و کشاورزے
 ایشان ہمہ گندم است - و بسیار است - و زیت
 انجیر و زیتون و پستہ و بادام و انگور فراوان
 است - و آب شہر از باران و چاہ باشد - و
 آل مروتے بود - کہ ابو العلاء مرقی سے گفتند -
 نابینا بود - و رئیس شہر او بود - یعنی بسیار
 داشت - و بندگاں و کارگران فراوان بہم مردم
 شہر او را چوں بندگاں بودند و خود طریق
 زند پیش گرفتہ بود - کلیے پوشیدہ در خانہ نشینستہ
 نیم من نان جوین سے خورو - من این مثنی
 شنیدم - کہ در سراجے باز نہادہ است - و نواب
 و ملازمان او کار شہر سے سازند - مگر بکلیات کہ
 رجوع باو سے کنند - و سے نعمت خویش از ہیج
 کس دریغ ندارد - و خود صاحب الدہر و قائم التیل
 باشد و ہیج شغل دنیا مشغول نشود - و این مرد
 در شہر و ادب بدرجہ الیت کہ آفاضل شام و
 مغرب و عراق مقرر اند - کہ دریں عصر سے بیاید

او بنوده است - و نیست - پیوسته زیادت از
 دو یشت کس از اطراف آمده باشند - و پیش او
 اوب و شتر خوانند - و شنیدم که او را زیادت
 از صد هزار بیت و شتر باشند - کسی از وی پرسید
 که ایزد تبارک و تعالی این همه مال و نعمت ترا
 دادو است - چه سبب است که مزدوم را سیدی
 و خوبشتن نمی خوری ؟ جواب داد که مرا بیش ازین
 نیست که مجزوم - و چوں من آں جا رسیدم -
 آں مزدو هنوز و حیات بود *

و از آنجا بشهر حاشدیم پنجم شعبان بشهر
 طرابلس رسیدیم - حوالے شهر همه کشاورزی و
 بسا تین و اشجار بود و نیشکر بسیار بود - و درختان
 نارنج و ترنج و موز و لیمو و خرما - شیر و نیشکر در
 آں وقت می گرفتند شهر طرابلس چنان ساخته اند
 که سه جانب او با آب و ریاست - که چوں آب
 دریا موج زند منبسط بر باروے شهر بر رود -
 و یک جانب که با خشک دارد - کنده عظیم کرده اند -
 و در آهینین محکم بر آں بناده - کوچا و بازارها

له کیده * له خندق *

نیکو و پاکیزہ کہ کوئی سر یکے قصر بشت آراشته -
 و ہر طعام و میوہ و مالول کہ در عجم دیدہ بودم -
 ہمہ آنجا بود - بل یصد وزجہ بیشتر - و زیبای شہر
 مسجدے آویہ عظیم - پاکیزہ و نیکو آراشته و حسین
 و در ساخت مسجد قیہ بزرگ ساخته - و در زیر
 قیہ حوضے است از رخام و زیبایش قوارہ بر چین
 بر آیدہ - و در بازار مشرعہ ساخته است کہ بہ
 پنج ہائزہ آب بنیار بیروں مے آید - کہ مروم
 بر مے گیرند - و فاضل بر زمین مے گذرد و بدیدہ
 مے رود - و گفتند - کہ بشت ہزار مروم دیں
 شہر است - آنجا کاغذ نیکو سازند مثل کاغذ سرقندی
 بل بہتر - و این شہر لعلی سلطان میسر داشت -
 ہمیشہ لشکرے از آن سلطان آنجا نشسته باشد
 و سالارے بر سر آل لشکر - تا شہر را از دشمن
 بگا ہارند - و با جگا ہے است آنجا کہ کشیدہاے
 کہ از اطراف روم و فرنگ و اندلس و مغرب
 بیاید - عشر سلطان و ہند - و از اق لشکر از آن باشد
 و سلطان را از آنجا کشیدہا باشد کہ بروم و سقلیہ
 لے جائے بر آمدن آب +

و مغرب روند - و تجارت کنند :

پس ایں شهر بر فتم و بشتر بر و ست رسیدیم -
 طاقے سنگیں دیدیم - چنانکہ راہ بمیاں آں طاق
 پیروں مے رفت - بالائی آں طاق پنجاہ گز تقدیر
 کزوم - و ایں پنا را از محنت بمقدار پشت گز
 بر آوزہ اند - و بہ سر آں استوانہاے رخام بر پا
 کز وہ ہر یکے ہشت گزہ و بر سر ایں ستون ہا
 طاق زوہ است بدو جانب ہمہ از سنگ منہدم
 چنانکہ بیچ گچ و گل در آں میاں نیست - و بعد
 از آں طاقے عظیم بر بالاے طاقتا بمیانہ راست
 ساختہ اند - ایں ہمہ سنگا را کندہ کاری و نقاشی
 خوب کز وہ - ہمہ رسیدیم کہ ایں چہ جائے است -
 گفتند - کہ شنیدہ ایم - ایں در باغ فرعون
 بووہ است :

پس از آں بشتر صیدا رسیدیم : ہم بر لب
 دریا نیشکر بسیار کشتہ بووہ - بادہ سنگیں و فتم
 دارو - و سہ دروازہ - و مسجد آوینہ خوب باروے
 تمام - ہمہ مسجد حصیر ہائے منقش انداختہ - و بازارے
 لہ سڈول : لہ لطف :

نیکو آراشته - و باغضان و اشجار چنای بود - که گوئی
باوشناست باغی ساخته است بهنوس - و کوشک در آن
بر آرزوه - و بیشتر درختها پر بار بود *

چون از آنجا پنج فرسنگ بگذریم - بشهر صور
رسیدیم - که در کنار دریا چنای بود - که باره
شهرستان صد گز بیش بر زمین خشک نبود -
پاکی اندر آب دریا بود - و باره سنگین تراشیده
و در راه آل را بقبر گذاشته - تا آب در نیاید -
همه پنج شش طبقه بر سر یکدیگر - و فواره بسیار
ساخته و بازار های نیکو - و نعمت فراوان و این
شهر را سه ساحل شام *

از آنجا هفت فرسنگ برفتیم - بشهرستان عک
رسیدیم - و آنجا را بدینیه عکا نویسند - شهر بر
پلندی بناده و مسجد آدینه در میان شهر است -
و از همه شهر بلند تر است - و اُسْتُو انما همه
رُحام است - و پر دشت راست قبله از بیرون
قبر صالح پیغمبر است علیه السلام و بساحت مسجد
بعضی فرش سنگ انداخته و بعضی دیگر بنی کشته -

بارہ شہر بغایت محکم - و جانب عربی و جنوبی
 آل با دریاست - و بر جانب جنوب بیناست -
 و آل چیزلیت - کہ جنت محافظت کشتیا ساخته
 اند مانند اضطل - کہ پشت بر شہرستان دارو -
 و دیوار ہا بر لب آب دریا بر آمدہ - و درگاہ
 پنجہ گز یکذائشہ بے دیوار - الا آل زنجیرا ازیں
 دیوار ہداں دیوار کشیدہ اند - کہ چوں خواہند کہ
 کشتی درینا آید - زنجیرا سست کنند - تا بزیر
 آب فرد روند - و کشتی بر سر آل زنجیرا از آب
 بگذرد و باز زنجیرا بکشند - تا کہ بیگانہ قصد این
 کشتیا نتواند کرد -

سوی مشرق این شہر کوہ پیست کہ اندر آل
 مشاہد اثیباست علیہم السلام این موضع از
 راہ بر کنارہ است - مراقصد افتاد کہ آل مراد ہائے
 متبرک را بہ بنیم و برکات آل از حضرت ابن د
 تبارک و تعالیٰ بجویم - مردمان عکہ گفتند - اینجا
 قومی مفسد در راہ باشند - کہ ہر گرا غریب پیشند -
 تعرض رسانند - و اگر چیزے داشتہ باشند بہستانند -
 من نفقہ کہ داشتیم - در مسجد عکہ رہاوم و از

شہر بیروں فہدم۔ روزِ شنبہ بشت و سووم
 شغبان اول روزِ زیارتِ قبرِ کِ کزوم کہ بانے
 شہرستان و یکے از صالحاں و بزرگاں بودہ است۔
 و چوں بامن دلیلیے ہوو۔ کہ آں راہ واہد۔ متخیر
 مے ہووم۔ ناگاہ از فضلِ باری تبارک و تعالیٰ
 ہماں روزِ مزدے عجبی بامن پیوست۔ کہ او از آذر
 با سجاں ہوو۔ و یکبار آں مزاراتِ متبرکہ را دریافتہ۔
 دووم کرت ہداں عزیمت روے ہداں جانب
 آوزوہ ہوو۔ ہداں موہبتِ شکرِ باری را تبارک
 و تعالیٰ دو رکعت نمازِ یگزاروم و سجدہ شکرِ کزوم۔
 کہ مرا توفیق میداد۔ تا بر غنمے کہ کزوہ ہووم۔
 وفامے کزوم۔

بدیے رسیدیم۔ کہ آں را بروت مے گفتند۔
 آخا قبرِ عیص و شمعون علیہما السلام را زیارت
 کزوم و از آخا یحسارک رسیدیم کہ آں را وایموں
 مے گفتند۔ آخا نیز زیارت کزوم۔ کہ گفتند۔
 قبرِ ذوالکفل است علیہ السلام و از آخا بدیے
 دیگر رسیدیم۔ کہ آں را اغیلین مے گفتند۔ و
 قبرِ ہوو علیہ السلام آخا ہوو۔ زیارت آں دریافتم

اندر حظیرہ او درختے توت پود - و قبر عزیز
 علیہ السلام آغا پود - زیارت آل کزوم - ورو
 بسوے جنوب برقم - بدیے دیگر ربیدم کہ
 آل را حظیرہ مے گفتند - و بر جانب مشرق
 این دو درہ پود - و در آل درہ چشمہ آب پود
 پاکیزہ - کہ از سنگ بڑوں مے آمد - و بر لب
 چشمہ بر سب سنگ مسجد کزدہ اند - و در آل
 مسجد دو خانہ است - از سنگ ساختہ و سقف
 سنگین و رزدہ - و درے کو پیک بر آغا بنادہ -
 چنانچہ مزد بدشواری در تواند رفتن - و دو قبر
 نزدیک یکدیگر آغا بنادہ - یکے از آل شعیب
 پود علیہ السلام و دیگرے از آل دخترش کہ
 زین مومے علیہ السلام پود - مژوم آل وہ آل
 مسجد و مزار را تعمیر نیکو کنند از پاک و روشن و
 چراغ بنادون و غیرہ *
 و از آغا بدیے شدیم کہ آل را از بل میگفتند -
 و بر جانب قبلہ آل وہ کوے پود - و اندر آل
 کوہ حظیرہ کہ در آل چہار گور بنادہ پود از آل
 لہ حجرہ * توت بزرگ نہوں بے مزہ *

فرزندان یعقوب علیه السلام از آنجا بر فتم - تله
دیدیم و نیز بر آل نعل غلامی بود که قبر مادر موسی
علیه السلام در آن غار بود - زیارت آنجا دریا فتم
و از آنجا بر فتم در طبریه که شهر بیست بر کنار دریا -
میان شهر مسجد آدینه است - و بر در مسجد
چشمه آبست و بر سر آن چشمه گزابه ساخته اند -
و آب چنان گرم است - که تا بپا سرد نیامیزند
بر خود نتوان ریخت - گویند آل گزابه سلیمان
بن داود علیهما السلام ساخته است - و من
در آن گزابه رسیدیم - و اندر شهر طبریه مسجد
پاکیزه است که آل را مسجد یاسمن گویند -
در میان مسجد و کاشی بزرگ است و بر روی
محرابها ساخته و گزوه بر گزوه آل و گان یا سمن
نشاند - و رواقی است بر جانب مشرق قبر
یوشع بن نون علیه السلام آنجا است - و در
زیر آن و گان قبر هاشم و پیغمبر است علیهم
السلام که بنی اسرائیل ایشان را کشته اند - و
در شهر طبریه حصیر سازند که در مساجد نمازی
است و چون چو تره *

از آن است - ہماںجا بہ پنج وینار مغربی بخرند -
 باز از طریقہ بدیسی رسیدم کہ آں را کفر کشتہ
 مے گفتند - و جانب جنوب این وہ پشتہ البست
 ویر سر آں پشتہ صومعہ ساختہ اند نیکو - و
 در اُسٹوار بر آسجا ہماوہ - و گور یوش بنی
 علیہ السلام در آسجاست - چوں آں زیارت
 در یافتہ - بہ عکہ باز آدم - و یک روزہ ماندہ از
 آسجا بر گشتہ

روز یکشنبہ غرہ رمضان بہ رملہ رسیدیم -
 و آں شہرستانے بزرگ است از لب دریا سہ
 فرسنگ ہماوہ - باروے حصیں از سنگ و گچ
 دارد - آب ایشان از باران باشد - و اندر ہر
 سرائے حوضے باشد - کہ آب باران بگیرند - و
 ہمیشہ از آب ذخیرہ باشد - و زمین مسجد آدینہ
 حوضہائے بزرگ است - کہ چوں پڑ آب باشد
 ہر کہ خواہد - برگیرد - و درین شہر رُحام بسیار
 است و رُحام را بارہ مے برند - کہ وصال ندارد -
 و آسجا نوے انجیر است کہ بہ از آں بیج جا
 نباشد - و از آسجا بہ ہمہ اطراف بلاد مے برند -

و این شهر رمله را به ولایت شام فلسطین میگویند.
و در رمضان از رمله بر قیتم - روم بر بالا
کرده تا آنکه صحرای عظیم پیش آمد - بعض
سنگین و بعضی خاکساک - بر سر کوه شهر
بیت المقدس بنامه - فاس رمضان در آن
شهر میگویند.

بیت المقدس را این شام قدس گویند - و
از این آل ولایت کسی که حج نتواند رفتن - در
همان موسم بقدر حاضر شود - و بموقف بایستد -
و قربان عید کند - و سال باشد که زیادت از
بیت هزار خلق در اوایل ماه ذی الحجه آنجا حاضر
توانند - و فرزندان را آنجا برند - و سنت کنند
و از دیار روم و دیگر بقاع همه ترسایان و
جنودان یسایا آنجا روند بزیارت کلیسیا و کنشت
که آنجا است *

سواد و رومیانی بیت المقدس همه کو بستانست
همه کشتاوری و وخت ریخون و انجیر و نیوتامت
بجای آب است - و بستانست و اوایل و ازال باشد
له دیات *

و کہ خدا یاں باشند کہ ہر یک پچا ہ ہزار سن روغن
زیون در چاہما و خواہما پر کنند - و از آسجا
ب اطراف عالم برند *

بیت المقدس شہر نیست بر سر کوہی بنادہ -
و آب شست - مگر از باال - و بروستاق ہا
چشمہ آب است - اما شہر نیست - و از
شہر باروے حصین است از سنگ و تہج و
دروازہاے آہنین - و نزدیک شہر ہیچ درخت
نیست - چہ شہر بر سر سنگ بنادہ است -
و شہرے بزرگ است کہ آن وقت کہ دیدیم
بہشت ہزار مرد در دے بودند - و بازار ہاے
شکو - و بنا ہاے عالی و ہمہ زمین شہر بخندہ سنگما
فرش انداختہ - و ہر کجا کوہ بودہ است بلندی
بریدہ اند و ہموار کردہ - چنانکہ چوں باراں بارو -
ہمہ زمین پاکیزہ شستہ شود - و در آن شہر صنایع
بسیار اند *

بیت المقدس را ہجارتتالے نیک است -
و وقف بسیار دارد و خلق بسیار را وارو و
شرعت دہند - و طبیبان باشند کہ از دقت مہوم

بتائند :-

مسجد آویہ بر کنار شہر است از جانب مشرق
 چنانکہ باروے شرقی شہر باروے جامع است -
 و جانب شرق آل وادے عظیم تر و است پنچو غنڈی
 است کہ آل را جہنم خوانند - و چوں از سوے
 بیرون مسجد آل دیوار را کہ بہ وادی است بنگرند
 صد اڑش باشند بنگامے عظیم بر آوردہ چنانکہ گل
 و گچ در میان نیست - و اندرون مسجد ہمہ سر
 دیوار ہا راست است - و از براس سنگ صخرہ
 کہ آنجا بودہ است - مسجد بنا شدہ اند - و بر
 میان سنگ صخرہ و گامے بنا دہ است کہ میان
 ساحت جامع است - و مین آل و گان انوار
 و نیکو بستگ رُخام - و دیوار ہاں پنچین دژ ہاں
 آل یاروینہ گرفتہ - و چار سوے آل بہ پنچینہ
 سنگامے رُخام پنچو حطیرہ کردہ - و زین و گان
 چنان است کہ جز ہدال راہ ہا کہ بہ چہیت آل
 ساختہ است - پہنچ جائے دیگر بر آسنا نوال
 شد - و چوں بہر دکان روند - بر بام مسجد مشرف
 باشند - و بر صخرہ قبیلہ ساختہ اند کہ اگر از فرسنگ

بگری - آن قتیہ چوں سیر کو ہے پیدا شود - و بام و
 سقف این خانه به حضرت پوشیده است - و صخره
 مقدار بالائی مزدی از زمین برتر است - و حطیره
 از رخام برگزیده او کرده اند - تا دشت بر روی نرسد
 زمین مسجد فرش سنگ است و درزهای باز این
 گرفته - و مسجد شرقی شهر در بازار است که
 چوں از بازار بمسجد روند - روی به مشرق باشد -
 درگاه عظیم نیکو مقدار سی گز ارتفاع در پیست
 گز عرض اندام داده بر آورده اند - و دو جناح
 باز بریده درگاه و روی جناح و ایوان درگاه
 منقش کرده - همه به مینا های ملون که در گچ
 در نشانده اند بر نقشه که خوانسته اند چنانکه چشم
 از دیدن آن چهره ماند - و کتابت بهنجین به
 نقش مینا بر آن درگاه ساخته و لقب سلطان
 میسر بر آنجا نوشته - که چوں آفتاب بر آنجا افتد
 شعاع آنچنان باشد - که عقل در آن متحیر شود -
 و گنبدی بس بزرگ بر سر این درگاه ساخته از
 سنگ مُسَدَّم - و دو در تنگ ساخته - روی در
 بهر پنج و مشتی که کوئی از طلاست و - کوفته - و

تقشما سے پیسار و آں کز وہ - ہر یک پا تزد: گز
 بال - و ہشت گز پشما و این در را باب داؤد
 عَلَیْهِ السَّلَامُ گویند *

چوں این در در رُوڈ - بردست راست
 دو رواق است یزُرگ - دیر دست چپ کہ آں
 شمال است - رواقے دراز کشیدہ است - و اند
 جانب شمال دو در دیگر است در پشماوے یک
 دیگر و این در را باب الاسباط گویند *

و چوں ازیں در پگذری - پش بر پشماے مسجد
 کہ سوے مشرق سے رُوڈ - باز در گاہے عظیم
 یزُرگ است - و سر در پشماوے ہم بر آغا است
 اہاں مقدار کہ باب الاسباط است - و ہم را بہ آہن
 و برنج تکلفات کز وہ - چنانکہ از آں نیکوتر کم باشند
 و در را باب الابواب گویند از آں سبب کہ مواضع دیگر
 در اچھت جھت است - مگر این سہ در است *

و در میان دو در گاہ کہ بر جانب شمال است -
 در رواق قبة البیت پشماوے مرتفع پرواشتمہ و
 بتدبیل و مستطیحا بنا راستہ و آں را قبة بعقوبہ
 کہ بہر اقدار تھا *

عَلَيْهِ السَّلَام گویند۔ و آں جائے نماز او پُورہ
است *

بر پُرنمای مسجد رواقیست - و بر آں دیوار
دریست - بیرون آں در درِ پُورہ صوفیان است
و آنجا جائے نماز و محراب ہائے نیکو ساختہ -
و خلقی از متصوفہ ہمیشہ آنجا مجاور باشند - و نماز
ہنجا کنند - الا روزِ آدینہ بمسجد در آیدند - کہ آوازِ
تکبیر پایشان برسد *

بر رُکن شمالی مسجد رواقی نیکو است - و
قبۃ بزرگ نیکو - کہ بر آں نوشتہ است - ہذا
مِحْرَابُ ذِکْرِيَا الذَّنِّي عَلَيْهِ السَّلَام و گویند - او
ایں جا نماز کردے پیوستہ *

و بر دیوار مشرقی درمیان جائے مسجد درگاہ
عظیم بنکلف ساختہ اند از سنگ مُسَدَّم - و نقاشی
و نقاری کردہ - و دہ درِ نیکو بر آں بنادہ - و
بر درِ ہا تکلف بسیار کردہ اند آہن و برنج و مثنی
و حلقہا و میخہا بر آں زدہ - و گویند ایں درگاہ
را سیلتان ساختہ است اند بہر پدرش *

سہ جلسہ روزِ بہار در پُرنمایان اہل حق ریاضت *

و چوں بدزگاہ و درویش روی سوے مشرق از
 آل دو در آسپج بردشت راست است یکے
 را باب الرحمت گویند - و دیگر را باب التوبه کہ آسپج
 کویہ و او و علیہ السلام قبول افتادہ - مردوم
 بسیار آسپج روند - و نماز کنند و تقرب جویند
 بخداے تبارک و تعالیٰ - و من کہ ناصیم - در آل
 مقام نماز کردم - و از خدای سبحانہ و تعالیٰ توفیق
 طاقت و تیرا از محضیت طلبیدم - خدای سبحانہ
 و تعالیٰ ہمہ بندگان را توفیق آسپج رضای او
 در آن است - روزی کناد و از محضیت توبہ
 دہاد بجزمتہ تحکیم و الہ الطاہرین
 بر دیوار شرقی بگوشہ جنوبی مسجد لیست سرداب
 کہ پدر جماعت بسیار فرو باید شدن - و آل رعیت
 کثر در پائزہ گز یا شد و سقف سنگین بر ستونہای
 رخام - و مہدی عیسیٰ علیہ السلام آسپج نہادہ است
 و آل مہدی سنگین است و بزرگ - چنانکہ مردوم
 در آسپج نماز کنند - و من در آسپج نماز کردم -
 و آل را در زمین سخت کردہ اند چنانکہ نہ جہنم
 و مہد وین مسجد بجایہ حراب نہادہ اند - و

محراب مریم علیها السلام درین مسجد است بر
جانب مشرق - و محراب دیگر از آن زکریا علیه
السلام درین جاعت - و آیات قرآن که در حق
زکریا علیه السلام و مریم علیها السلام آمده
است نیز بر آن محرابها نوشته اند - و گویند - مولد
عیسی علیه السلام درین مسجد بوده سنگی ازین
سنگها نشان دو انگشت وارد که گوئی که بدو
انگشت آن را گرفته است و این مسجد مشرف
است بهمد عیسی علیه السلام و قنبریهای برین
و تقریب آویخته - چنانکه همه شهرها سوزد و
چون از در این مسجد بگذری بهم بر دیوار شرقی
چون بگذری مسجد بزرگ مسجد مسجد دیگر است
بسیار نیکو و دوباره بزرگتر از مسجد همد عیسی علیه
السلام و آن را مسجد الاقصی گویند - که خدای
عز و جل مضاف را علی الله علیه وسلم شب
مغایح از آنکه آنجا آرد و از آنجا آسمان شدند
و آنجا را عمارت به تکلف کرده اند فرشتهای
پاکیزه افکنده
و چون بدیوار جنوبی باز گردند - از آن گوشه که

مقدار دو پست گز پوشش نیست - ساخت است و
 مقصوره بر وسط دیوار جنوبی بسیار بزرگ است -
 چنانکه شانزده ستون در آنجا است و قفسه نیز عظیم
 بزرگ نقش مینا - در دیوار مقصوره که با جانب
 ساخت است - پانزده درگاه است و درهای
 بتکلف بر آنجا بناوه - و از جلای آن درهای
 برنجی بیش از حد بتکلف و نیکوئی ساخته اند -
 چنانکه گوی زین است - بسیم سوخته نقش کرده
 و نام مامول خلیفه در آنجا است - و گویند مامول
 از بغداد فرستاده است *

اندرون پوشش حصی در زمین است - تا
 چوں باران آید - آب در آنجا رود - و بر دیوار
 جنوبی دره است - و آنجا منوطا است آب
 که اگر کسی محتاج وضو شود - در آنجا رود - و
 تجدید وضو کند - و همه پشت یاها با تزیینات و دود
 باشد - و در زمین مسجد خوشها و آنگیرها بسیار
 است در زمین بریده - چه مسجد بیکبار بر سر
 ساق است - چنانکه هر چند باران بیاید - هیچ
 آب تلف نشود - همه در آنگیرها رود و هر دم

بر میدارند - و ناودانها از ارزیز ساخته - که آب
 بدال فرو آید - و خوشه های سنگین در زیر ناودانها بنام
 بیرون مسجد به نسبت مواضع هر کجا نشیب
 است - و دیوار مسجد بلند تر است و هر کجا فراز
 است - دیوار کوتاه تر است - پس بدال مواضع که
 شهر و محله در نشیب است - مسجد را درها به نحو
 نقب بریده اند و بساحت مسجد بیرون آورده -
 و از آن درها یکی را باب الیسی علیه آله مکتوب
 سلام گویند - و ازین در از جانب قبله یعنی جنوب
 است - و بقیه را علیه الصلوة والسلام در شب
 معراج از آن نگذرند در مسجد آمد
 پس از زیارت بیت المقدس چهار شنبه غره
 زینت زیارت ابراهیم خلیل الرحمن علیه الصلوة
 والسلام عزم کردم - و از بیت المقدس تا
 آنجا که مشتمل است شش فرسنگ است -
 و راه ششوی جنوبی رود - بر راه ده پله
 و نزع و باغ بسیار است و درختان پله آب
 از انوار و آبشار و زیتون و ساقی نمود روئنایت
 ندارد - و یک فرسنگی شهر بیت المقدس ترسیال

را جائے است کہ آں را عظیم بزرگ مے دارند
و ہمیشہ قوے بد انجا مجاور باشند - و از زائران
بسیار رسد - و آں را بیت اللّٰهم گویند - و
ترسایان آنجا قریباں کنند و از روم آنجا بسیار
آیند و من آں روز کہ از شهر بیادهم - شب
آنجا بودم *

مشهد ابراہیم صَلَوَاتُ اللّٰهِ عَلَیْهِ را اہل شام
و بیت المقدس خلیل گویند - و نام وہ مظلون
و بریں مشهد ہا بسیار وہ ہائے دیگر وقت است
میگویند - مشهد بر کنار وہ است از سوے جنوب
و آں چہار دیواری است از سنگ تراشیدہ
ساختہ و محراب و مقصورہ کردہ و در مقصورہ
محرابہای نیکو ساختہ - و دو گور بہاودہ کہ
بستگاہ تراشیدہ بہ بالائے قرزے پر آودہ
اند - آنکہ بر دشت راست است - قبر اسحق
بن ابراہیم عَلَیْهِمَا السَّلَام است - و دیگر
از آل زین اوشت عَلَیْہِمَا السَّلَام و بریں
مشهد زین و دیوار را بہ فرشتہای قیمتی و
حصیر ہائے سفرنی آراستہ - چنانکہ از ویرا نیکوتر

بُود۔ مصلّٰے نمازی حصر دیدم۔ آخِی کہ
گفتند از مبصر به سی وینار زر مبطری خریدہ اند
کہ اگر آں مقدار و بیایِ رومی بووے۔ بدال
ہما نیز تریدے *

چوں از مقصودہ بیروی روند۔ بمیانِ ساحت
مشند دو خانہ است آریچہ بردشتِ راست است
اندر آں قبر ابراہیم خلیل صلوات اللہ علیہ است۔
و آں خانہ بزرگ است۔ و در اندرونِ آں
خانہ دیگر است۔ کہ گزو او بر تنواں گشت۔
و چار دریکہ وارد کہ زائران گزرد خانہ مے بگردند۔
و از دریکہ قبر راعے بینند کہ از سنگ بمقدار
سہ گز بر آورده اند۔ و قندیلہا و چراغدانہا
نقرگین بسیار آویختہ۔ و آں خانہ دیگر کہ بر
دشت چپ است۔ اندر آں گور سارہ است کہ زن
ابراہیم علیہ السلام بود۔ و میان ہر دو خانہ
رہگذرے کہ در ہر دو خانہ در آشت۔ چوں
وہلیے۔ و آخِی نیز قنادیل و سَمَر جہاے
بسیار آویختہ و چوں ایں ہزو خانہ بگردند۔
و دو گور خانہ دیگر است نزدیک ہم۔ بردشت

راشت قبر یعقوب پیغمبر است علیہ السلام
 و از دشت چپ گور خانہ زن یعقوب است
 و بعد از آن خانہ است کہ بنیافت خانہ با
 ابراهیم صلوات اللہ علیہ بودہ است *

و ازین چار دیوار بیرون نشین است - و
 در آنجا گور خانہ یوسف بن یعقوب علیہما السلام
 است گنبدی نیکو ساخته اند - و در آن جانب
 صغیر است - بیان گنبد یوسف علیہ السلام و
 این مشہد مقبرہ عظیم کردہ اند - و از بسیار جاها
 مزورہ را بد آنجا آورده اند و دفن کردہ *

و بر باہم مقصودہ کہ در مشہد است - حجرہ ها
 ساخته اند و نماز را کہ آنجا رسد - آن را اذقان
 بسیار باشد از دیہات و مستغلات و بہریت المقدس -
 و آنجا اغلب جو باشد - و گندم اندک باشد -
 و از بیون بسیار باشد - و نماز و مسافران
 و زائران را نان و زیتون دہند - آنجا ہزارها
 بسیار است کہ بہ اشتر و گاؤ ہمہ روز آمد

و ہ جاہاد جن ت آمد ہو *

نہ چلیان - خراس *

کشد - و کینیڑکال پاشند کہ ہمہ رُوز نان پزند -
 و نانہائے ایشان ہر یکے یک من باشد - ہر کہ
 آسجا رسد - او را ہر روز یک گزودہ نان و
 کاسہ عدس بزیت پختہ دهند - و موہر نیز دہند
 ایں عادت از رُوزگار خلیل الرحمن علیہ السلام
 تا ایں ساعت بر قاعدہ ماند - و روزے باشد
 کہ پانصد کس آسجا برسد - و ہمہ را ایں
 ضیافت باشد *

بعد از زیارت ایں مشہد بہ بیت المقدس
 آدم - و از بیت المقدس پیادہ با جمعی کہ عزم
 سفر حجاز داشتند - بہ یمہ ذی الحج بر فتم - وہ
 رُوز بمکہ باشتادوم - و براہ شام باز گشتہ - پنجم
 محرم چار صد و سی و نہ بقس رسیدیم - فتح مکہ
 و حج ایں جا ذکر نہ کردیم - تا بہ حج آخرین بشرح
 بگویم *

ترہ سایاں را بہ بیت المقدس کلیسائے است
 کہ آن را پیچہ القمامہ گویند - و آن را عظیم بزرگ
 دارند - و ہر سال از رُوم خلق بسیار آسجا آید
 زیارت - ایں کلیسائے جا کے وسیع است

چنانکه پشت هزار آدمی در آنجا باشند - همه به تکلیف
 بسیار ساخته از مخام رنگین و نقاشی و تصویر -
 و کلیپا را از اندرون به دیوارهای رومی
 پیراشته مصور کرده - و بنیاد از طلا بر آنجا
 بکار برده - و موصی است بدو قسم که بر
 صفت بهشت و دوزخ ساخته اند - یک نیمه
 از آن وصف بهشتیان و بهشت است - و یک
 نیمه از آن صورت دوزخیان و دوزخ و آنچه بدان
 ماند - و آن جائے است - که همانا در جہاں
 چنان جائے دیگر نباشد - و در کلیپا قتیباں
 و راهبان را بخیل خوانند و ناز کنند و شب و
 روز به عیادت مشغول باشند پس از بیت المقدس
 عزم کروم - که در وریا نشینیم - و بمصر روم
 باز از آنجا بکه روم - باد مغکوس بود - بدریا
 مستعد بود رفتن برادر خشک بر قسم

انتخاب از بوستان

حمد

حکیم سخن بر زبان آفریں
 کریم خطابش و پویش پذیر
 بدرگاہ او بر زمین نیاز
 نہ عذر آرداں را براند بخور
 چو باز آمدی باخبر در نوشت
 پدربیکماں خشم گیرد بے
 بفرسنگ بگریزد از رفیق
 شود شاہ لشکر کش انبے بری
 بخصماں و رزق برکس نہ بست
 چہ دشمن بریں جوان بجا چہ دوست
 کہ از دست قهرش امان یافته
 غنی ملکش از طاعت حق و انش
 بی آدم و مرغ و مور و گس
 کہ داراے خلق است و ناماے راز

بنام هماندار جاں آفریں
 خداوند بخشندہ و دستگیر
 سر پا و شایان گردن فراز
 نہ گردن کشاں را بگوید فور
 اگر خشم گیرد بگردان زشت
 اگر با پدربیکماں جوید کسے
 و گر بر رفیقان نباشد شفیق
 و گر ترک خدمت کند لشکری
 و لیکن خداوند بالا و پست
 اویم زمین سفر عام اوست
 اگر بر حیفا پیشہ بشتافتے
 بری ذاتش از تمیز ضد و جنس
 پرستار امزش ہمہ چیز و کس
 لطیف و کریم گشت و کار ساز

که ملکش قدیم است و ذلتش غنی
 یکے را بجاک اندر آرد و تخت
 یکیم شقاوت یکے دیرش
 همو پرده پوشد بالائے خود
 بزرگاں بناده بزرگی ز سر
 تصرع کنان راه دعوت مجیب
 با سرار ناگفته لطفش خبیر
 خداوند دیوان روز حسیب
 و گر چند بیست و پانصد وزر
 که داند جز او کز ان از نیست
 نه قدرت بنور صفانش رسد
 گم آں شد که دنبال داعی نه رفت
 بر رفتند و یستار سرگشته اند
 که هرگز بمنزل نخواهد رسید
 توان رفت چیر پی مصطفی

مرا و را رسد کبریا و منی
 یکے را بسر بر بند تلج بخت
 نگاه سعادت یکے بر سرش
 پس پرده بیند عملهاے بد
 بد نگاه لطف و بزرگیش بر
 فروماندگاں را بر حمت قریب
 بر احوال نابوده علمش بصیر
 بقدرت بگمارد بالا و خیب
 چنیا کن روزی مار و مور
 یا قرش وجود از عدم نقض نیست
 نه ادا رک در کینه ذلتش رسد
 درین بحر جز مزد داعی نه رفت
 کیسانے که زین راه برگشته اند
 خلاف پیمبر کسے راه گزید
 پسند از سعدی که راه صفا

لغت

حکیم السلام آسیه بی اورد
 تریس بوس قدر تو جبریل کرد

چه لغت پیشدیده گویم ترا
 خدا بیت شاکست و پیمبر کرد

ہمہ آسمان پیش قدرت نخل تو اصل وجود آدمی از تخت ند اتم گدا ہیں سخن گو میت تر از بخر لوگوں حکمیں بس است درو و ملک بر روان تو باد	تو مخلوق و آدم ہمز آب و گل وگر ہرچہ موجود شد فرع تخت کہ بالا تری ز انچہ من گو میت تنابے تو ظہ و لیل بس است بر اصحاب و بر پیروان تو باد
--	--

باب اول در عدل و تدبیر ہمداری

حکایت

کہ بے دیدم از موصی رود بار چنان ہوں از حال بر تخت تبسم کماں دست بر لب گوشت تو ہم گزوں از حکیم و اور پیچ چو خسرو یقزمان داور بود نحال است چوں دوش از و ترا رہ این است روز از لطف تناب	کہ پیش آدم بر پلنگ سوار کہ ترسیدم پاسے رفتن بہ بہشت کہ سقوی مدارا پچہ دیدی شکفت کہ گزوں نہ پیچہ ز حکیم تو پیچ خدایش نگشایاں و باور بود کہ در دشت و شمن گذار و ترا ہنہ گام و کامے کہ خجای بیاب
--	---

پند وادان گسترے ہر مژ را

شیدم کہ در وقت نزع رواں	ہر مژ چیں گفت تو شیر و ان
-------------------------	---------------------------

نہ در بند آسایش خویش باش
 نشین شفق و گرگ در گوشت
 کہ شاہ از رعیت بوجہ دار
 وقت آسیر باشد از پنج سخت
 و اگر میکنی مے کنی پنج خویش
 رہ پاسبان امید است و بیم
 کہ ترسد کہ در نگاش آید گزند
 در آں کشور آسوی بوس نیست
 و اگر یک سواری بر خویش گیر
 کہ دولتک بینی رعیت ز شاد
 از آں کو ترسد ز داور ترس
 کہ دارد دل اہل کشور خراب
 بزنگار رسد این سخن را بخور
 کہ مصلحت را پناہند و پشت
 کہ مزدور خوشدل کند کار بیش
 کرد نیکوئی ویدہ باشی بے

کہ خاطر نگہدار خویش باش
 نیاید بنزدیک دانا پست
 برد پاس خویش محتاج دار
 رعیت چون است سلطان سخت
 مکن تا توانی دل خلق ریش
 اگر جادہ بایست مستقیم
 گزند کسانش نیاید پسند
 و اگر در خربت ای مے نیست
 اگر بایستی رضا پیش گیر
 فانی در آں مزد کشور عجلہ
 و متکبران دلاور مترس
 و اگر کشور آباد بیند بخواب
 خرابی و بدنامی آید ز جور
 رعیت نشاید بہ بیدار گشت
 مراعات دہقان کن از بہر خویش
 مہر دت نباشد بدی با کسی

بند دادن خسرو شیر و پیر را

در آں دم کہ چشمش زد بدین بخت

شنیدم کہ خسرو و شیر و پیر گفت

نظر در صلاح رعیت کنی
کہ مژوم ز دوستت نہ بچید پائے
کنند نام زشتش بہ گیتی سمر
یکند آگہ ہنوا و ہشیاد بد
چند آگہ دود و دل پیر زن

بے دبدہ باغی گرفتارے بسخت
کہ در ملک رانی با اوصاف رعیت
مژم فرستند بر تریش
ہماں یہ کہ نامت بہ نیکی برقد
کہ مخار ملک است پر شیرکار
کہ نفع توجید در آزار خلق
کہ از دست شان نشنا بر جانت
جو بد پروری خصم چنان خود می
کہ بچش بر آردہ باید ز بن
کہ از فریبی با پیش کشد پوست
نچوں کہ سفیدان مژوم درید

بر آں باش تا ہر چہ بیت کنی
میچ آسے پس گردن از عقل و رای
گر یزد رعیت ز بیداوگر
بے بر نیاید کہ ہشیاد خود
خرابی کند مرد شیر زن

چراغے کہ بنوہ زنے بر فروخت
از آں بہرہ و ترور آفاق رعیت
چہ نوبت رسد زیں جاں بخش
بد و نیک مژوم چوے یکدند
خدا ترس را بر رعیت گمار
بد اندیش نشن آں و خوشوار خلق
ریاست بدست کسانے خطاست
کو کار پرور نہ بیند پدی
مکافات و شمن بہالش مکن
مکن صبر بر عامل ظلم دوست
سرگزگ باید چہ اول برید

حکایت

چہ گرفتار گرفتہ و زداں بہ تیرہ
چہ مردان لشکر چہ ٹیکل زناں

چہ خوش گفت بازگان اسیر
چہ مزدانی آید از دہن ناں

شهنشسته که بازار گال را بخت
کے آغا دگر بوشمندال روند
اگر یادت نام نیک و قبول
میزنگال مسافر بجان پیروند
تبه گردو آل مملکت محقریب
نکو دار صیفت و مسافر عزیز
ز بیگانه پر هیز کردن نکوشت
قدیمان خود را بیقریبه قدر
چو خدمت گزایت گردو کهن
گرو را هر دم دست خدمت بدهست

در خیر شهر و لشکر به بشت
چو آوازه رستم بد بشنوند
نکو دار بازار گال و رسول
که نام نکوشتاں بعالم برند
کزو خاطر آزرده آید غریب
وز آسیب شال نچند باش زبیر
که دشمن توان بود در بے دفت
که هرگز نیاید ز پرورده غدر
حق سالیانش فراموش کن
نرا بر کرم نچنان دست بدهست

حکایت

شنیدم که شاپور دم در کشید
چو شد حالتش از بنوائی تنه
که آه شاه آفاق گستر بعدل
چو بذل تو کردم جالے خویش
غریبه که پر فتنه باشد سرش
تو گر ششم بروی بگری روست
وگر پاریسی باشدش زاد بوم
هم آغا امانش ده تا بچاشت

چو شمش و بر شمش قلم در کشید
نشت این حکایت بزویک شاه
اگر من تمام تو مانی به فضل
بهنگام پیری مراخ ز پیش
مبازار و بیرون کن باز گشتوش
که خوش بخت و شمنه و وفاست
بصغاش مغرنت و شلاب و زوم
نناید بلا بروی کس گماشت

که گویند برگشته باد آں زین
 عمل گر دمی مرد مشتم شناس
 چو مفلس فرو بر و گردن بدوش
 چو مشرف دوست از امانت بدشت
 در او نیز در ساخت با خاطرش
 خدا ترس باید امانت گذار
 ایمن باید از داور اندیشه ناک
 بیفشان و بشمار قانع نشین
 دو نهجس دیرینه و هم قلم
 چه دانی که همدست گردند و یار
 چو دزدان ز هم پاک دارند و هم
 یکے را که مغرول کردی ز جاه
 بر آوردن کام امیدوار
 بولیشده را اگر مستون عمل
 بفز ناخال بر شنه داوگر
 گش میزند تا شود و زردناک
 چو نرمی کنی خصم گردد و دلیر
 در شتی و نرمی بهم در پی است
 جو اشر و خویش خلق و بختده باش

کز و مرد هم آیند بیرون چنین
 که مفلس مدار و ز سلطان براس
 ازو بر نیاید و گر جز خروش
 نباید برو تا طرس بر گماشت
 ز مشرف عمل برکن و ناظرش
 ایمن کز تو ترسد ازینش مدار
 نه از رفیع دیوان و جز و هلاک
 که از صدیکه رانه بینی ایمن
 نباید فرستاد یک جا بهم
 یکے دزد باشد یکے پزده دار
 رود در میان کار و آلتی سلیم
 چو چند بر آید بختش گناه
 به از قید بندی شکستن هزار
 نیفتد نیز د طناب امل
 پدر و ار نشتم آورد بر سپهر
 گس می کند آتش از دیده پاک
 و اگر خشم گیری شوند از تو سیر
 چو رگ زن که جراح و هر هم نه است
 چو حق بر تو باشد تو بر خلق باش

نیاید کسے در جہاں کو بماند
 نہ مژد آئیم ماند پس از دے بجای
 ہر آں کو ماند از پیش بایوگاہ
 و گرفت و آثار بخیرش بماند
 چو خواہی کہ نامت بود در جہاں
 ہمیش نقش بر حوائس از غن خویش
 ہمیں کام و ناز و طرب داشتند
 یکے نام نیکو برد از جہاں
 یہ سہم رضا مشو ایدے کس
 گنہگار را عذر نسیاں بہ
 گر آید گنہگارے اندر پناہ
 چو بارے بگفتی و نشیند پند
 و گر پند و بندش نیاید بکار
 چو خشم آیدت بر گناہ کسے
 کہ سہل است لعل یشتان نکست
 صوابست پیش از کشش بند کرد

مگر آں کزو نام نیکو بماند
 پند و مشہد و چاہ ہما شراے
 و رحمت و بخودش نیاز و بار
 نشاید پس مرش انجد بخواند
 مکن نام نیک بُرد گاہ بہاں
 کہ دیدی تو از عمد نشان پیش
 بہ آخر بر رفتند و بگذاشتند
 یکے رسم بد ماند از جادواں
 و گر گفتہ آید بہ غورش برس
 چو زہر نرا خواهد تو زہر نرا دہ
 نہ شرطست کشتن با دل گناہ
 بدہ گوشتش بر زندان و بند
 و رحمت خیمت است پیش براہ
 نائل کشش در عقوبت بسے
 شکستہ نشاید و گر بارہ بست
 کہ نتوان سیر کشتہ پہونید کرد

گفتار اندر بخشایش بر ضعیفان

و گر خوں بشتوے بر بڑی روانست

نہ بکرم شمع آب نمزدن خلاست

الاتامداری ز کشتش باک
بر ایشان بختشے و راحت سال
چہ تاواں زن و طفل بچا رہ را
ولیکن در اقلیم دشمن مراں
رسد کشور بے گنہ را گنہ نڈ
کہ چکن بُو و بے گنہ در میاں
بمالش خیانت بُو و دست بزو
بهم بازگویند خوش و تبار
متاعے کنز و مائد ظالم بمرز
وز آه دل در و مدش حذر
کہ یک نام کشتش کند پائمال
تطاؤل نکزند بر مال عام
چو مال از تو اُمکر نماند گداخت
ز پہلوئے متکبیر شکم پر نکند

کرا شروع فتوے و ہد بر ہلاک
وگر دانی اندر تبارش کساں
گنہ بُو و مرد ستمکارہ را
تنت زور شد است و لشکر گراں
کہ وے بر حصے گریزد بلند
نظر کن در احوال زندانیان
چو بازار گال در و بارت بمرز
کزاں پس کہ بروے بگریزد زار
کہ متکبیر در اقلیم عزت بمرز
بی پیش زان طفلک بے پدر
لسا نام نیکوے بچاہ سال
پسندیدہ کاران جاوید نام
بر آفاق گر سرسبز بادشاہت
بمرز از ہتیدشتی آزاد مزد

حکایت در معنی تسفوت بر رعیت

قبائلتے ہر و رو آشنہ
قبائے ز دیما بے چہتی بزو
وزیں بگذری زیب و آراہش است

شنیدم کہ فرماندہ دادگر
یکے گفتش اے خسرو نیک روز
یگفت ایں قدر سزاوارش است

نہ از ہر آل سے ستانم خراج
اگر چوں زناں حلقہ برتن گنم
مراہم ز صد گونہ آزو ہواست
خزائن پر از بہر لشکر بود
سپاہی کہ خوشدل نباشد نہ شاہ
چو دشمن خنر روشتاے برد
مخالفت خرش بزد و سلطان خراج
مروت نباشد بر افتادہ زور
رعیت و غنم است اگر پروردی
بہ پیر خمی از پنج و بارش کن
کس بر خیزند از جوانی و بخت
اگر زبردستے در آید نہ پائے
چو شاید گرفتن ہنرمی دیار
بزدی کہ ملک سراسر نہیں

کہ زیت کم بر خود و تخت و تاج
بزدی کجا دفع دشمن گنم
ولیکن خزینه نہ تنہا مراست
نہ از بہر آئین و زیور بود
ندارد حد و ولایت نگاہ
ہلک بارج دہ یک چرا میوزد
چہ اقبال بینی در آل تخت و تاج
برو مرغ دُول دانہ از پیش مور
بکام دل دوستان بر خودی
کہ نادان کند خیف بر خویشین
کہ بر زیر دستاں نگہ زند سخت
حد کن ز تالابیش بر خدائے
بہ پیکار خوں از مسامے مبار
بیزد کہ خوستے چکدہ پر زبیں

حکایت درمغنی شفقت ملک پیشین بر مسکیناں

یکے از بزرگان اہل تہذیب
کہ بودش نیکے در انکشتی
بیش گفتی آل جرم گیتی فروز

حکایت گنزد ابن عبد العزیز
فرو ماند در قہقیش جو ہری
دوسے بود در روشنائی چوروز

کہ شد پدیر سپا سے مرؤم ہلال
خود آسودہ بودن مرؤت نہ پد
کیش پگدرد آب نونیش بخلق
کہ رحم آمدش بر غریب و یتیم
بذویش و مشکین و محتاج داد
کہ دیگر بدشت نیاید چٹاں
بجاض فرومید دبیش چو شمع
دل شہری از تا توانی فکار
نشانید دل خلق اندوہگین
گزیند بر آسایش خویشین
بشارتے خوش از غم دیگران
نہ پندارم آسودہ خنجر فقیہ
بخشند مرؤم بہ آرام و ناز

قضا را در آمد یک خشک سال
چو در مرؤم آرام و قوت ندید
چو زیند کس نہر در کام خلق
لفز مود بفرودختندش بہ بیم
بیک ہفتہ نقدش بتاباج داد
قتادند در وے کلامت کماں
فینیدم کہ می گفت و باران و مع
کہ زشت است پیرایہ بر شہر بار
مرانید انگشتی بے رنگین
خنک آنکہ آسایش مردوزن
نکر دند رغبت ہنر پیر و مال
اگر خوش بخشید ملک بر سریر
و گر زندہ دارد شیب دیر باز

حکایت آناک مرؤم نکلہ بن رنگی رحمتہ اللہ علیہ

کہ چون نکلہ بر تخت رنگی نشست
سبقت برود گر خود ہمیں بود و پس
کہ عمر بسر رفت بے حاصل
نبرد از جہاں و ولت الایثار

در اخبار شاہان پیشینہ ہست
بدورانش از کس نیاز دس
چنین گفت بکرہ ابصاحد لے
چوے پگدرد نکلہ دجاہ و سریر

کہ قدیم ایں پنج روزے کہ ہشت
بہ ہشتدی برہشت کاتے نکلے بس
بہ تبلیغ و سجادہ و دلق نبیت
باخلاقی پاکیزہ درویش با ش
زطامات و دعوتے زہاں ہشتہ وار
کہ اعلیٰ تدار و دیہے قدم
چھین ترقیہ زیر قیاداشتند

بخاہم بہ پنج عبادت ہشت
چو بشنید و انائے روشن نقش
طریقت بحر خدمت خلق نیست
تو بر تخت سلطانے خویش باش
بصدق و ادوات میراں ہشتہ وار
قدم باید اندہ طریقت نہ دم
بزرگان کہ نقد صفا داشتند

حکایت

بر نیک فردے ز اہل علوم
جُز ایں قلند و شتر باسن نمائند
پس از من شود سروید اسجن
سروشت مروی و جہدم ہفت
کہ از غم پھر سود جان و تنم
بریں عقل و ہمت باید گیریت
کہ از عمر بہتر شد و بیشتر
چو رفتی جہاں چاہے دیگر کس است
غم او خود کو غم خود خود
گر فتن بجز شیر و پند داشتن
با دلینہ تدبیر رفتن بساز

شنیدم کہ بگریست سلطان روم
کہ پایا ہم از دست دشمن نمائند
بسے جہد کردم کہ فرزند من
کنوں دشمن بد گروشت بافت
چہ تدبیر سازم چہ درماں نکند
بر ہشت و انائے ایں گریہ چیت
ولایت چہ باشد غم خویش خود
ترا ایں قدر تا بمانی بس است
اگر ہوشمند است و گر بے خود
مشقت میرزد جہاں داشتن
بدیں بہجرونہ اقامت منار

کردانی از خسروان عجم
 که بر تخت و ملکش بنیاد زوال
 گرا جاوداں ماندن آسید نشین
 کبر اسم و زر ماند و گنج و مال
 و ز آل پس که خیرے باندرواں
 پزورگے کرو نام نیکو بماند
 الا تا درخت کرم پروری
 کرم کن کہ فرواچ و لوالاں
 یکے را بسخت قدم پیشتر
 یکے باز پس حاش و شرم
 بسل تا بد فداں گرد و پشت و تن
 ندانی کہ غلہ برداشتن

ز عہد فریدون و خجاک و عجم
 مانند شیر ملک ایزد تعال
 کہ گیتی ہیں جائے جاوید نشین
 پس از دے پختے شود و پاکال
 و مادہ رسد و جنتش بر رواں
 تو اں گفت با اہل دل کو بماند
 کہ بیشک بر کامرانی خوری
 منازل بمقدار احساں و ہند
 بدرگاہ حق منزلت بیشتر
 بنیاد ہے مژدہ ناکر وہ کار
 تنویر جنتیں گرم و نالے نیست
 کہ کشتی بود و شمع ناکاشتن

گفتار در نگاہ داشتن خاطر در ویشاں

ہما ز دہندی گمن بر کہاں
 سو پتھر نا تو اں بر پہنچ
 مبر گفتت پایے مردم ز حالے
 دل دوستان جتھ ہنتر کہ گنج
 میبند از در پایے کار کے
 تخیل کن اسے نا تو اں از قوی

کہ پر یک منظرے ماند جہاں
 کہ گرد و منت پاید پراید یہ پہنچ
 کہ ہار جتھ شوی گرد آئی ز پایے
 خربہ تہی یہ کہ مردم بر رخ
 کہ آفتد کہ در پائش آفتی ہے
 کہ روزے تو انا تر از دے شوی

<p>بہمت بر آرزوینگرندہ نشور لب خشک مظلوم را گو چنند بہانگ و پل خواجہ بیدارگشت خورد کاروانی غم بار خویش گیر قدم کنز افتادگان نیستی بر بیت بگویم یکے سرگزشت</p>	<p>کہ باز دے بہمت بہ از دشت زور کہ دندان ظالم بخوابند کند چہ داند شب پاسبان چوں گزشت تسوز دشت بر جرئت ریش چہ افتادہ بینی چرا ابستی کہ سستی بود زین سخن درگزشت</p>
---	---

حکایت

<p>چنان خط سالے شد اندر عشق چنان آسمان بر زمین شد و نخل بخورشید سرچشمہاے قدیم نورے بجز آوہ بیوہ نہ چہ وزیش بے برگ دیم دشت نہ بر کوہ بہری نہ در باغ شمع در آں حال پیش آدم دوستے شگفت آدم کہ قوی حال بود بد و گفتم آے یار فرخندہ نوے بخندید بر من کہ غفلت کجاست نہ پیتی کہ سختی بنایت رسید نہ باران بہ آید از آسمان</p>	<p>کہ یاراں فراموش کردند عشق کہ لب تر نہ کردند زرع و نخل نماند آب بجز آب چشم بیتیم اگر بر شدے دودے از روزے قوی بازواں سست و در ماند سخت بلخ پوشناں خورو و مردم بلخ از و مانده بر استخوان پوستے خداوند جاہ و زر و مال بود چہ در ماندگی نیست آدم بگوے چو دانی و پرسی سوالت خطاست مشقت بحد نہایت رسید نہ بر میرود دود فریاد خواں</p>
---	---

کشد ز بهر جایکه تریاک نبیند
نیز است کشتی ز طوفان چه پاک
نگه کردن عالم اندر سقیه
نیاساید و دوشاخش غریب
عظم بیتویایان و لم خسته کرد
نه بر عضو مردوم نه بر عضو خویش
چو ریش به پیغم بلزد تنم
که باشد به پند و سیار شست
بکام اندرم لقمه زهر است و دود
کجا ماندش عیش و ریشالی

پد و گفتم آخر ترا پاک نیست
گر از نیستی دیگر شد هلاک
نگه کرد و بچیده در من قضیه
که مردار چه بر سهل است ای فتن
من از بیوای پیغم روسته زود
نخواهم که بیند خردمند ریش
بجز اللہ از چه ز ریش ایمنم
منقص بود عیش آن نذر است
چو پیغم که درویش مسکین نخوازد
یکه را بر ندان درش و دوش

حکایت

شنیدم که اندر اوینیه به وقت
که دکان مارا گزند و نمود
ترا خود و علم خویشین بود و پس
و گزید سرباب بود پر کبار
چو بیند کسان بر شکم بسته سنگ
چو بیند که درویش خوں میخورد
خشنید که در ماندگار و در
چو بیند در گل غریب و کس

تس دود خلق آتش فروخت
یکه شک گفت اندرا خاک دود
چو اندیده نقش آس بود الموس
پسندی که شهرت بسوزد و تبار
بجز سنگدل که کند معده تنگ
تو آنکه خود آن لقمه چوں میخورد
سبک پی چو یار ال برنیل شد
دل پادشاهان شود بار کس

زلفش از سفیدیش حرفی پس است
که گویا کارهای سخن نذر وی

اگر در سر بسجادت کس نیست
همینت بشد است اگر نشنوی

حکایت

که کردند بر زبردستان بستم
نه آن ظلم بر دوشانی نه اند
جهاں مانده او با مظالم برقت
که در سایه عرش دارد مقر
و بد بخشود عادل و نیکو
بهند ملک در پیچۀ ظلم
که خشم خدا نیست بپداگر
که زائل شود نعمت ناسپاس
که در شکر نعمت بود مرزید
بمال و ملکی رسی بے زوال
پس از پادشاهی گدائی کنی
چرا باشد ضعیف از قوی بارکش
که سلطان نشان است و عالمی گله
شبان نیست گزگ است و یاد زو
که با تیر و ستاں چها پیشه کرد
ملک باش تا بد ملکو بد گسست

خبر واری از خسروان عجم
نه آن شوکت و پادشاهی بماند
خطای پس که از دست ظالم برقت
شنگ روز محشر تن دادگر
بقوم که نیکی پسند و خدا
چو خواهد که جبر را کند عالم
بگالند از و نیک مردان حذر
بر زنی او و دان و مبتناس
نه خود خوانده در کتاب مجید
اگر شکری کردی برین ملک مال
و گریز دور پادشاهی کنی
حرام است بر پادشاه خواب خوش
میبار حامی بیک خردله
چو پر خاش ببیند و بپدا زو
بد انجام رفت و بد اندیشه کرد
مخوان که نفرین کند از بپست

حکایت

<p>خداوند کائناتان بگه کرد و دید نه با من که با نفس خود میکند ضعیفان بکشتن بکشتن قوی گدای که پیشین نیز دجوس مکن دشمن خویشین که ترس بگیر و بکس آں گدا دامت که گر بگنشد شوی شتر مسا بیتادون از دست افتادگان بفرز آنگی تاج بپوشد و تخت و گر راست خوابی ز سعدی شنود</p>	<p>یکے بر سر تلخ و بون سے برید بگفتا گر ایں شخص بد میکند نصیحت نجات است اگر نشنوی که فردا بدادر پر دخترو چو خوابی که فردا تنوی رهنری که چوں بگذرد بر تو این سلطنت مکن پیچ از ناله اتان بدار که زشت است در چشم آزادگان بر درگان روشن دل و نیک بخت بدنیا به راستان کج مرو</p>
---	---

صفت چربیت اوقات درویش راضی

<p>که این نواز تلک درویش نیست حق این است و صاحب دل بشنود بلک عظم بقدر جمالت خود چنان خوش بچید که سلطان شام بزرگ ایں دواز سر بدر میرود چه آں بایه برگردن آمد خراج و گر ننگه ستی بزنندال و راست</p>	<p>گو چاہے از سلطنت پیش نیست بکنار فروم سبکتر رود تہدیدت تشویش نالتے خود گدرا چو حاصل شود نان شام عظم و شادمانی بسرے برد چه ایں با کہ بر سر تادند تاج اگر سر فراز ہے بکیواں پرشت</p>
---	--

دراں دم کاہل برسر ہر دو ناخت
نخے شاید از یکدگر نشان شناخت

گفتار در نگو کاری و بد کاری و انجام آل

<p>نکو کار مژوم نباشد بدش شہر انگیز مژوم سوے شہر رود اگر نفع کس در بہاد تو نیست غلط گفتیم آسے پادشا لہنتہ خوے بچیں آدمی مزوہ بہ ننگ را نہ ہر آدمی زادہ از دو بہ است بہ است از دو انسان صاحب خرد چو انسان مداند بجز غور و خواب سہ را نگوں بخت بے راہ رو کسے دانہ نیک مزدی نکاشت نہ ہرگز نشیندیم در عجز و خویش</p>	<p>نور زد کے بد کہ نیک آیدش چو کژ دم کہ در خانہ کمتر رود چنیں جوہر و سنگ خارا یکیت کہ نفع است در آہن سنگ توے کہ بر دے فضیلت ہو د سنگ را کہ دوز آدمی زادہ بد یہ است نہ انسان کہ در مژوم افتد چو دو کہ آتش فضیلت ہو و بدو اب پیادہ برد رو بر رفتن گرو کتر و خیرین کام دل برداشت کہ بد مزد را نیکی آید بہ پیش</p>
--	--

حکایت سمر سنگ مژوم از ار

<p>کہ از ہول او شیر تر مادہ بود بہشتنا دو عاجز تر از خود ندید یکے بر سرش کوفت شکے و گفت کہ میخوای اہروز قریب از ریں</p>	<p>کہ از بے بچاہے در افتادہ بود بد اندیش مژوم بجز بد ندید ہمہ شب ز فریاد وزاری سخت تو ہرگز رسیدی بقریب از کس</p>
---	--

ہمہ تنخم نامزد می کا شتی
 کہ بر جان ریشیت ہند مرہے
 تو مارا ہے چاہ کندنی براہ
 دو کس چہ کشند از پے خاص نام
 یکے تا کند ریشیت را تازہ خلق
 اگر بد کنی چہ شہم فیکہ مدار
 نہ پندارم آے در جزا کیشہ جو
 درخت ز تو ہم ار بجاں پوری
 رطب نادر و چوب خرز ہر بار

بریں لاجرم برکہ برداشتی
 کہ و نماز ریشیت پنا لہ ہے
 بسر لاجرم در قنادی سچاہ
 یکے نیک محضر و گزشت نام
 دگر تا بگردن در افتند خلق
 کہ ہرگز نہ یاد و گز انگور بار
 کہ گندم ستانی بوقت درو
 پیشدار ہرگز نہ و ہر خوری
 چہ تنخم افگنی بر ہماں چہم دار

حکایت

یکے پندے داو فرزند را
 کن جو بر خرد گال آے پس
 نئے ترہی آے گزگب ناقص خرد
 بخردی درم زور سرچہ بود
 پچو درم یکے مشت زہر آواں

نگندار پند خرد مند را
 کہ یک روزت افتد بزرگی ز سر
 کہ روزے پندگیست بر ہم درد
 دل ز پر دستاں زمین رنجہ بود
 نکر دم و گز دور بر لاغراں

حکایت و تعمیر روزگار و اسبقال دولت

شہیدیم کہ در مضر میر اجل
 گزیدہ فز انگال دست قوت

ہیہ تاخت بر روز گارش اجل
 کہ در طب نہ دیدہ دار سے موت

ہمہ تخت و تکیے پذیر و زوال
 چو نزدیک شد روزِ عمرش لبش
 کہ در مضر چوین من غریبے نمود
 جہاں گردِ کرم نمودم پرش
 پس پدیدہ برائے کہ بختید و جوڑد
 در اں کوش تا با تو ماند مقیم
 کند خواجہ بر لبش جہاں گداز
 در آں دم تو اے نماید بشت
 کہ دستے بجود و کرم کن در اند
 کسوت کہ دست است خائے بکن

بجز تلک فرماندہ لایزال
 شنیدم کہ میگفت در زیر لب
 چو حاصل ہیں بو و حبیبے نمود
 بر فتم چو بیجا ز کال از سرش
 جہاں از پنے غنیمت گرو کرد
 کہ ہر چہ از تو ماند دلچسپ و بیم
 یکے وشت کوتاہ و دیگر دراز
 کہ دشت زبانش ز گفتن بہت
 و گروشت کو تہ کن از ظلم و آزار
 و گرنے بر آری نو دست از کفن

حکایت پادشاہ ظالم کہ تر را بسخرہ مے گرفت

شنیدم کہ از پادشاہان غور
 بگویند یارسے بخرم شکار
 نگاہ بد بنگاہ صیدے بر اند
 بہ تہماند نیست روست و رہے
 خرے دید پویند کابہ گر
 یکے مرد کو استخوانے بدشت
 ششہ بر آشفقت و گفت احوال

یکے پادشاہ سحر گشتے بزور
 بروں رفت پیدا و گشتہ بار
 شیش در گرفت از حشم دوراند
 بیفتاد ناکام شب در رہے
 تو آتا و زور آورد بار پر
 پتیاں میزدش کا تخواں شکست
 نہ حد رفت بخت بریں بے زبال

پسندش نیاید فرو بایه قول
 که پیووده بگرشتم این کار پیش
 ز از چهل می بشنم پاسبی خر
 خر این جا نگه لنگ و تپاکش
 نفور چنان ملک و دولت که رائد
 گر فتنه که خر بارش اکوئ کشد
 گر انصاف پرسی بد اختر کس است
 شنه این چله بشنید چوبی بگفت
 همه شب ز بیداری اختر شمر و
 چو آواز مرغ سحر گوش کرد
 سواران همه شب بزرگ تا خفتند
 در آل عرصه پراشید و پیل شاه
 بزرگان نشستند و خواص بختند
 چو شور طرب در نهاد آمدش
 لفر و جنت و لیستند سخت
 بیه دل بر آهجت شمتی تیز
 شمر و آدم از زندگی آخرش
 زنا خرمانی که در دور نشست
 ز من کردم از دست جورت لفر

یک با نگ بر باو شنه زو بهول
 بر و چوں ندانی پس کار خویش
 که از جور سلطان بیداد گر
 ازاں به که پیش ملک بارکش
 که گفت بروت و تاقیامت همانند
 در آل روز بار خراں چوں کشد
 که در احش رنج دیگر کس است
 بهشت اسب سر بر خیز جنت
 ز سودا و اندیشه خوابش نبرد
 به لیثای شب فراموش کرد
 سحر که پئے اسب بشناختند
 پیاده و ویدند یکسر سپاه
 بخوروند و مجلس بیا را شدند
 ز دهنقال و فلیه پا و آمدش
 بخواری گفتند در پای تخت
 عدالت بچاره رومی گر میر
 بگفت آنچه گزیده در خاطرش
 همه عالم آواره جور نشست
 که خلق ز خلق یک گشته گیر

<p>وگرختند آمد بکوهش ز من ترا چاره از کلام برکشیدن است چو بیداد کردی تو فتح مدار بدان سے پہنچو وہ شود بادشاہ چہ شود آفریں بر سر آئین گر رفت این سخن شاہ طالع بگوش در آں دہ کہ طالع نمودش ہی بہ نزد من آنکس بگو خواہد شد بگمراہ گفتن بگو سے روی ہر آنکس کہ ہمیش بگویند پیش</p>	<p>بالصاف بیخ بگو ہش یکن نہ بیچارہ بے گنہ گشتن است کہ نامت بپیشی رود و بار کہ خلق ستایند در بار گاہ پس چرخہ نفس کنایہ پیرزن ز سر سبز شکفت آمد ہوش وہی را بہ بخشید فرماں دہی کہ گوید قلال خاور راہ نشست بقاس تمام است و ہر قوی ہنر و انداز جانای عیب خویش</p>
---	--

حکایت زور آزمائی متکبران

<p>یکے مشت زن بخت روزی بہشت ز چو حکیم کل کشید سے بہشت مدام از پدیشاسے روزگار گمش جنگ با عالم خیر کش کہ از دین غنیش شیرین خلق کہ از کار آشناید بگریست کسال شمشاد نشاند و من غنیرہ</p>	<p>نہ اسباب شامش متیانہ چاشت کہ روزی محالی است نور دن نیست والت محنت آلود و تن سو گوار کہ از بخت نوریدہ رویش ترش فرو سے شد سے آب گلش سحلی کہ کس و پدیزل صفتہ زیستہ مرا روستے نال سے نہ پند نہ</p>
--	---

اگر انصاف پرتی نه بیکوست این
 ویران از فلک تنبوه ساخته
 مگر روزگارے هوس راندے
 تنبیهم که روزے زریبے بکافت
 سخاک اندرش عقد بگشخته
 دهاں بے زباں پند میگفت وراز
 نه این است حال دهن زیر گل
 غم از گزشت روزگارں مدار
 هماں لحظه کیں خاطرش رے داد
 که آے نفس پرے و نذیر و هوش
 اگر بنده بار بر سر برد
 در آں دم که حالش دیگر گون شود
 غم و شادمانی غانده و لبیک
 که دم پاسے دارد و بهیم و سخت
 مکن تکلیف بر ملک و دجاء و خشم
 خواهی که ملک بر آید بهم
 زرافشان چو نیا بجای گذاشت
 بر مزد مینار و نیایش
 به هر جایی که بیکان اینست

بر تنه من و گریه راپوشتین
 که گفتم بدست من انداخته
 ز خود گزید و محنت بیفشاندے
 عطایه نه خندان بوسیده یافت
 گریه با بے دندال فرو ریخته
 که آے خواهه با بے نوائی بساز
 شکر خورده انگار با خون دل
 که بجا بگذرد بے روزگار
 غم از خاطرش رخت بکشد بناد
 بکشت بار بتجار و خود را بکشت
 و گر سر بادرج فلک بر برد
 بزنگه از سرش هر دو بیرون شود
 جز است عمل مانده و تمام نیک
 بدیه که نوازیں مانده بیکجفت
 که پیش از نوازیست و پند از توهم
 غم تلک و دین خورده با بد بهم
 که سعدی زرافشان گذاشت
 که هر روز بے جاست و دیگر است
 چو مونس که سرور و در خانه ایست

کونئی کن اسال چوں ده خزان کے زیر میاں گوئے دولت بُو بکار آمد آنها کہ برداشتند اگر گنج فاروں بدست آوری	کہ سال و گز دیگرے وہ خداست کہ در بند آسایش خلق بُو نہ گز و آوریدند و بگذاشتند نماند مگر آنچه بختی بر می
--	--

گفتار در مصلحت اینکہ کار بند پیر بر آید جنگ کردن نشاید

بے نایب آید بہ بند پیر کار چو تنوائ عدو را بقوت شکست گردانیشہ داری ز دشمن گزند عدو را بجای شکست در بر بند بند پیر نشاید چہاں خورد و یوس بند پیر در دستم در آید بہ بند عدو را بقدر جدت توان کند پوشت حد کن ز پیکار کمتر کسے مزن تالوانی بر آید و کبرہ بُو و دشمنش تازه دوست پیش مزن با سپاہ رنج و پیشتر و گز رہ توانا تری در نبرد اگر پہلی زوری دگر پیش جنگ	مدار اسے دشمن بہ از کار زار بہ نجات سپاہ در فتنہ لبست بہ تعویذ احساں ز پائش بہ بند کہ احساں کند کند و دگران نیز چو دست نشاید گزیدن یوس کہ اشغند یارش سخت از کمند پس او را رعایت چہاں کن کہ دوست کہ از قطرہ سیلاب دیدم بسے کہ دشمن اگر چہ ز بول دوست بہ کسے کش بُو و دشمن از دوست پیش کہ تنوائ ز دلاکشت بر پیشتر نہ مرد بیت بہ تالوائ زور کرد ہنر و یک من صلح بہتر نہ جنگ
--	--

چو دشت از همه حیلته دگر است
 اگر صلح خواهد عدد سر پیچ
 که گروست به بند و در کارزار
 و راویان چنگ آورو در رکاب
 تو هم چنگ را باش چو نسته خاست
 چو با سفله کوئی بد طفت و خوشی
 چو دشمن در آمد بجای از درت
 چو ز نهار خواهد که هم پیشه کن
 ز تیر میر چو کس بر سنگ و
 بر آند بنیاد رویش زی پاسبی
 بدینش در قلب بجای سفر
 چو بینی که لشکر همه نیت داد
 اگر بر کناری بر رفتن سکوش
 و گره خود هزار نی دشمن دولیت
 شب نیر به پناه سوار از کین
 چو خواهی بریدن لشب راهها
 میان دولشکر چو بگرد ز راه
 گر او پیشه شنی کند غم مدار
 عدوت پیال چو بگرد ز راه

حلال است بزدن تیشیر دشت
 و گرجنگ جوید عنان بر پیچ
 تر از قدر و بهیت شود یک هزار
 نخواهد بچشر از تو داد و حساب
 که بر کینه در هر بانی خطاست
 فرزول گردوش کبر و گردن کشی
 بدر کن نه دل کین و دشمن از سرست
 بجشاد از لکرتش اندیشه کن
 که کار آزموده بود و سالیخورد
 جوانان تیشیر و پیران براس
 چه دانی که آن که باشد ظفر
 به تنهاده جان تیشیر بیاد
 و گرد میان پس دشمن بپوش
 چو شب شد و از قلم دشمن مالیت
 چو بالقدش بگشت بدزد و زین
 خد کن غشمت از کین گاه
 بماند بزان خمیه بر با آنگاه
 در افراسیاب است مغزش برار
 سر چرخ زور سندانش نمائند

<p>تو آسودہ پر تشکر مائدہ زن چو دشمن شکستی میفکنی علم بسے و رفائے نہ میت مراں ہو اپنی از گزو بیجا چو میخ بدبالی خارت نراند سپاہ سپاہ را تکیہ پائے شہر یار</p>	<p>کہ نادان ستم کزد بر خویشین کہ بازش نیاید جرات بہم نیاید کہ وور آفتی از یاوران بگیرند گزوت بہ تروپیں و تیغ کہ خالی بماند پس پشت شاہ بہ از جنگ در حلقہ کارزار</p>
---	--

گفتار در خواست سپاہ یافتہ منصب و جاہ

<p>دلاور کہ بارے تہوڑ نمود کہ یار و گز دل بند بر ہلاک سپاہی در آسودگی خوش ہمار کتوں دست مردان جنگی بہوس سپاہی کہ کایش نباشد بزرگ نواختے تلک از کف بدنگال ملک را پود بر حد و دست چیر ہمائی سیر خویشین مے خورد چو دار قد گنج از سپاہی در تیغ</p>	<p>بیاید بہتہارش اندر فزود ندارد ز سپکار یا جوج باک کہ در حالت سختی آید لکار نہ آنگہ کہ دشمن فرو کوفت کوس چرا دل بند روز بیجا بزرگ پہ تشکر نگہدار و تشکر ہمال چو تشکر دل آسودہ باشند و سیر نہ انصاف باشند کہ سختی برد در تیغ آیدش دست برون بہ تیغ</p>
--	---

چہ مژوی کنند در صف کارزار
چو دشمنش تہی باشند و کارزار

گفتار و کار کردن برائے کار از مودگان

پیر بران بناور و شیراں فرشت
که صدید از مودانت گزگب کمن
حذر کن ز پیران بسیار فن
ندانند و نشان رویا و پیر
که بسیار گزیم از مودانت دستور
ز گفتار پیران نه پیچیده سر
مده کار مخطم بنو خا سسته
که در جنگها بوده باغده بے
ز رویه زرد شیر نادیده جنگ
مترسد چو پیش آیدش کارزار
دلاور نشود مزد پز قاش جوے
پترسد چو بیند در جنگ باز
پود کیش زند نوو کے بر زمین
بکیش گزعدو در مصافش ملکشت
که روز دغا سر نیاید چو زن

به پیکار دشمن و لیراں فرشت
به رے چماندید گال کار کن
مترس از جوانان شمشیر زن
جوانان بیل افکن و شیر گیر
خیز و مشد باشد چماندیده مزد
جوانان شایسته و بخت در
گرت ملکوت باید آراسته
سپه راکن پیشرو و جز کس
ناید سگ صد روز از بلنگ
چو پز و رده باشد سپهر و شکار
بکشتی و پنجر و آماج و گوے
بکرمایه پز و رده عیش و ناز
دو مروش نشاند بر پشت زین
یکه را که دیدی نو در جنگ بخت
مخفت به از مزد شمشیر زن

حکایت

چو فریان پیکار بر بخت و کیش

چو خوش گفت گزیم از مودانت

<p>اگرچوں زناں جُستِ خواہی گزیر سوارے کہ بہود در جنگ پُشت تہوڑ نیاید لگرزاں دو یار دو ہتھن ہمسفرہ و ہمزباں کہ تنگ آیدش رفتن از پیش تیر چہ بینی کہ یاراں نباشند یار</p>	<p>مرو آب مروان جنگی مریر نہ خود کہ نام آوزاں راپکشت کہ اُفتند در حلقہ کازراں یکوشند در قلب ہجہاں برادر بچنگال دشمن اسیر ہیرمین بجای غنیمت شمار</p>
--	---

گفتار و لہارے ہنرمنداں

<p>دو تن پرور آئے شاہ کشور کش نام آوزاں گوے دولت برد ہر آں کو قلم را نورزید و تیغ قلمزن نگہدار و شمشیر زن نہ مرویت دشمن نمود آسب جنگ بسا اہل دولت بازی نشست</p>	<p>یکے اہل رزم و دیگر اہل رے کہ دانا و شمشیر زن پرورد بروگر ہمیرد مگو آئے در تیغ نہ مضرب کہ مروی نیاید زن تو مدہوش ساقی و آواز چنگ کہ دولت بر نقش بازی ز دست</p>
---	--

گفتار در حذر از دشمن در صلح

<p>نگویم ز جنگ بداندیش ترس بسا کس برو ز آہست صلح خواند زیرہ پوش خنبد مرو افگناں</p>	<p>در آواز صلح زو پیش ترس چہ شب شد سپہ بر سر خنبد راند کہ بستر بود خوا بجگاہ زناں</p>
---	---

برہنہ نشیند چو درخانہ زن
کہ دشمن نہاں آورد تا حین
بیک سید روئین لشکر کہ است

بختہ دروں مزد و شیرین
بیاید نہاں جنگ را سنان
حذر کار مزدان کار آگہ است

گفتار در حسن تدبیر با دشمنان

نہ فرزانگی باشد این نشست
شود و دشت کوتاه ایشان دراز
و گرا بر آورد ز ہستی دمار
بہشتییر تدبیر خویش برینہ
کہ زندان شود پیرہن بر تنش
نو بگذارد شمشیر خود و غلاف
بر آساید اندر میان گوشتند
نہ باد و دشت پیش بکارم دل

میان دو بدخواہ کوتاه دشت
کہ گزہر و باہم سگالند راز
یکے را بہ نیزک مشغول دار
اگر دشمن پیش گیرد ستیز
بر و دوستی گیر با دشمنش
چو در شکم دشمن افتد غلاف
چو گزہاں پسندد باہم گزہد
چو دشمن بدشمن شود دشمنش

گفتار اندر ملاحظت با دشمنان و عاقبت ایشان

نکہ در پیرہن رو آشتی
نہاں صلح جویند دہند ایمان
کہ باشند کہ در پیرہن افتد جوئے
بکہ دشمن درش کتر باید درنگ

چو شمشیر بکار برد آشتی
کہ کشور کشایان محقر شکاف
ال مزد میدان نہانی جوئے
چو سوار سے از دشمن افتد جنگ

یہاںد گر قنار در چنبرے
 نہ بینی وگر بندے خویش را
 کہ پر بندیاں زور مندی کنند
 کہ خود بودہ باشند بپندی اسیر
 چونیکش بداری ہند و یکے
 اڑاں بہ کہ صدہ ہشت پھول ہی

کہ اُفتد کزین نیمہ سزوی
 اگر کشتی ایں بندے ریش را
 نرسد کہ دورانش بندی کنند
 کسے بندیاں را بود و شبگیر
 اگر سر ہند پر خطت سزوی
 وگر خفیہ یک دل بدشت ادوی

گنار در حذر از اقرباے دشمن کہ ہیکر دوست گزود

ز تلبیس امین مشو ز بہار
 چو یاد آیدش ہنہ چو بندہ خویش
 کہ ممکن بود زہر در انگلیں
 کہ مرد و ستاں را بد دشمن شمر و
 کہ داند ہمہ خلق را کیسہ بر
 و راتا توانی بخدمت بگیر
 ترا ہم نداند ز غدرش ہراس
 نگہبان پنهان پرو بر گمار
 نہ بگسل کہ دیگر نہ بینیش باز
 گرفتنی بزدانیا نشں سپار
 ز خلق قوم پیدا و گر خوش خورد

گرت خویش دشمن شود دوستدار
 کہ گردد و روش یکین تویش
 بد اندیش را لفظ نہیں میں
 کسے جال از آسیب دشمن ببرد
 نگند اڑاں شوخ و کیسہ در
 سپاہی کہ عاصی شود از امیر
 ندانست سالار خود را سپاس
 بستو کند و عند استخوانش مدار
 تو آموز را رینجاں کن دراز
 چو اقلیم دشمن بچنگ و جھار
 کہ بندہ می چو دندان ہوں و ہر د

جو پر کندی از دشت دشمن دیار
 کہ گر باز کوید در کارزار
 و گرفتاریاں را رسانی گزند
 مگو دشمن تیغ زن برور است
 بہ تدبیر جنگ بد اندیش کوش
 منہ در میاں راز باہر کے
 سکندر کہ ہاتھ قیال حرب است
 چو ہنہ براؤں ستاں خوش شد
 اگر جز تو داند کہ عزم تو چیست
 حذر کن ز بہر عاش و کین آوری
 چو کاسے بر آید بلیط و خوشی
 سخنچہ ای کہ باشد دولت در دشت
 بیازو توانا نباشد سپاہ
 و عاصی ضعیفان اُمیدوار

رعیت بسا مال ترازو سے بدار
 بر آرد عام از دماغش و مار
 در شہر بر دے دشمن میدان
 کہ ہنہ از دشمن بشتر اندر است
 مصالح یغیدیش و بیت پوش
 کہ جاسوس ہنکاسہ دیدم ہے
 در خیمہ گویند در غوب داشت
 چپ آوازہ افگندہ از دست شد
 بریں رلے و دانش پایہ گزشت
 کہ عالم پریر نگاہ آوری
 چہ حاجت بہ کشندی و گزشتی
 دل در مہدای بر آور ز بند
 برو ہمت از ناتواناں بخواہ
 ز بازو سے مروی بہ آید بکار

ہر آئینہ استغانت بدویش برود
 اگر بر فریبوں زوازیں برود

باب دوم در احسان

که معنی از صورت بماند بجای
 بصورت و درش هیچ معنی نبود
 که چنینند زو مرقوم آسوده دل
 بمرده بیرواز و از حرص خویش
 که اند از تو بیرون نقران نشت
 پر آنگه گاه را ز خاطر وصل
 که با خود بقیه بعضی برود
 که بیشتر خدایت بود پزوه پوش
 مبادا که گردی بدو با غریب
 که نرسد که محتاج گردد بغير
 که با س تو دل خسته باشی دگر
 ز روز فردا ندانی یاد کن
 بشکرانه خواهنده از در مرال

اگر بختندی یعنی گراے
 که ادانش وجود و تقوای بود
 که عتید آسوده در زیر گل
 غم خویش و زندگی خود که خویش
 زرو نجات اکل بدو کان نشت
 بخوابی که باشی پر آنگه دل
 که گوس دولت ز دنیا برود
 بپوشیدن بر درویش کوش
 مگر با غریب از درت بے نصیب
 بوزگه رساند به محتاج خیر
 بحال دل خستگان در نگر
 فردا مالدگان را درون شاد کن
 نخواهند بر در دیگران

گفتار در ترجم بر بیتها

عبادتش بقیال و خارش بکن

پدر مرده را سایه بر سر فلک

بود تازه لیے بیخ ہرگز درخت
بدہ بوسہ پر رُوسے فرزند خویش
و اگر خشم گیرد کہ بائش برد
باز دہے چوں بگریید یتیم
شفقت یقیناًش از چہرہ خاک
تو در سایہ خویش تن پرورش
کہ سرد کنایہ پدر داشتیم
پریشیاں شدے خاطر چند کس
نہا شد کس از دستانم نصیر
کہ در طفلی از سر بر فقم پند

ندانن چہ بودش فروماندہ سخت
چو بیتی پستی سر افکندہ پیش
یتیم از پیر کہ تازش خرد
الانما نگرید کہ عرش عظیم
بر حمت بکن بائش از دیدہ پاک
اگر سایہ او برقت از سرش
من آنکہ سرتاجور داشتیم
اگر پر وجودم نشستی گس
کنوں گر بر ندان بر دم اسیر
مرا باشد از درو طفلان خیر

حکایت بر سیل تمثیل

بجواب اندرش دید صد رجند
کز آل خاد برین چہ گلہا دمید
کہ رحمت بر ندت چو زحمت بری
کہ من سرورم دیگران زیر دست
نہ تمثیل رواں ہوؤز آفت است
خداوند را شکر رحمت گزار
نہ تو چہ تم داری بدست کس

یکے خار پایے یتیمے یکشد
سمے گفت و در رو ہنماے چہ پید
مشو تا تو انی ز رحمت بری
چو انعام کردی مشو خود پرست
اگر پنج دورانش انداخت است
چو بیتی دعا گوے دولت ہزار
کہ چشم از تو دارند مردم بسے

حکایت در اخلاق پیغمبر اہل

بنیاد بہ ہنما شرابے خلیلؐ
 مگر بیوالتے در آید ز راہ
 در اطراف دادی نگہ کرد و دید
 سر و پیش از بہت پیروی سپید
 بر رسم کریمیاں صلاے بگفت
 یکے مروتی کن بہ نان و نمک
 کہ دانست خلقت علیہ السلام
 بعزت نشاندہ پیہر و بیل
 نشاندہ بر ہر طرف ہمکنار
 بنیاد نہ پیش حدیثے بسبح
 چو پیران مئے بیعت صدق و سوز
 کہ نام خداوند روزی بری
 کہ نشیند م از پیر آفر پرست
 کہ گبر است پیوستہ بودہ حال
 کہ منکر بود پیش ہا کاں سپید
 بہ بیت ملامت کتاں گاہ خلیلؐ
 تر الفت آمد از و یک لہاں

شنیدیم کہ یک ہفتہ از ان اسبیل
 ز فرخندہ روزی نمود دے بگاہ
 بروی رقت و ہر جانبہ بنگرید
 بہ تنہایکے در میان چو مید
 بد لہایش مزخماںے بگفت
 کہ اسے چہ تنہاے مرا مروتک
 نعم گفت و جہت برداشت گام
 رفیقان ہنما شرابے خلیلؐ
 بفرمود و تربیب کروند خواں
 چو بشیم اللہ آغاز کروند جمع
 چنین گفت اسے پیر دیرینہ روز
 نہ شرط است وقتیکہ روزی توری
 بگفتا نہ گیرم طریقت بدست
 بدانت پیغمبر نیک فال
 بخواری بر اندیش چو بیگانہ دید
 سر و پیش آداز کرد گاہ خلیلؐ
 منش دادہ صد سالہ روزی جاں

گر او سے بڑی پیش آتش سجود | تو واپس چراغے پری دست سجود

حکایت

بہر خطوہ کرڑے دور کفّت نماز
کہ خارِ معیلاں نکندے زیرِ پا
پیشِ آتش درِ نظر کارِ خویش
کہ نشاںِ ازیں تجھ تر راہِ رفت
غرورش سرازِ جاوہ ہر تافتے
کہ اے نیکیختِ مبارک ہنما
کہ تزلے بدیں حضرت آورد
بہ از الف رکعت بہر منزلے

شنیدم کہ مرنے براہِ حجاز
چُنّاں گرم رو درِ طریقِ خدا
باجر نہ وسوسِ خاطر پریش
بہ تلبیسِ ابلیس درِ چاہِ رفت
گرتش رحمتِ حق نہ درِ پافتے
یکے ہالفت از غیبِ آوازہ داد
بہندارِ گر طاعتِ کز وہ
با حسالتِ سودہ کردانِ نسلے

حکایت در معنی احسان با خلقِ خدا

مردوں از رفق در حیاتش نیافت
چو حیل انداں بستہ دستا خویش
سگِ نالواں راوے آب داد
کہ داورِ گناہان او عفو کرد
کرم پیشہ گیر و قاپیشہ کن
کجا کلمہ کند خیر بانیک مرد
چہاں ہاں درِ خیر بر کس نہ نیست

یکے دریا ہاں سگے تشہ یافت
گلہ و لو کرد آں پیشہ کیش
بخدمتِ میاں بہت و باز و کشاد
خیر داد و پوچھہ از حال مرد
الا گر چھا کاری اندیشہ کن
کسے با سگے نیکی وئی گم نہ کرد
کرم کن چھاں کت بر آید ز دست

چرخ غم پتہ در زیارت گئے
 پنچند آنکہ دینارے از دنت رنج
 گر انست پائے بلخ پیش مور
 کہ فردا نیکو خدا بر تو سخت
 کہ افتادگان را بُود و تنگی
 کہ باشد کہ آفتد بفرماند ہی
 مکن زور بر مرزو درویش و عام
 چو بیند کہ ناگاہ فرزیں بُود
 نباشد در ویاہج دل تخم گیس
 کہ بر خوشہ ہیں سرگراں میند
 وز آل بارغم بر دل این بند
 پس افتادہ را پادری کرد جنت
 مبادا کہ روز سے شومی زبردست

گرت دست احساں نباشد ہے
 بقضار زرخیز کردن نہ گنج
 بروہر کے مار و درخزو زور
 تو با خلق نیکی کن اسے نیکوخت
 گر از پادشہ آید نامد اسیر
 بازار فرماں مدہ بر رہی
 چو بیکین و جاہلت تو بروام
 کہ آفتد کہ با جاہ و تمکین بُود
 نصیحت شنو مروت و مہ نیک ہیں
 خداوند خرمن زبانی سے کند
 نہ ترسد کہ نعمت ہمیشیں وہد
 بسا ویرمدا کہ افتاد سخت
 دل زیر دستاں نہ پاید تنگست

حکایت

برشد خوشہ خداوند ماں
 پروز و پسر پادری از طیرہ بانگ
 سر از غم پر آوردن کسے شکفت
 لگے ترس ز تازیانی تو است
 براندش بخوارتی و زجر تمام

پتا لید و رویشے از ضعف حال
 نہ دینار و ادش سیرہ دل نہ دانگ
 دل ساں از چورا و تھل گرفت
 تو انگر ترس زوے بارے چارست
 بفرمود کہ تہ نظر تا غلام

بہ ناکر دل شکر پر روز و کار
 شقاوت برہنہ نشاندش چور سیر
 نشاندش قضا بر سر از فادہ خاک
 سراپایے حاش و گر گونہ گشت
 غلامش بدست کر پیچہ قناد
 بدیدار مستبکین آشفتنہ حال
 شبانگہ یکے بر درش لقمہ شبت
 بفرمود صاحب نظر بندہ را
 چون نزدیک بر دوش زین حال بہرہ
 چون نزدیک آمد بر تواجہ باز
 بر پدید سالار فرخندہ خوے
 با کفایت اندر و غم بتو پرید سخت
 کہ مملوک وے بودم اندر قدیم
 چون کوتاہ شد رفتش از غر و ناز
 بخندید گشت اسے پس چو بنیت
 نہ آں تہذیب و خویشت بازار گاہ
 من آہم کہ آں روز از در بر اند
 نگہ کرد باز آسمان سوے من
 خدا را بکجاست بہ بندہ درے

شنیدیم کہ گشت از روزگار
 نہ بارش رہا کرد وے بار گیر
 متنبہ صفت کیسہ دوست پاک
 برس ما جرائد تے برگذشت
 تو انکر دل و دست در روشن بناد
 چنان شاد و بوسے کہ مسکین بال
 ز سختی کشیدن قہ جہاش شست
 کہ خوشنود کن مزوچہ اسندہ را
 بر آوردے خویشتن لضرہ
 عیاں کرد آشکش بدیباہ راز
 کہ اشکت ز جوہر کہ آمد بر وے
 بر احوال ایں سپر شوریدہ بخت
 خداوند اہلاک و اسباب و بیم
 کند دست خویش بد را دراز
 ستم بر کس از گزشت دور نیست
 کہ بر وے سر از کبر بر آسمان
 بروز منتش دور گیتی نشاند
 فرو شست گزشت غم از روے من
 کشاید فضل و کرم دیگرے

بسا مفلح بنیوا سیر شد بسا کار مُشتم ز بر زیر شد
گفتار در طریق تسخیر مردم با خلاق و کرم

پیش آسے پسر کاؤمی زاده صید
عُدو را با لطاف گز و ن به بند
چو و شمن کرم بنید و لطاف وجود
کنن بد که بد بینی از یار نیک
چو با دوشت و شوار گیری تنگ
و گر خواجہ باد و ستاں نیک دوست
با حمال توان کرد و شنی بقید
که نتوان بریدن به تیغ این کشد
نیاید و گزینش زود و وجود
نه روید نه تخم بدی باریک
نخواهد که بنید ترا نقش و رنگ
بے بر نیاید که گز و نند و دست

حکایت روایہ در ویش

یکے روئے دیدم پست و پا
کہ چو آن زندگانی بسر سے پرد
دریں بود و زویش شوریدہ رنگ
شغلاے مگوں سخت را شیر برد
و گر روز باز اتفاقے فتاد
یقین هر در ایدہ بینندہ کرد
کزین پس بکچے نشینم چو مور
ز خندان فرو برد چہدے بحیب
فروماندہ در شمع و لطیف خدا
پدیں دست و پا از کجا میخورد
کہ شیر سے در آمد شنا بے سخنک
بہا ندر آنچه روایہ از و سیر خورد
کہ روزی رساں فوت روزی را
شد و تکیہ بر آفرینندہ کرد
کہ روزی بخورد و نہ پهلای بزور
کہ بختندہ روزی فرزند ز غیب

چو چنگش رگ استخوان ماند پوست
ز دیوار مجرایش آمد بگوش
میدناز خود را چو روباه مثل
چو روباه چه باشی بوا مانده سیر
گر آفتد چو روبه سنگ از لبه است
نه بر فضله و بگیرا گوش کن
که سحبت بود و ز ناز سبب خویش
مختلست خود و دست رنج کمال
نه خود را بپکن که و ستم بگیر
که خلق از وجودش و ناسایش است
که دود همتانند لبه اندر پوست
که نیکی رساند بخلق خداست

نه بیکانه تیار خوروش نه دوست
چو صیقلش ماند از صیقلی و هوش
بر و شیر و زنده باش ای دغل
چنان سخی کن که تو ماند چو شیر
چو شیراں که اگر زدن فریه است
بچنگ آرد و با دیگران نوش کن
خور تا توانی به از و سبب خویش
چو مرقاں پیر رنج و راحت سال
بگیر ای جوان دست درویش پیر
خدا را برسان به و چنانش است
که ز دزد آل ستر که مغربه در دست
کسے نیک پند هر دو سر است

حکایت عابدی

شما ساره زود در اقصای روم
پر ششم قاصد بدیدار مرد
به نیکین و عزت نشاند و شست
و لے بیروت چو بے بر درخت
و لے دیدارش قوی اسود بود

شهادتیم که مر و شهادت پاکیزه روم
من و چند سال و کجا صحرا لوت و
سرد چشم هر یک پوسید و دست
ز ریش و بیم و نزع و شاکر و دست
مخلوق و گرم گرم زود و مرد بود

<p> نہ تہیج و تہلیل و ماراز جوع ہماں لطفت دو شینہ آغاز کرد کہ با ماسافر در آں رنج بود کہ درویش را تو شہ از پوسہ بہ مراناں دہ و کفش بر سر بزدن نہ شہ زندہ داراں کہ دل مژدہ اند مقالات ہیودہ طیل تہی است کہ معنی طلب کردہ دعوت بہشت دم بے قدم نیکہ گاہیست شست </p>	<p> ہمہ شہ نبودش قرار و جوع سحر کہ میاں بہشت و دربار کرد جوائے کہ شیریں و خوش طبع بود مرا پوسہ گفتا بہ نصیحت دہ بخند من مٹہ دشت بر کفش من بہ ایثار مردال بنق بر دہ اند کہ امت جوامع دوی و ناں ہی است قیامت کسے باشد اندر بہشت بہتی توان کرد دعوت دشت </p>
--	---

حکایت در حلیم پادشاہان

<p> ز سوداں خوں و رول افتادہ بود فرو شہ ظلمت بر آفاق ذیل سقط گفت و تقوی ووشنام داد نہ سلطان کہ آں بوم و مرزاں دوست در آں حال منکر بردا بر گزشت نہ صہر شہیدن نہ روعے جواب کہ سووایے ایں بریں از بہر حقیقت کہ نگذاشت کس را نہ و نخر نہ زن </p>	<p> یکے را خرے در گل افتادہ بود ببایان و باران و سرا و سیل ہمہ شہ و بریں عصہ تا باداو نہ دشمن پرست از زبانش نہ دوست قضا را خداوند آں بہن دشت شہید آں سخماے دور از صواب ملک حکماں در حشم ہنگر نیست یکے گفت شاہا بہ تیغش بہن </p>
---	--

خودش در بلا دید و خیر و رحل
 فرو خود و چشم ستمناے سر و
 چه نیکو بود و هر دو وقت کبیر
 عجب رستی از قتل - گفتا خموش
 وے القام فرمود و خود خوش
 اگر مردی آئین الی من آسا

نیکو کرد و سلطان عالی محل
 به بخشید بر حال منکین مزد
 زرش داد و اسب و قبا و تین
 یکے گفت آے پسر بے عقل و خوش
 اگر من بنا لیم از در و خوش
 بدی را بدی سهل باشد جزا

حکایت تو انگرے متکبر و سائلے صاحب دل

در خانه هر وے سائلے بیست
 حاکم گرم و آه از لقب بیست
 بگفتا چه در ناپست آرد و چشم
 جفاے کنز آل شخص آمد بر و
 یک امشب بنزد من افطار کن
 بمنزل و را و خوش و خوال کشید
 بگفت ایندوت روشنائی و ما و
 سر و دیده بر کرد و دُشیا بدید
 کیمے و دیده و دیده بر کرد و خوش
 که بر نشست و در و خوش از و تنگدل
 که بچوں سهل شد بر تو ایس کار سخت

تنبیدم که مغرورے انکبر مست
 به کتھے فرو مانده نشست مزد
 تنبیدش یکے مرو پوشیده چشم
 فرو گفت و بگفتیت بر خاک
 بگفت آے فلان ترک از ار کن
 بختی و فریشت گریباں کشید
 بر آسود و در و خوش و شد
 شب از گوشش قطره چندے چکید
 حکایت بشهر اندر افتاد و ش
 تنبید پس سخن خواجه سنگدل
 بگفتا حکایت کن آے نیکبخت

<p>کہ بر کزوت این شمع گیتی فروز تو کو نہ نظر لودی و سست رای پڑے من میں در کسے کزویاز اگر بوسہ بر خاکِ مرداں زنی کسایک پویندہ چشم دل اند چو بر ششم دولت بلاست شینید کہ شہنشاہ من صہید و ام تو شد کے چوں بدست آورد و جڑہ باز</p>	<p>بگفت اے تنہا کار آشفتمہ روز کہ مشغول گشتی بچند از ہمارے کہ کزوی تو بر روستے او در فراز بمزدی کہ پیش آیدت روشنی ہمانا کزین تو دنیا غافل اند سر انگشت حسرت بدنیاں گزید مرا بود دولت بنام تو شد فرو بردہ چوں موش دندان آند</p>
--	--

در تلاش اہل اللہ خدمت خلق اللہ

<p>الاگر طلبکار اہل ولی خوش وہ بکشتک کبک و حمام چو ہر گونہ بہتر بنیاد افگنی در سے ہم بہ آید ز چنیں صدف</p>	<p>ز خدمت کن یکہاں قافی کہ یک روت اقتدایے ہدام امید است ناگہ کہ باز افگنی ز صد چوبہ آید یکے بہ ہدف</p>
--	--

حکایت ہمدردی معنی

<p>یکے را پس گرم شد از راحلہ ز ہر خیمہ پیرید و ہر سوائف چو آمد بر فروم کارواں</p>	<p>شبانگہ بگردید در قافلہ بتاریکی آن روشنائی بتافت شنیدم کہ میگفت یاسارباں</p>
---	--

ہر آنکس کہ پیش آمد گم گفتم او منت
کہ باشند کہ وقتے مژدے رسد
خوژند از برائے گلے خار ہا

ندانی کہ چوں راہ بردم بدوست
مشائخ بجاں طالب ہر کشتہ
برند از برائے دے بار ہا

حکایت

چوس نقشہ روستے زمین آفتاب
دماغ از پیش مے برآمد جوش
پگڑون یرازہ خلد پیرایہ
کہ بود اندرین مجلس پانچمرد
بسایہ دژن نیک مردے بخت
گناہم زداوار داوڑو سچو اسنت
کرویدہ امروقتے آسایہ

کے دید صحابے مختصر خواب
مے بر فلک شد ز مرد مژدہ روشن
یکے شخص ازین جلد در سایہ
بر پر سید کاسے مجلس آریے مرد
دوسے دشتقم بہ درخانہ بخت
وریں وقت لوہیدی آن مژدہ راست
کہ یارب بریں بندہ بختنا سیت

گفتار بیان معنی سیاست تدبیر نگداری عدل و داد

ولیکن نہ شرط انت یا ہر کسے
کہ از مرغ پد کشد بہ پرو بال
بیش چہ امید ہی چوب و سنگ
درختے پیڑور کہ بار آورو
کہ بہ کتراں سردار و گراں
کہ جنت پروچہ بر عالم انت

بلقیتیم در باب احتساب
چو مردم آزار را خون و مال
کسے را کہ با خواجہ بخت جنگ
بر انداز پیچے کہ خار آورو
کسے را بدہ پایہ جنتراں
بختنا سے بہر کہ آن عالم انت

جہان سوز را گشتہ بہتر چراغ ہر آنکہ کہ بر دوز و رحمت کنی چہا پیشگان را بدہ سر بباد	یکے یہ در آتش کہ خلقے بداع بہانہ بے خود کارواں میرنی سستم برستم پیشہ عدلست داد
---	--

گفتار دہیں کہ احسان پاکیکہ

سزاوار احسان نیا شد نشاید

تشہیرم کہ مردے غم خانہ خورد ز نش گفت از نیاں چہ خواہی کن بشد مرد نادان پس کاروش زن بے خرد بر دور و بام و کوس بیاید ز و کمال سوے خانہ مرد مکن رومے بر مردمے زن نش کے با بدال نیکیوں چوں کند چو اندر سرے بینی آزار خلق چہ نیکیوز داشت ای خلی پروردہ وگر نیک مردی غایب عس نہ ہر کس سزاوار باشد بحال چو گریہ نوازی کہوتر برد	کہ ز نور در شفت اولاد کرد کہ بیشکیں پریشاں شوند از وطن گیرفتند یک فن زن را بہ نیش ہے کرد فریاد و میگفت شوے برآں بے خرد زن بسے طہر کرد نو گفتی کہ ز نور بیشکیں مکش بدال را تحمل بد افتزل کند بشمیر پیش بیاد از خلق سکندر لکد زن گراں بارہ نیار و نیش خلقن از دوز و کس یکے مال خواہد و گر گوشمال چو فریہ کنی گرگ بوسف درو
---	--

باب سوم

فقیراں منعم گدایانِ شناہ
در مستحبات وید و آواد داد
کہ چیزے و ہشت بشوقی مالیت
کہ بخشایش نبشت بر حال کس
خداوند خانہ خداوند ماست
بسوز از جگر نقرہ بر کشید
در یغ ہست فروم ازین و شدن
چرا از در حق روم زور و سے
کہ دہم نگر و م تنبیدست باز
چو فریاد خواہاں بر آرزو وشت
طبیعت گرفت از صغیفش ول
رمق وید زوچوں چرخ سحر
وَمَنْ دَقَّ بَابَ الْكَوْنِ الْفَتْحَ

پہچین نقل دارم ز مرداں راہ
کہ پیرے بدر پوزہ شد با ہداد
یکے گفتش این خانہ خلق نیست
بہر رسید این خانہ کیست پس
بگفتا جموش این چہ لفظ خطا ہست
نگہ کرد و قذیل و محراب وید
کہ جہت است از اینجا فرار شدن
نہنم بنو میدی از اینجا کوے
ہم آغا کتم دشت خویش درالا
تنبیدیم کہ سالے نما و شہت
شے پالے شورش فروشد بگل
سحر زود شغفہ چہ اعش بسر
ہے گفت خشت کناں از فرج

حکایت در معنی اینکه طالب صادق بجا بر نگر و د

سحر و شہت و عابر فرشت

شے تا سحر صابح ز ندہ و شہت

کہ بیجاہلی رو سیر خویش گیر
 بخواری پرو پا پزاری با نیت
 مریدے ز حالش خبر داشت گفت
 بہ پیاضلی سفے چنداں مہر
 بحسرت بہارید و گفت اسے غلام
 کہ من باز دارم ز فرشاک دست
 ازیں رہ کہ راہ دیگر دیدے
 چہ عجم گریناسد ویر و یگیرے
 ولے ہیچ راہے دیگر روے نیت
 کہ گفتند در گوش حالش ندا
 کہ جز ما پناہے دیگر نیتش

یکے ہاتھ انداخت در گوش بہر
 بریں در دھائے تو مقبول نیت
 شے دیگر از ذکر و طاعت سخت
 چو دیدی کز آں روے نیت نیت
 بد بیجاہ پر آشوب پاؤت قام
 مہندار گروے عنال بر شکست
 بنو میدی آنگہ بگرو پدے
 چو خواہندہ محروم گشت از درے
 نشینیدم کہ راہم دیں کوے نیت
 دیں بود سر بر زمین ندا
 قبولت گزہ چہ ہتر نیتش

حکایت

پڑوے کہ ناموس را شب سخت
 کہ بے سنی ہرگز بجائے رسی
 و جو و نیت بے مقصد چوں عجم
 کہ بے ہترہ باشند فارغ زریاں

یکے در تشاؤد دانی چہ گفت
 توقع مدار اسے پس گر کسی
 سمیلان جو بہر نگیرد قدم
 طبع دار سود و ہترہس از دیاں

حکایت در معنی قدم درست مردان

رسیدیم در خاک مشرب آب

قضا را من پسیرے از غار یاب

بکشتی و درویش بگذاشتند
 کہ آں ناخدا ناخدا انتہیں بود
 بر آں گنبد قفقہ بخندید و گفت
 مرا آنگس آرد کہ بکشتی برد
 خیالست چند ششم یا سجاوب
 نگہ بامداداں بمن کرد و گفت
 ترا کشتی آورد و مارا خداے
 کہ ایدال در آب و آتش روئد
 نگہ داردش مادر ہرور
 چنیں دال کہ منظور عین الحق اند
 چو تا بوقت موسے ز غرقاب نیل
 نہ ترسد و گرو خلد پہنا داشت
 چو مرداں کہ خرنک تر دامت

مرا یک دم بود برداشتند
 سیاہاں برانند کشتی چو دود
 مرا گمید آہد ز تہار حُفَّت
 حوڑ غم برائے من اے پر خرد
 بگشرد سجاوہ ہر روعے آب
 ز ندہویشم دیدہ آں شب حُفَّت
 عجب ماند می اے یار فرخندہ اے
 چو اہل صورت بدیں نگر وند
 نہ طفلی کہ آتش ندادہ خبر
 پس آنا نگہ در وجد مستغرق اند
 بگندارد از تاب آتش خلیل
 چو کوک بہت نشا و بر داشت
 تو ہر روعے و بر با قدم چو لانی

گفتار در معنی ہیچے وجود ممکنات

رو پر وے ہستے واجب تعالیٰ

بر عارفان جز خدا ہیچ نیست
 دلے خروم گیرند اہل قیاس

رہ عقل جز ہیچ بر ہیچ نیست
 توان گفتن اس با حق شناس

<p>کہ پس آسمان و زمین چیتند بلندیدہ پر رسیدی اسے ہوتند کہ ہامون و دریا و کوه و فلک ہمہ ہرچہ ہستند ز ال کتراند عظیم است پیش تو دریا ہونج و لے اہل صورت کجا پے برند کہ گر آفتاب است یکے نہ نیست چو سلطان عزت علم بر کشد</p>	<p>بتی آدم و دام و و د کیتند یگویم گر آید جوابت پسند پری آدمی زاد و دیو و ملک کہ باہستیش نام ہستی برند بلند است گردون گرداں باوج کہ از باب معنی یہ ملکہ درند و گرفت دریاست یک قطر نیست جہاں سرچہب عدم در کشد</p>
--	---

حکایت گر قہر شب تاب

<p>مگر دیدہ باشی کہ در باغ و راغ یکے نقش است مہتاب شب فروز ہیں کاتبین کر یک خاک زاد</p>	<p>بنا بدشب کر کے چوں چراغ چہ بودت کہ بیروں نیای بروز جواب از سیر و نشانی چہ داد</p>
---	--

کہ من روزہ شب جز یصحر ایتیم
 و لے پیش خورشید سپید ایتیم

انتخاب از کلیات عربی

حمد

فرانڈہ اِس رواقِ کمبو
کہ عقل از شائش فروماندہ است
بجس کے تو ال کوه البز سفت
ز حد خود اندیشہ برنگذر
اگر مرد راہی باندازد نہ
کہ نقش از مکارندہ آگاہ نیست
رہ راست اینست اگر بگردی

بنام نگارندہ بہت و بود
سر و نشان تمام فرخندہ است
سپاسش نشاید باندیشہ گفت
ازل تا اید گر بیالایہ
بہ پیش قدم را دین آئندہ
ترا برتر از حد خود راہ نیست
پے مصطفیٰ گیر اگر میردی

نعت

کہ پیغمبرِ عزت بہ پیغمبری
فروغ از کہ رُشارِ ایمان گرفت
نشیع البرایا دیل ال سبل
بر آندہ تاج پیغمبری
خود از باوہ مہر او سرخ رو

بلند از کہ شد رایتِ سروری
ز دین کہ ایں سفت گل جا گرفت
محمد سراز خیل رسل
فرانڈہ پایہ سروری
گل از نافہ خلق او مشکبو
لے راہنما

شد از شان او شوکت کفرست	بمباد او قهر کسرے شکست
دل از طمعت عام او چهره دشت	لب از لذت نام او شیرشت
بجندش عبادت روانی گرفت	چین صتم جنبه سانی گرفت
دل از فروز پائی نهادان و لیت	بج بخت را یاد اداں و لیت
کلید دل تنگ پر بسته کار	در رحمت خاص پروردگار
عیال کرده پوشیده اسرار	نرمخ پرده برداشت انوار
سپاس و سلامے سزاوار	بر او باد و بر آں اطهار
بر اصحاب دیر و پیر و دانش همه	بیادان روشن روانش همه

تلقین اشعار

مرا دو روشن روانے سبق	که یاد ابرو حسن تجلیات حق
بداں تقویٰ آں را که ازان تو	میگیرند در حشر دایان تو
جو اندوی آں یا شد است نکتہ دل	که فزا گیری تو دایان کس
بو و عفو اغماض بجز هم عباد	کرم آں که آں را نیازی بیاد
نشان حسب ترک راه حق است	ز خو گر نیار و گذشتن و فیقت
و آبا دگر و نسب شکست	کنند رخصت نفس عالی نسب
اسس سلوک سبیل وصال	بو و صدق اقبال و حسن خیال

اشارت بملوک سبیل مجتهد و متکبر نووی و خود بینی

اگر بنده را مسر بشدی رسد	زمینکینی و مستندی رسد
--------------------------	-----------------------

<p>ز خود بینی انبلیس مزد و شد تیر بینی که چوں وانه افتاد خاک کز افتادگی سر فرازش کنند مکن خود بهره شنی ز نا بخروی مجاهد اگر نفس اتاده کشت چه حاصل که صد جوقه برین جوی فردنی چه نجوی ای کیم خویش گیر</p>	<p>کف خاک افتاد مستحود شد یکوشند مهر و مبه تاب ناک بصد ناز با بزرگ و سانش کنند خدا بنده گزوی ز ترک جودی کلید در فتح دارد و بخت خدای شوی چوں ز خود بکندی ره اینست گریه ای پیش گیر</p>
---	--

حکایت

<p>یک طعن و تشنیع میرد لب سخن چوین سخنها باد باز گفت بشکرت ز خسار بر خاک شود پس آنکه چوین گفت آزاد مزد که با و چون ناسرا بنده با خندان او دل برین مانده است</p>	<p>بازاد مزد و تحقیقت ر ازل نزار خانی چو گل بر شگفت به یزدان سپاس فراوان نمود که می یابیم در جهان هنر کرد نموداشت سالار فرشته که نام مرا بر زبان رانده است</p>
--	---

موصوفات خیر پاست

<p>من و عارضه چوں آبیس لرن زیانم رواں بود و طبعم جوال چکایا شصا جند لال کرد و سوسه ادا کردم آل را که شغفم</p>	<p>نشستم با هم بنجاک یمن سخن راندم از سیرت رهنرواں مقامات مرواں بیاں کرد و سوسه چو بزم سخن گوئی آرا شهم</p>
--	--

نشند از فرموش گوئی من ملول دلیم مژگان گوهر راز کرد نباشد بمیزان بارخ نظر بر آن شود که موصوف بانشی بخیر بناچار گویند گال گفتند اند ضمونشی تو اب است و گفتن گناه	نشینید آنچه گفتیم بسنج قبول پس آنکه در تربیت باز کرد که وضاعتی خیر حیدر الی سر اگر می توانی درین گنبد دیر چو دیدند کاس غافلان خفته اند نباشد اگر نه ها انتباه
---	--

اشعار بعد از اوصاف ترک چور و احتساب

که پر زور تر از تو دیدم پس چهره دیدند در مفرشال موردار که بنیادش کند بنیاد بد که فرود است در گزشت پالنگ که فرود او زدند باد خیر لیل خورد استخوان تر خاک هم چنان تری که در سایه ات خوش نشین مشو در ره رهرواں خادین تو از نیکبانی جدا دار باش	میا زار تاهم توانی کس بر آرزو گیتی از ایشان و مار در آفاق دیدم پس دیو و دو چه نازی نازی باز و چه نازی چنگ چه بالی بختی اے گیاه ضعیف گیر فتنم که گو در می و گشتم درخت لکو باش اے سر بلند ترسم بر احوال افتاده کن نه در بخت این ملک فدا باش
---	---

چرا کن ز بهم نیک و بد مفر و پوست
مکافات هر کار و نیال او ست

حکایت

<p>سفر کرده چید با من رفیق که بودند از ظلم والی فگار بجز خلق دیگر جلاجه تداشت گراں تر شد آن وزد بر مستمند که دنداں نمادش و گرد دهاں دهاں بود چون مخد و دنداں نداشت که کشند دنداں گزگ جیبیت که کشیم دنداں ظالم همه بشکفت آمدش لب بدنداں گزید مرا عبرت آمد ازین حال سخت بجام است پادشاه الصاف و جور</p>	<p>بناویم پائے سفر در طریق بشهر رسیدیم از رو و بار قضا درد دنداں بوالی گماشت سبک یک و دنداں چو بچاره کند بیا سو و مشکین زد و آن زماں شد الفقه آن روز فتح چو چاشت شد افسانه و شر و کوسه این صیث چو گل بود خنداں لب آن رده یکے از رفیقان من این چو دید بگفت آه عزیزان بیدار سخت که از ساقی چرخ ویرینه زور</p>
---	---

پندرشیاں

<p>نشاید مومن ز فرماں دهاں تدار و نصیحت در پنج از ملوک نکو خواه خلق است پاکیزه و حق فقیرانه بنشین و بکشائے گوش که بهتر دم زنده از عالمی گنم گوهر آویزده گوش تو</p>	<p>چنین است فرماں که حق را نهان نمایند راه خیر و ملوک که در خیر ایناں بود خیر خلق بیا آه نشسته شوکت فروش بافند ز من گوش بکش و دے بود پندم افزایش گوش تو</p>
--	---

<p>چہ بندھی میاں را بزریں کمر پئے ایں سفرِ برگ و سانسے بیار چہ مے پرسی اڑ گنج داراں حساب یا زو اہل ایں چہ دل بستگی است خدا بے لگان اذ تو نالال بہت شقاوت بلا نیست بے زہبار شعور چہ شد آے اسیرِ غرور جہیں از خروشت جہاں مے طید سعادت کسے را کند رہبری</p>	<p>کہ بہشت ضرور است زخت سفر سیر شکے بہار و نہانے بیار حساب خدا را چہ گوئی جواب نجات و سعادت بوارستگی است دل مستند اں زیور ہے تو شق مکن زہتہا را ایں ہلا را شعار مگر از غروری عذیم الشعور زیں مے طید آسمان مے طید کہ آموزد از گفتہ ات سروری</p>
--	--

حکایت

<p>نیا سوو چہ پیش شب از درو گوش کہ امشب سزائے مرا گوش داد ضعیف و تشنیدہ ایں گفتند مرو مرا دوش ایں درو مالید گوش</p>	<p>نشیندم فریدوں با فرو ہوش بجھاں چہیں گفت در یاداد ہماناں کہ نالیدہ باشند درو چو غفلت ز مظلوم ورزید گوش</p>
---	--

حکایت

<p>کہ بیداد گر بود بہر گشتہ بخت کہ گرگ دژم بود و رگیر و دار ہوش کشید از سیرِ عجز پوز و چنگال شیراں خلاصم دہی</p>	<p>سرتم پیشہ را بہ بہشتہ سخت عبور من افتاد ز ایں نگذار مرا دیدہ نہ لید بہر گشتہ روز ہے غفلت خواہم کہ منت نہی</p>
--	--

کہ ظالم بیہما سے مظلوم ہو
کہ ذوق است و فن کاریں نابکار
و لم را مشورال مسوزاں جگر
و لے ترسم از مرموز آزاریت
بنالید پیش جہاں آفریں
رصد و قطہ جتنی بحکم خدا
بنامزد انترم ز اطوار خویش
بنالہ نہ سہلے سہلے من گلا
تباہی گداں را تباہی ہو
کئی گز زاب
گناہت بیامزد آفرگار
توچوں صلح کردی بخلق خدا

و نالیدش سبیل اہلکم کشو
تجد و گفت اقصاف را پادار
بد و شکم آہستہ آہستہ لاپہ گر
خروشد و لم گرچہ از زاریت
توانی باز جور و کینت نہیں
بے کردہ سجدہ پر دست و پا
برفتی سبک بر سر کار خویش
کنم گزگ را اگر بر جنت یلہ
کرم گرچہ خلق الہی ہو
اگر اکفوں پشیمانی از کار خشت
کشاید و بر رحمت کردگار
کنہ آشتی با تو مشکل کشا

حکایت

ہم کردہ دشمنان و چنگال نیز
قباچون و خود و دستار کرد
اگر نچنے بوشن از صلح پوش
فروکوب با نفس خود بیل جنگ

دو کس را سرچنگ ہو و شیر
یکے ز آل دو سامان یکا کرد
پدر گفتش آسے خام پیو وہ گوش
گرت ہست و این فرصت چنگ

پند

نہ دشمن جہاں کینہ با در کشد

مؤو ایس سوال از قلاطس یکے

در مذمت طمع

چو آید که نیز و زوئاسه ریش
 ز بهر زشت روی یک زشت تر
 پدر کینت باز گو در جهان
 نظر بستن از غایت طمع و ضرر
 چه بانی درین کار گاه دور
 بگفتا ز بونی و غواری و دُمل
 بگو شمتی باز آستید غیر و سر
 بگفتا که خرد مال بود و السلام

بسی سیر آوردیم از حبیب خوش
 طمع جلوه گر شد مرا در نظر
 بدو گفتیم آس را ندو بخرداں
 بگفتا که شک در قضا و قدر
 بگفتیم که او پیشتر خود و بگو
 چه صنعتکاری داری از خرد و دُمل
 بدو گفتیم از حاصل خود خیر
 تا آن که نام است و غایت کدام

صلاح شاه صلاح این کار گاه و فسادش تباهیست نظام اناام است

دے گوش بکشا بفرخته گوے
 که خلقی گراید بدین ملوک
 بزم پیر و ان خود بدنهال خویش
 مساوا که باشی و لیل منال
 ز روشن روان غمتا شده پُرس
 زین پیرو سرفله گو خا به باش
 که یک مژده وانا به او عایے

اَلَا اے جهاندار فرخته خوے
 غنچتین بگو گیر راه سلوک
 جهاندار باید پیشو بدو کیش
 قلا و ز راهی پیشینش حال
 و اگر خود ندانی ز دانشد پُرس
 خرد پردراں را خردیدار باش
 بروشنی رد لے بر آور دے

کہ بے خار بنود گل و ضمیراں
 کند از تو داندہ پہلو، حتی
 چہرہ گو ہر آید بڑوں از صدف
 فلاطوں شے لایق خیرہ سر
 چو خو اہی نمائیں پزدہ شک
 عیار جریقاں خوف و خصال
 بسیرت بے کم ز گاود خراشد
 بے صفت انفرموی ساوہ است
 چہ معنی و ہد صفت و رنگ و رو
 و بی چہ فروشان گندم نما
 مدہ دل ز دنیا بشادی و رنج
 سر لے تو ہر دوں این شہد رشت
 نگو خواہ را تلخ باشد سخن
 کہ باد و دشت نرم است با صفت
 کہ شگ و دشت است بستر شکن
 چہ بادیان رحمت یہ بنیاد کوہ
 پندیرے حق از دل پاک باش
 یہ ہمت توں گفت فیروز مند
 ہماناں میان شہن ازانہی است

نظر کن در احوال و انشوراں
 چو دعوائے گراں را شہد بے نبی
 بجائے کہ باشد رولج خوف
 بدعوائے تیسرے گم ہنر
 فریبہ و بیانت شک محک
 لکیر آسے کو راے عہد سگال
 بصورت ہمہ آدمی پیکر اند
 نہ ہر سیکے آدمی زادہ است
 فریبانہ گروی بہ شیرنگ و بو
 حذر نیں دغل سیرت ان دعا
 سیکے چند سنجید گاں را بسج
 مژگانہ در عالم دیگر است
 ترش رو زیند سخن گو بکن
 بردگے ہر آں فروزدہ بخت
 رگ و ریشہ فتوت از دل بکن
 نیکو و بد ہند حکمت پزودہ
 پیش دم ناچھاں خاک باش
 قوی داروں را و ہمت بلند
 یکارے کہ در و شمع کو شہد نیست

چہ خوش گفت میری حال دُرُ کُم مُثَنّت
 بغفلت میاور سسر آیام را
 چہ شد فرود سیم گردن کشاں
 جہاں سرواں را چہ شد تاج و گنج
 بہر دست رفتند از ملک و مال
 تَرَ تا دہست بہت دست آسمان
 براحت چہ چستی ابا تاج و تیرگ
 بویہ نیہ پشیاں چہ در نافہ مشک
 مجو راحت از برگ و ساز طرب
 نہ بندی چہ ظالم بچشم کند
 چہ زوق یماند در آل فرز و بوم
 بکن پڑوش سفلہ را ز بہار
 بید رفتن از تو زنا گفتن بہت
 اگر رفتن پایہ داری ہوس
 بدیوان شاہ شمشہ بے ہمال
 پتا کہ سلطان سہرامید ہد
 بگلک تو ہر جا کہ بیدار رفت
 دل عاجزاں بر نیا بد خدائش
 مہر س از غریبہ شیر بران جنگ

شود در بچہ زو ہر کہ پر کوه مُثَنّت
 فرسیا مشو واد و وام را
 کہ دوراں دادہ از ایشان تخلص
 کہ پڑدند و فکر سامانش رنج
 قَطُو بِنِی بِنِی کَال خَیَر المائاں
 غنیمت شمر فرست آن خنجر و دال
 بگروت فیلان بے ساز و برگ
 حکم بے طعام و کلو گاہ مشک
 تن آسان بے خلق نیر و دال طلب
 بباہر دل از ملک و اقبال کند
 کہ بازو کشاید تہہ کار شوم
 درختی کہ خار است باش مکار
 دنی پروری کشور آشتن بہت
 بداد دل نا تواناں برس
 ز بیاد ظالم پڑ و ہیدہ حال
 تو چوں داد ندی خدا مید ہد
 بُود از تو چوں از میلاد رفت
 ز آہ غنیغاں خدناک باش
 خد سکن ز افغان دہائے تنگ

<p>کہ بچیت کند آل نکو بیدہ شو چہ لذت فزوں تر زین عدل و کرم خجنگ آگہ جوید سر انجام نیک</p>	<p>مشتو شو و دشمن دوست رو نیچہ بلذات نفس و ذرم رود مرد و ماند بچا نام نیک</p>
<p>کہ بخشی مقام رضا مند بیت پوشو بیت کار وارد و دم ز طاعت نگد ز عیباں مٹول چو عیباں بود طاعت نام سزا من و دوست و دامن بچا رگی سرا ز شرم بے برگی آگندہ پیش گدا سے درت نیستیم کیشتم ؟ و گرنہ چرخ مال مراں زیر و دم بدد از کہ افسا و گمان را رسد</p>	<p>خدا یا بجا و خداوند بیت طبع نیست از کشت بے حاصل بے شرم دارم ز نفس مغول کہ نیک و بد ہم ہر دو بود رو نہ بچہ سو سے چکر خوار گی بہر کاہتہ آفرودہ ام بچہ خویش بیک مکر و دروغت نہ لیتیم اگر ہست بچا وید و گیم در آفتاب کی از کہ خواہم بارو</p>
<p>بہتر حاجتم از تو امید وار کہ ہم فیض بخشی ہم آموزگار</p>	

انتخاب از مخمخہ الاخبار

حمد

مربم راحت تر آزار ما
قبلہ نما بندہ ہر محفلے
جز تو کے گایا دیو بیج کار
چشم عنایت تو تو داریم دس
دو بہ نہا فانیہ غریقین نہ
انت نصیری و ابیات المصیر

اے زکرم چارہ گر کار ما
مخمدہ کشا بندہ ہر محفلے
نیت دیر کا زگرہ گیر و دار
دوئے عبادت تو آریک دس
در کتب ما مشعل تو رفیق نہ
چوں روہم از پاسے مراد شگیر

نقص

خیز کہ شدہ مشرق و مغرب خراب
دور تو ظاہر نہ چہاں بہر ماند
بلکہ جہاں جا نہ مایم گرفت
باز کند نور جمالت طالع
گلشن گیتی تو گلشن شود
ظلمتیاں را بعد دم در کشند
رؤے تو نا دیدہ گرفتار تست
بر قدمت مسر بند و جاں و ہد

اے پسر ابرو و پیر بواب
سج تو در خاک ہماں و پربلند
ظلمت بھنیاں ہر عالم گرفت
کاش قند ز اوج غروب جمع
دیدہ عالم تو روشن شود
دولتیاں از تو علم پر کشند
جامی از آنجا کہ ہوا حادثت
گرب جاں بخش تو خراں و ہد

آدمیت آدمی باسلام است و اول از کائنات اقرار است بہ کلمہ

چند دم از شہوت آدم زنی
مخوگماں کر وہ یقینے در دست
زو دو دیوار ندارد کسی
رؤے بہمورہ اسلام کن
میرد از کان حروفش بہ پنج
راہ خلاف آمدہ حادث ہوو
صدور اُمید پر ویت کشتاد
روشنے چشم جہاں بین تست
قامت قدرت بفلک فرق سائے
پیش زنی پاسے پستش گری
کشپ سبب ہائے سعادت گئی
آخر از آل کار شود عشر مسار
وارخ ندامت بقیامت برد

آے کہ ہر دولت دیں کم زنی
آدمی آن است کہ دینے در دست
گر ہوو این پیکیہ گل آدمی
آدمی یقینت بر ایام کن
پیش شریعت رہ اسلام سنج
مکن تخشیت کہ قنہادت ہوو
رؤے و آں کن کہ نزاع واد
چشم پر آں تہ کہ زور شخت
وشت بر آں زن کہ از وشت بپاے
چوں بشناسائی او پے بری
رؤے بہ خراب عبادت گئی
ہر چہ کند بقدہ بر وں یں و کد
رفت لبس جہ ندامت برد

و در قیامت مژاں سے پہنچا کہ

کہ کہ بدیں پنج شوی پنج سنج
پنجیہ اہلیس بدرخت لخت

پنج نماز است بہ ان پنج گنج
پنجہ خود سازیدیں پنج سخت

بہتر قیامش چو مستوں سرفراز
از پئے ایں خیمہ شکر لے سنت راست
خاک شد از بہر تو چوں بد پاک
زاں نشود طبع ہر ساساں ترا
ناج تو در سجدہ سرافکشگی
سجدہ طاعت بردش ہر چہ بہشت
پہ کہ ازین شیوہ قدم در کشی
قعدہ طاعت بمصلابے خاک
بر در قیوم جہاں بر دوام
جمع کن ایں چند عمل و نماز
راہِ چھیت باطن بری
از خود و از ہستی خود گشتہ دور

دیں ترا نیت سفل جہ نماز
پیش تو اس دم کہ طاعت ہویت
منجد تو شد ہمہ جاسنگ و خاک
نارہ طاعت شود آساں ترا
زینت تو بس کیر بندگی
شہرم تو باد کہ بیلا و لیت
کوئی از طاعت او سرکشی
کار جاد است پئے جی پاک
وضع نبات است نمودن قیام
خیز تو ہم برگ تفتہ بساز
تا ز پریشانی طاہر بری
جمع نشینی بمقام حضور

در روزہ رمضان

چنگلہ گلو گشتہ ز سترابہ پاپ
نیت بجز آنکہ حکم پرستی
کے شوی از وقت رواں بہر باب
چوں صدقات لبت القنوم ملی
زاں ہمہ حرف آنا آتہ رنی بہ بہت

اے زپئے طبل حکم بچو تاسے
کار تو از ہر چہ تصور کنی
معدہ معد کردہ پئے نان قاب
باطن از شش ہوا متلی
ہر چہ پداں فرخ بشارت و بہت

پیش ز کم خوارے یک سی منال
 تهنه لبی شربت جام صفاست
 بلکه بیدین بود از هر نفس
 هر چه نشاید که بگوئی گوئی
 گوش پیرداز ز تشنیدنی
 پائے مفرسائے براه ال
 بلکه دل از غیر خدا پاک کن
 ایچ دران هیچ مبین جز خدا
 و آنچه پسندش بود کم پسند

سہ صد و شصت و شت ترازیل
 اگر سگی طخمی حوال رضا است
 روزہ خاصاں نہیں شت دس
 ہرچہ نیاید کہ بگوئی بگوئی
 چشم کن باز بناویدنی
 دشت میالے بشل و غل
 حلم و عمل را زیبا پاک کن
 نیست ترا قلیہ دین جز خدا
 ہرچہ نہ گوئی ازاں لب پند

در زکوۃ مال و ادنی

بند بر آئناں ہر انگشت تو
 گردش اوتاب و ہدیچہ ات
 از پے آزاوے ز دنیاں
 گوش فوشندہ بدیں عفت کن
 متع ہمہ ریز نشاید ز تو
 کاروت از عمدہ واجب بدر
 بخل بہ یک شیشہ و پیاچہ بیت
 قصر ترا شربت زرد و شربت سیم

اے شہزادان دیم شربت تو
 پیش کہ ایام کند بخت ات
 خوش بکشاد دشت چو اسیان
 مال گرت جمع شود صرف کن
 صرف ہمہ گرچہ نیاید ز تو
 زو پیرہ از دیم و زرت آن قدر
 حق چو ترا داو ز دنیا بیت
 نہیں ز دیم شربت سیاغ شیم

<p>زیر زمین مے کنش جائے گیر سُخ چو دینار کندش ز نادر بهر چرخ داشتی از دے بہاں پنلو از آں بہر چہ کردنی رتی سینہ تنی کن ز آلتہاں جو پیکر بہتر از آں دایم کہ طر آگشتی دایم خی ایں ہر ہر نو یاقوت کار خدا را بخدا در سپار</p>	<p>ہر دم یکم ز حق فقیر بہر جزا ہے تو برود شمار گاہ برُخ داغ بندت کہ ہاں گاہ بہ پنلو کہ تر بس پیروی تفرق کن جمع و ہماے خویش داغ جد پیش گر اینجا کشی جیت ہو کہ پہلے فردہ دزدن صاف بر ذوق ہر شد کردگار</p>
<p>مادرہ ز حیدر وطنت پایہ گل روئے ز آذخاں ہر وی کن مقام راجہ از پاکین دور دور آئے خندہ کمال گریہ کُشاں سے خرام</p>	<p>اے زکلیت نازدہ سر حیدر دل دین ترا تا شود ادا کاں تمام گر قبوت راجلہ باد پاک والہ و حیرت زوہ و مستہ نام</p>
<p>در خاموشی</p>	
<p>و تو ای طویل ز بے سفری است در دم ناخوش بدہ آں رابہا و کے دل تو محرم معنی ہو و</p>	<p>گفتن بیبارہ از تقری است در دولت از غیب گلچوں کشاد تا نہ بہت بہت ز دہو سے ہو و</p>

خوصلہ تنگ و حدیث فرخ
موجب صد گوشہ پر آگندگی است
مدد نیاں درکش و خاموش باش
آگهی از آفت غفلت بستی
ناکہ ازیں پایہ بیفتی بزیار

دوبی طاعت دین گنہ کاخ
گز چہ سخن غاصبت زلفگی است
لب چو کشتائی گز و ہوش باش
ہوش چہ باشد ز خدا آگہی
بر سخن پہنچہ کم شو و لیر

در پیدائے صبح

خیز کہ بزخاست ز مفاہ خروش
اوڑ لو اگر ہم تو افسردہ
چنگ بدامان دفاعے بزن
پلے بر آرزو گل و رگل محب
نیمہ دیگر شب انجم فروز
میگذرواں بخور و ایں خواب
کے فتویٰ آمادہ روز پسین
ہم نفس گریہ جانسوز باش
ہندے سے خواہ ز تقصیر روز

آے بشکر خواب سحر وادہ ہوش
مُرخ سحر زدہ و تو مُردہ
ترک ہو اگر سے دولہ بزن
بیش دین مریخ غافل محب
ہست سیکے نیمہ عمر تو روز
روز و شب عمر تو یا صبر تاب
روز چناں سے گزرد شب تجنیں
شب چو شود غمگین شب فروباش
اتک ہے ریز لعل و دوسوز

روز تو شد شام بعضیاں گری
شام بروز آہ بھر آوری

کتاب فارسی ریاضی جغرافیہ و دینیات

نمبر	نام کتاب	نمبر	نام کتاب	نمبر	نام کتاب
۱	دین و دولت	۱	تفہیم حروف عربی	۱	فارسی کی پہلی کتاب
۲	غلبہ مردم	۲	پارا اول تا چہارم نام	۲	دوسری
۳	انگریزی پہلی کتاب	۳	سربراہی	۳	تیسری
۴	ایلیمنٹری انکس	۴	اصطلاحات جغرافیہ	۴	چوتھی
۵	انڈین انکس	۵	کالی سلپ (ا)	۵	فرنگ فارسی کی پہلی کتاب
۶	پہلی کتاب انکس	۶	سلپ (ب)	۶	دوسری
۷	حساب کی پہلی کتاب	۷	نمبر	۷	تیسری
۸	پہلی	۸	نمبر	۸	چوتھی
۹	ساقی	۹	عربی کی پہلی کتاب جدید	۹	پہلا اردو نسخہ
۱۰	آٹھویں	۱۰	دوسری	۱۰	تفہیم حروف اردو کی پہلی کتاب
۱۱	جزائریہ برائے ٹیبل کلسٹر	۱۱	تیسری	۱۱	عربی کا نام
۱۲	سلپ	۱۲	کالی کی کتابیں	۱۲	عربی میں دینیات کی پہلی کتاب
۱۳	سلپ	۱۳	دوم	۱۳	دوسری
۱۴	سلپ	۱۴	سوم	۱۴	تیسری
۱۵	سلپ	۱۵	طریقہ تعلیم حسابی	۱۵	چوتھی
۱۶	سلپ	۱۶	زبدۃ القضاغ	۱۶	پانچویں

نوٹ: ۱۔ کتب اردو دیگر اسلامی کتب کے مکمل فہرست دوسری کتابوں پر ملاحظہ ہو۔
 نوٹ: ۲۔ مفصل فہرست درج ذیل کتابوں پر بھی جائزگی۔

فرمانش بھیجئے کتابتہ۔ کتب خانہ انجمن حمایت اسلام لاہور

کتابخانه نجفین کی انجینیاں (پہلیں پنجہ)

پیشاد و شہر مسجد کبک انجینی۔ انجان ملائمت ترقی خزان بازار۔
 دلی۔ منشی نورانی صاحب کتاب نجف درہ منظر اسلام فرشتاد (ازد و کتب مسجد پر انجری)
 دلی۔ فیض صاحب انجی انجینیاں ایک پونہ و جان مسجد۔

بیتا رس سنی صاحب منظر لغز و عبد العزیز صاحبان تاجران کتب الی مندی
 کا پندرہ صاحب محمد القیوم صاحب انجینیاں ایک مطبع تیری۔

کتاب منظر حاجی محمد رشاد و عبد العزیز صاحبان تاجران کتب چوک بازار
 الی بازار۔ اہم۔ منشی نورانی صاحب خطت انجینیاں صاحب تاجران کتب چوک
 کتب منظر حاجی محمد رشاد و عبد العزیز صاحبان تاجران کتب بازار۔

کتاب منظر حاجی محمد رشاد و عبد العزیز صاحبان تاجران کتب بازار۔
 کتب منظر حاجی محمد رشاد و عبد العزیز صاحبان تاجران کتب بازار۔
 کتب منظر حاجی محمد رشاد و عبد العزیز صاحبان تاجران کتب بازار۔

اندور۔ فیض صاحب انجینیاں ایک مطبع تیری۔
 ریاست منظر حاجی محمد رشاد و عبد العزیز صاحبان تاجران کتب بازار۔
 و حیدر آباد۔ منشی نورانی صاحب خطت انجینیاں ایک مطبع تیری۔

حیدر آباد۔ منشی نورانی صاحب خطت انجینیاں ایک مطبع تیری۔
 کتب منظر حاجی محمد رشاد و عبد العزیز صاحبان تاجران کتب بازار۔
 کتب منظر حاجی محمد رشاد و عبد العزیز صاحبان تاجران کتب بازار۔

کتاب منظر حاجی محمد رشاد و عبد العزیز صاحبان تاجران کتب بازار۔
 کتب منظر حاجی محمد رشاد و عبد العزیز صاحبان تاجران کتب بازار۔
 کتب منظر حاجی محمد رشاد و عبد العزیز صاحبان تاجران کتب بازار۔

کتاب منظر حاجی محمد رشاد و عبد العزیز صاحبان تاجران کتب بازار۔
 کتب منظر حاجی محمد رشاد و عبد العزیز صاحبان تاجران کتب بازار۔
 کتب منظر حاجی محمد رشاد و عبد العزیز صاحبان تاجران کتب بازار۔

کتاب منظر حاجی محمد رشاد و عبد العزیز صاحبان تاجران کتب بازار۔
 کتب منظر حاجی محمد رشاد و عبد العزیز صاحبان تاجران کتب بازار۔
 کتب منظر حاجی محمد رشاد و عبد العزیز صاحبان تاجران کتب بازار۔

کتابت
۲۰

۸۹۱۵۵۰۷

This book was taken from the Library
on the date last stamped. A fine of
1 anna will be charged for each day
the book is kept over time.

--	--	--	--

